

**T. C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**BALIKESİR ALEVİLİĞİ
(MACARLAR MAHALLESİ ÖRNEĞİ)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hilal YENİCELİ

**Danışman
Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR**

**RİZE
2025**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında, Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR danışmanlığında, Hilal YENİCELİ tarafından hazırlanan *Balıkesir Aleviliği (Macarlar Mahallesi Örneği)* adlı bu tez çalışması, 23/01/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Ünvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan :	Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR	
Üye :	Doç. Dr. Fevzi RENÇBER	
Üye :	Dr. Öğr. Üyesi Ümit ERKAN	

ETİK BEYAN

Temel İslam Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Balıkesir Aleviliği (Macarlar Mahallesi Örneği)” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

23/01/2025

Hilal YENİCELİ

ÖN SÖZ

Çalışma, Balıkesir ili Altıeylül ilçesine bağlı Macarlar Mahallesi'nde yaşanan Alevilik inancını ve bu inancın yerel kültür üzerindeki etkilerini incelemektedir. Macarlar Mahallesi'nde yaşayan Alevi toplumunun tarihsel gelişiminden daha çok toplumsal yapısı ve inanç sistemleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Yerel halkla gerçekleştirilen görüşmeler ve saha çalışmaları, tezimizin önemli bilgi kaynaklarını oluşturmuştur. Mülakat soruları bölgedeki Alevi dede ve taliplere yönelterek Macarlar Mahallesi Alevilerinin inancı, örf ve adetleri, ahlaki esasları, dini kurumları ve fikirleri objektif bir metodoloji ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yıllar önce beni bu yola teşvik eden ve her türlü desteğini esirgemeyen, ancak bugün yanımda olmasa da daima kalbimde yaşayan rahmetli eşim Sabit Yeniceci'ye sonsuz minnettarlığımı ifade etmek isterim. Çalışma süresince manevi desteklerini esirgemeyen ve beni sürekli motive eden aileme; kızım Berranur ve oğlum Muhammet Yeniceci'ye içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Beni bu çalışmaya yönlendiren, bilgi ve tecrübeleriyle rehberlik eden değerli tez danışmanım kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet İshak Demir'e minnettarlığımı sunarım. Yapıcı önerileriyle çalışmamın olgunlaşmasını sağlayan jüri üyesi Doç. Dr. Fevzi Rençber ve Dr. Öğr. Üyesi Ümit Erkan hocalarıma çok teşekkür ediyorum. Özellikle saha araştırmalarım sırasında desteklerini esirgemeyen Musa el-Kazım Ocağı Dedesi Mehmet Ali Keskin (Mamey Dede), Macarlar Mahallesi Dedesi Hüseyin Keskin'e teşekkür ediyorum. Yine çalışmamın başından itibaren gece gündüz demeden yardımcı olan fakat yakın tarihte vefat eden Macarlar Mahallesi Kanaat Önderi Merhum Hatay İnanç'ı rahmetle anıyorum.

Görüşme taleplerimize olumlu yanıt vererek bilgi ve deneyimlerini paylaşan Macarlar Mahallesi sakinlerine en derin teşekkürlerimi sunuyorum. Maddi ve manevi destek sağlayan kıymetli mesai arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Çalışmanın, Alevilik inancının daha iyi anlaşılmasına ve toplumsal barışın güçlendirilmesine katkı sunması ümit edilmektedir.

Hilal YENİCELİ
RİZE/2025

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR	VIII
TABLOLAR LİSTESİ.....	IX
GİRİŞ	1
1. ALEVİLİK VE BALIKESİR ALEVİLERİ	4
1.1. Kavramsal Çerçeve	4
1.2. Aleviliğin Tarihçesi	8
1.3. Balıkesir Alevilerinin Tarihçesi.....	11
2. BALIKESİR ALEVİLİĞİNDE İNANÇ, İBADET VE ERKÂN	15
2.1. İnançlar.....	15
2.1.1. Hak-Muhammed-Ali	17
2.1.2. Meleklerle İman.....	21
2.1.3. Kitaplara İman	22
2.1.4. Peygamberlere İman	23
2.1.5. Ahirete İman	24
2.1.6. Kaza ve Kadere İman	25
2.2. İbadetler.....	26
2.2.1. Abdest	28
2.2.2. Namaz.....	29
2.2.3. Oruç	30
2.2.4. Hac.....	32
2.2.5. Zekât	33
2.2.6. Kurban	34
2.2.7. Dua ve Niyaz	38

2.3. Erkânlar	39
2.3.1. Cem.....	39
2.3.1.1. Dâr	48
2.3.1.2. Semah	52
3. BALIKESİR ALEVİLİĞİNDE AHLAK, SOSYAL YAPI VE KURUMLAR	55
3.1. Ahlak	55
3.1.1. Dört Kapı Kırk Makam.....	56
3.1.2. Üç Sünnet-Yedi Farz.....	60
3.1.3. Eline-Diline-Beline Sahip Olmak.....	61
3.2. Sosyal Yapı.....	63
3.2.1. Evlilik	64
3.2.2. Yeni Doğan İsimlendirme	67
3.2.3. Sünnet Düğünü	68
3.2.4. Cenaze	69
3.2.5. Ziyaret Yerleri.....	72
3.2.6. Tavşan Eti	74
3.2.7. Dem veya Dolu.....	74
3.3. Kurumlar, Beklentiler ve Edebi Eserler	76
3.3.1. Ocak Sistemi ve Dedelik	77
3.3.2. Düşkünlük.....	84
3.3.3. Musahiplik.....	86
3.3.4. Devlet ve Toplumdan Beklentiler	91
3.3.5. Edebi Eserler.....	92
4. SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA	110
EKLER.....	117

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR

Hazırlayan : Hilal YENİCELİ

Yıl : 2025

Sayfa Sayısı : 132

ÖZET

BALIKESİR ALEVİLİĞİ (MACARLAR MAHALLESİ ÖRNEĞİ)

Bu araştırma, Balıkesir ili Altıeylül ilçesine bağlı ve Alevi nüfusun yoğun olarak yaşadığı Macarlar Mahallesi'nde, Alevilik inancının günlük yaşam ve kültürel pratikler üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çalışmada, mahalledeki Alevi topluluğun inanç, kimlik ve ritüel uygulamaları nitel araştırma yöntemleri aracılığıyla derinlemesine analiz etmektedir. Bu kapsamda, mahalle sakinleriyle gerçekleştirilen görüşmeler ve ritüellere katılım yoluyla topluluğun kültürel pratikleri doğrudan gözlemlenmiştir. Araştırma, Macarlar Mahallesi örneğinde Alevilik inancının sosyal ilişkiler, kimlik ve aidiyet algısı üzerindeki etkilerini inceleyerek Aleviliğin yerel bir profiline ulaşmayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, Alevi kimliğinin bu mahalledeki ifade biçimlerini ve nesiller arası aktarım yollarını anlamaya önemli katkılar sunmaktadır. Çalışma, aynı zamanda Alevilik kültürünün toplumsal çeşitliliğe olan katkılarını ortaya koyarak Türkiye'deki Alevilik araştırmalarına bir kaynak teşkil etmektedir. Araştırma; Balıkesir ili Macarlar Mahallesi merkeze alınarak bölgedeki Alevi toplumu, tarihsel süreç, inanç, ibadet, örf ve adetler, ahlaki kurallar ve demografik yapı açısından ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri Tarihi, Alevilik, Balıkesir, Macarlar Mahallesi, Cem

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Basic Islamic Sciences
Thesis Type : Master's Thesis
Supervisor : Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR
Author : Hilal YENİCELİ
Year : 2025
Pages : 132

ABSTRACT

ALEVISM IN BALIKESİR (MACARLAR NEIGHBOURHOOD EXAMPLE)

This study examines the effects of Alevism on daily life and cultural practices in the Macarlar neighbourhood of Altieylul district of Balıkesir province, where Alevi population is densely populated. In the study, the beliefs, identity and ritual practices of the Alevi community in the neighbourhood are analysed in depth through qualitative research methods. In this context, the cultural practices of the community were directly observed through interviews with neighbourhood residents and participation in rituals. The research aims to reach a local profile of Alevism by examining the effects of Alevism on social relations, identity and sense of belonging in the Macarlar Neighbourhood. The findings make important contributions to understanding the ways in which Alevi identity is expressed in this neighbourhood and the ways in which it is transmitted between generations. The study also constitutes a source for Alevism research in Turkey by revealing the contributions of Alevism culture to social diversity. The study focuses on the Macarlar neighbourhood of Balıkesir province and examines the Alevi community in the region in terms of historical process, belief, worship, customs and traditions, moral rules and demographic structure.

Keywords: History of Islamic Sects, Alevism, Balıkesir, Macarlar Neighbourhood, Cem Ceremony

KISALTMALAR

bk.	:	Bakınız
ev.	:	eviren
ed.	:	Editr
haz.	:	Hazırlayan
Hz.	:	Hazret, Hazreti
K (1+)	:	Kaynak Kişi
s. a. v.	:	Sallallâhu Aleyhi Vesellem
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	:	Ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Balıkesir genelindeki alevi yerleşim yerleri.....	12
---	----

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu araştırma, Balıkesir ili sınırları içinde yer alan Macarlar Mahallesi özelinde Alevilik inancının günlük yaşam, kültürel değerler ve toplumsal yapı bağlamında nasıl yaşandığını incelemektedir. Macarlar Mahallesi, Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşayan Alevi toplulukların inanç ve geleneklerini sürdürdüğü kırsal bir yerleşim yeri olarak, Alevilik kimliğinin çeşitli ritüel ve toplumsal pratikler aracılığıyla nasıl aktarıldığına dair önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Araştırmanın temel konusu Balıkesir ili Macarlar Mahallesi'nde Alevilik inancının sosyal, kültürel ve dini pratikler üzerindeki yansımalarını incelemektir. Çalışmada, mahallede yaşayan Alevi toplumunun inançlarına, ritüellerine, geleneklerine ve kültürel mirasına dair veriler toplanarak Aleviliğin bu yerel bağlamdaki ifade biçimleri analiz edilecektir.

Bu çalışmanın önemi, Alevilik inancının yerel düzeydeki uygulanış biçimlerini analiz ederek Alevi kimliğinin korunma ve aktarılma süreçlerine dair bilgi sunmasında yatmaktadır. Aynı şekilde Balıkesir yöresi Alevileri üzerine yapılan ilk çalışma olması sebebiyle de önem taşımaktadır. Türkiye'de Alevilik, birçok sosyo-kültürel ve siyasi faktörün etkisiyle farklı şekillerde varlık göstermekte olup, bu durum Alevi kimliğinin mekânsal, kültürel ve sosyal düzlemlerde nasıl ifade bulduğunun incelemesini gerekli kılmaktadır.

Araştırma, Macarlar Mahallesi örneği üzerinden Aleviliğin toplumsal hayatın farklı boyutlarında nasıl yaşandığını ve nesiller arası aktarımın nasıl sağlandığını ortaya koyarak Türkiye'deki Alevilik çalışmalarına da katkılar sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı Alevilik inancının yerel bağlamda farklı yönlerini anlamak, ritüel ile kültürel pratiklerin bireylerin kimlik ve aidiyet algılarına nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Bu çerçevede, mahallede yaşayan Alevi bireylerin kimlik, aidiyet ve toplumsal ilişkilerinin nasıl şekillendiği ile inançlarının günlük yaşamlarına nasıl yansıdığı analiz edilerek, Türkiye'deki Alevilik çalışmalarına katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Aynı zamanda kültürel çeşitliliğin korunması ve Alevi kimliğinin daha geniş kitleler tarafından anlaşılmasına katkı sağlayacak kıymetli bir veriler sunulması amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında, yerel halkın Aleviliği nasıl tanımladığı, Alevi kimliğinin bu coğrafi alanda nasıl korunduğu ve nesiller arası aktarımının nasıl sağlandığı üzerine de derinlemesine bir inceleme gerçekleştirilecektir.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu araştırma, Balıkesir ili sınırları içinde yer alan ve yoğun bir Alevi nüfusa sahip Macarlar Mahallesi ile sınırlıdır ve mahalledeki Alevi topluluğunun inançları, pratikleri, geleneksel ritüelleri, kültürel etkinlikleri ve yerel toplumsal ilişkilerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede, topluluğun kimlik ve aidiyet duygusunun yanı sıra bu kimliklerin sosyal ilişkilerdeki rolü detaylı bir şekilde değerlendirilecektir.

Tarihten miras olumsuz hatıralar sebebiyle iki kesimin birbirine ön yargılı bakışı bu çalışmanın da ortaya çıkmasında bizleri önemli engellerle karşı karşıya bırakmıştır. Bu bağlamda görev yapmakta olduğum kurumun mensubu mesai arkadaşlarımla, bir Diyanet çalışanı olarak, onları incelemek üzere içlerine kadar gitmemin her türlü anlaşılmaya ve yorumlanmaya yol açabileceği endişesi ve korkuları sebebiyle bu konuya hiç girmemem hususunda engel içerikli önerilerini aşmak oldukça zor olmuştur. Bu durum çalışmamda yer yer manen olumsuz etkilenmeme sebep olmuştur. Yine görüştüğümüz bazı taliplerin sorduğumuz sorulara çekingen davranarak cevap vermekten uzak kalması çalışmamızda karşılaştığımız zorluklardan olmuştur.

Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Araştırmamızda, Balıkesir'in Macarlar Mahallesi'nde yaşayan Alevi topluluğun inanç ve kültürel pratiklerini anlamak için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada derinlemesine mülakatlar, katılımcı gözlem ve literatür taraması gibi çeşitli veri toplama tekniklerinden yararlanılarak, Alevilik inancının bu yerel bağlamdaki ifade biçimleri ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Niteliksel araştırma yöntemi, bireylerin inanç ve ritüellerle ilgili algı ve deneyimlerini derinlemesine incelemeyi mümkün kılarak, topluluğun kültürel dinamiklerini daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır.

Araştırmamız sürecinde, Macarlar Mahallesi'ndeki Alevi topluluğun üyeleriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler soru cevap şeklinde yapılarak,

bütün görüşmelerde ses kaydı alınmış ve not tutularak kayıt altına alınmıştır. Yapılan görüşmelerde, yaş, cinsiyet, sosyal statü, dini rol gibi özellikler baz alınarak görüşülen yöre halkının Alevilik inancına dair kişisel yorumları, ritüel uygulamaları, kültürel gelenekleri ve toplumsal ilişkileri hakkında bilgi toplanmıştır. Bunun yanı sıra, katılımcı gözlem yöntemi kullanılarak cem törenleri, ziyaretler gibi Alevi ritüel pratiklerine katılım sağlanmış, toplam 32 kişiyle mülakat yapılmış ve bu etkinliklerin sosyal ve kültürel boyutları yerinde gözlemlenmiştir. Dedeler, kanaat önderi, talipler ve gençlerden oluşan bölge halkının kültürel pratikleri, ritüellerin düzenleniş biçimi ve katılımcıların davranışları bir yıl gibi bir sürede detaylı olarak ve objektiflik esasına bağlı kalınarak not edilmiştir. Alevilik inancının bu mahallede nasıl yaşandığı ve nesilden nesile nasıl aktarıldığına dair kapsamlı bir analiz sunulmuştur.

Çalışmamızda kaynak olarak, İslam Mezhepler Tarihi kaynakları başta olmak üzere Alevi-Bektâşi klasiklerinden de faydalanılmıştır. Macarlar Mahallesi'ndeki Alevi topluluğunun üyeleri tarafından aktarılan bilgiler, Alevilik üzerine yapılan akademik çalışmalar, tarihsel belgeler ve daha önce bu konuda yazılmış çeşitli makaleler, çalışılmış tezler, dergiler yine kaynak olarak kullanılmıştır. Çalışmamızda Alevilik alanında Tokat¹, Adıyaman², Bingöl³, Diyarbakır⁴, Gaziantep⁵, Malatya- Akçadağ⁶, Batı Ege⁷, Kayseri-Sarız-Tavla Köyü⁸ yörelerinde yapılan tez çalışmaları yararlandığımız yazılı kaynaklar arasındadır.⁹

¹ Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015).

² Fevzi Rençber, *Hak Muhammed Ali Aşkı / Adıyaman Alevileri* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016).

³ Abdulnasır Bural, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Bingöl'de Alevilik* (Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2019).

⁴ Nazan Ağalday, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Diyarbakır'da Alevilik* (Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

⁵ İskender Korkmaz, *Gaziantep Alevi Kültürü İmam Musa Kazım Ocağı* (Çanakkale: Paradigma Yayınları, 2022).

⁶ Mehmet Gür, *Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Malatya- Akçadağ Yöresinde Alevilik* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Alevilik Araştırma Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

⁷ Mehmet Can Bilge, *İnançlar ve Gelenekler Çerçevesinde Anadolu'da Yaşayan Alevilik: Batı Ege Tahtacıları* (Bilecik: Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

⁸ Levent Aydın, *Kırsal Alevilikte Sosyal ve Dini Hayat "Kayseri-Sarız-Tavla Köyü Örneği"* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

⁹ Fevzi Rençber, "İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında Alevilik Üzerine Yapılan Alan Çalışmalarının Bilim Üretimine Katkısı", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 10 (Güz 2017), 455-470.

1. ALEVİLİK VE BALIKESİR ALEVİLERİ

1.1. Kavramsal Çerçeve

Sözlükte "Ali'ye mensup" anlamına gelen "Alevî" kelimesinin çoğul hali, "Aleviler" anlamını ifade eden "Aleviyye" olarak kullanılmıştır. Alevî terimi, İslam kültür tarihinde yalnızca Hz. Ali soyundan gelenleri belirtmekle sınırlı kalmamış; aynı zamanda siyasi, tasavvufi ve itikadi bağlamlarda da farklı anlamlar kazanmıştır. Bu terim, İslam tarihinde ilk defa hilafetle ilgili anlaşmazlıklar sırasında kullanılmaya başlanmıştır.¹⁰

Alevilik terimi, başlangıçta siyasi bir bağlamda, Hz. Ali'nin birinci halife olması ve halifeliğin onun neslinden gelenler tarafından sürdürülmesi gerektiğine inanan kişileri tanımlayan bir kavram olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, Alevi kelimesinin itikadi anlamı da yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Bu bağlamda, Hz. Ali ile ilgili olarak onu sahabenin en üstünü görmek, kendisine peygamberlik atfetmek veya uluhiyet sıfatı yüklemek gibi inanışlarla ilişkilendirilmiştir. Tarihsel süreç boyunca, farklı inançlara sahip olan ve "Alevi" olarak nitelendirilen topluluklar varlıklarını sürdürmüştür. Tasavvufi açıdan ise, Alevilik terimi genellikle "silile" ve "zikir" kavramları bağlamında ele alınmıştır. Bektaşilik, Kadirilik gibi tarikatlar, soylarını Hz. Ali'ye dayandırdıkları için Alevi olarak adlandırılmış, ayrıca sesli zikri benimseyen tarikatlar da Alevi olarak isimlendirilmiştir.¹¹

Alevilik, kapalı bir toplum yapısına sahip olmasıyla dikkat çekmekte olup, dini statüsünün din, mezhep ya da tarikat olarak değerlendirilmesi günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir.¹² Bu bağlamda Üçer, Aleviliğin İslam dini ile olan ilişkisine vurgu yaparak, Alevi geleneğine bağlı bireylerin kendilerini İslam dinine mensup olarak gördüğünü ve saha araştırmalarına dayalı bilimsel çalışmaların da bu durumu kanıtladığını belirtmektedir. Alevilerin din olarak İslam'ı benimsemeleri,

¹⁰ Ahmet Yaşar Ocak, "Alevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2/368.

¹¹ Cenksu Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), 41-42. Ahmet İshak Demir-Yaşar Şanlı, Cem Dergisi'nde Sunulan Alevilik Kavramı, Kaynak ve Tarihi, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 9/2 (2016), 164-170.

¹² Sönmez Kutlu-Hasan Onat, *Aleviliğin Dini Statüsü, İslam Mezhepleri Tarihi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 577. Cenksu Üçer, "Geleneksel Alevilikte İbadet Telakkileri" *Uluslar Arası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu 1*, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2005), 1/297.

Aleviliğin bağımsız bir din olarak değerlendirilmesini olanaksız kılmaktadır. Ayrıca, Aleviliğin ocak sisteminde yer alan pir, mürşid, dede, talip ve derviş yapılanmasının, bu inancın tasavvufî hayatın kalıpları içinde şekillendiğini açıkça ortaya koyduğuna dikkat çekilmektedir.¹³

Mezhep olarak kabul edilen bir hareketin taşınması gereken belirli özellikler dikkate alındığında, Aleviliğin bu bağlamda bir mezhep olarak değerlendirilmesinin de mümkün olmadığı ifade edilmektedir. İslam coğrafyasında farklı isimlerle varlık gösteren tarikatların zikir, pir, mürşid, silsile, biat ve tekke gibi unsurları Alevilikte de temel unsurlar olarak yer almaktadır. Bu veriler ışığında değerlendirildiğinde, Aleviliğin bir tasavvufî hareket olarak nitelendirilmesinin daha uygun olduğu sonucuna varılmaktadır.¹⁴

Kutlu ve Onat, Aleviliği İslam Mezhepleri Tarihi bağlamında değerlendirirken, bu inanç sisteminin temel unsurlarına vurgu yapmaktadır. Onlara göre, Hz. Ali'yi sevmek, ona saygı göstermek ve bağlılık sergilemek, ayrıca Hak-Muhammed-Ali yoluna girerek Aleviliğin genel kurallarını yerine getirmek, bir kimsenin Alevi olarak nitelendirilmesi için temel ölçütlerdir. Bu çerçevede, Alevilik kavramı, İslam Mezhepleri Tarihi'nde genel olarak Şia ile eş anlamlı bir yapıya işaret etmektedir.¹⁵

Öz, Aleviliğin tanımını, bu inanç sisteminin tarihsel ve kültürel kökenlerini vurgulayarak ele almaktadır. Ona göre, Alevilik, İslam öncesi göçebe Türk kültürünün yanı sıra Şamanizm, geniş anlamıyla Bâtınîlik, Hurûfilik, Bektâşilik, tenâsuh ve hulûl inançlarının etkisi altında şekillenmiştir. Bu unsurlar, Ehl-i Beyt'e duyulan derin sevgi ve saygıyla harmanlanmış ve Alevilik, çoğunluk itibarıyla kendisini bir üst kimlik olarak İslam'la tanımlayarak varlığını sürdürmüştür.¹⁶

Literatürde yer alan çeşitli tanım ve yaklaşımlar ışığında, Macarlar Mahallesi Alevilerinin Alevilik konusundaki görüşlerini derlemek üzere yapılan çalışmada, Musa el-Kazım Ocağı Dedesi Mehmet Ali Keskin'in açıklamaları önemli bir perspektif sunmaktadır. Keskin'e göre, Alevilik "gerçek İslamiyet, insanlık, hoşgörü, paylaşım ve eşitlik" temellerine dayanmaktadır. Bu yol, Allah'ın birliğine inanarak peygamberlerini ve kitaplarını onun emri ve buyruğu olarak kabul edenlerin yoludur.

¹³ Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 51-67.

¹⁴ Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 51-67.

¹⁵ Kutlu- Onat, *Aleviliğin Dini Statüsü*, 577.

¹⁶ Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi* (İstanbul, 2012), 783.

Aynı zamanda, insana değer veren, insan haklarını içselleştiren ve kabullenen bir anlayışı temsil etmektedir. Keskin, Aleviliğin kadın-erkek ayrımı yapmadan herkese eşit yaklaşmayı, bütün insanların dil, din, ırk ve renk ayrımı yapmaksızın barış, huzur ve kardeşlik içerisinde bir arada yaşamalarını amaçladığını vurgulamaktadır. (15. 10. 2024).

Macarlar Mahallesi Dedesi Hüseyin Keskin, Alevilik hakkındaki görüşlerini İslam ve insanı kâmil olma hedefi çerçevesinde açıklamaktadır. Keskin'e göre, Alevilik İslam'ın bir parçası olup Hak-Muhammed-Ali yoluna dayanmaktadır. Aleviliğin, şekilcilikten uzak bir inanç sistemi olduğunu vurgulayan Keskin, kâinatın bir ibadethane, çalışmanın ise bir ibadet olarak kabul edildiğini ifade etmektedir. Alevi inanç ilkesine mensup bireylerin, dört kapı kırk makamdan geçerek insan-ı kâmil mertebesine ulaşmayı hedeflediğini belirtmektedir. (12. 02. 2024).

Macarlar Mahallesi kanaat önderlerinden Hatay İnanç, Alevilik hakkında yaptığı tanıtımda, bu inanç sisteminin İslam'ın özüyle doğrudan ilişkisini vurgulamaktadır. İnanç'a göre, Alevilik, Hak-Muhammed-Ali'ye biat etmeyi, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayı, Kur'an-ı Kerim'i hak kitap olarak kabul etmeyi ve Hz. Muhammed'in evrensel bir son peygamber olduğuna iman etmeyi esas alır. Ayrıca, Alevilik, Ehl-i Beyt sevgisini de bu inanç çerçevesine dâhil ederek, İslam'ın özünü temsil eden bir sistem olarak görülmektedir. (4 Aralık 2023).

Talip Nevzat Aygören, Aleviliği, köklü dini ve ahlaki temelleriyle ele almakta ve bu inancı İslamiyet'in bir parçası olarak tanımlamaktadır. Aygören'e göre, Alevilik, asırlardan beri insanlık âlemine ışık tutan Kur'an-ı Kerim'i kutsal kabul eden, Hz. Muhammed'i peygamber, Hz. Ali ve on iki imamları rehber edinen bir inanç yoludur. Bunun yanında, Hacı Bektaş-ı Veli'yi Hünkâr, Pir Sultan Abdal'ı ise Pir olarak kabul eden Alevilik, temelinde insan sevgisi ve hoşgörüye dayalı kendine özgü bir ahlak anlayışını barındırmaktadır. Aygören, Aleviliğin, Sünnilik ve Şiilik gibi İslamiyet'in içinden doğmuş bir akım olduğunu da vurgulamaktadır (4 Aralık 2024).

Yukarıda aktarılan tanımların ışığında, yöre halkının Alevilik tanımında bazı temel unsurların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu tanımlamalarda Hak-Muhammed-Ali'ye olan bağlılık, Hz. Peygamber ve Hz. Ali'ye duyulan derin sevgi ve saygı, Kur'an-ı Kerim'in kutsallığı ve Ehl-i Beyt sevgisi belirleyici kabuller olarak öne çıkmaktadır. Aynı şekilde, dört kapı kırk makam gibi âdâb ve erkânın yanı sıra eline,

dilene ve beline sahip olma gibi ahlaki ilkeler de yöre halkının Alevilik anlayışında merkezi bir yer tutmaktadır.

Anadolu Aleviliğine verilen isimlerden biri de "Kızılbaş" tabiridir. Bu kavram, 10. yüzyıldan itibaren İslamiyet'i kabul etmeye başlayan konargöçer Türkmen boylarının farklı dönemlerde ve bölgelerde kullandıkları isimlerden biri olarak dikkat çekmektedir. Köken olarak, eski Türklerde bir tür baş giysisine atıfta bulunan bu terim, başlangıçta belirli bir zümreyi ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.¹⁷ İlk dönemlerinde Kızılbaşlık, dini içerikten uzak bir şekilde sadece bir soyu ifade etmekteydi. Ancak, Safevî hükümdarı Şah İsmail'in Türk boyları arasında Şiilik inancını yayma çabalarıyla birlikte, bu kavram yeni bir anlam kazandı. Şah İsmail'i destekleyen, dedelik kurumuyla kendilerini Resulullah'ın soyuna bağlayan, Hz. Ali ve ondan sonra gelen imamlara Şiilikten farklı olarak mistik bir misyon atfeden ve Dede ya da Pir rehberliğinde dini bir yaşam sürdüren Müslüman Türk toplulukları, "Kızılbaş" olarak adlandırıldı. Ayrıca, bu topluluklar Osmanlı İmparatorluğu'na karşı düşmanca bir tavır sergileyen dini ve siyasi bir kimlik geliştirdi.¹⁸

Geçmişte Anadolu Aleviliği, farklı isimlerle de anılmıştır. Bunlar arasında en dikkat çeken, Hacı Bektaş-ı Veli tarafından kurulduğuna inanılan Bektaşilik tarikatıdır. Bektaşilik, 13. yüzyılda Kalenderîlik içinde şekillenmeye başlamış, 15. yüzyılın sonlarında ise Hacı Bektaş-ı Veli'nin ananeleri etrafında Anadolu'da bir tarikat olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu tarihinde, özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundaki rolü nedeniyle büyük nüfuz kazanan Bektaşilik, gerek oynadığı siyasi roller, gerekse içerdiği farklı dini inançlar açısından ilgi çekmiştir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin 15. yüzyıldan itibaren resmen tanıdığı tek gayri Sünni tarikat olması da Bektaşiliği en çok araştırılan tarikatlardan biri haline getirmiştir.¹⁹ Bektaşilikte mevcut olan tevellâ²⁰ ve teberrâ²¹ gibi esasların, Aleviliğin temel prensipleriyle örtüşmesi

¹⁷ Ümit Erkan, *Osmanlı Kızılbaş Ayaklanmaları (16. Yüzyıl)*, (İstanbul: Okur Tarih Yayınları, 2020), 37-55. Ümit Erkan, " Siyaset ve Mezhep İlişkisi Bağlamında Osmanlı-Kızılbaş (Alevi) İlişkisi", *Uluslar arası Rahmet ve Çatışma Bağlamında İslam Mezhepleri Sempozyumu*, ed. Halit Çalış vd. (Karaman: Karaman İslami İlimler Derneği Yayınları, 2017), 1/212-213.

¹⁸ Ethem Ruhi Fırlı, *Ana Hatlarıyla Alevilik Günümüzde Alevilik ve Bektaşilik* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11-18.

¹⁹ Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşilik" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 5/373-379.

²⁰ Ehl-i Beyt sevgisi.

²¹ Ehl-i Beyt'e düşmanlık edenlerden uzak durma.

nedeniyle, zamanla Bektaşilik, Alevilikle özdeşleştirilmiştir. Ancak bu ilişki kesin bir birliktelik anlamına gelmez; her Bektaşî Alevi olarak kabul edilirken, her Alevinin Bektaşî olduğu söylenemez. Bektaşilik bir tarikat olduğu için, bu yolun esaslarına uyan herkes Bektaşî olabilir. Buna karşın, Alevilik soya dayalı bir inanç sistemi olarak değerlendirilir ve yalnızca anne ve babası Alevi olan bireyler Alevi kabul edilir.²²

Günümüzde "Alevilik" kavramı, Alevi, Bektaşî ve Kızılbaş terimlerinin tümünü kapsayan genel bir üst kimlik olarak kullanılmaktadır. Tarihsel süreçte Alevi gruplar için farklı isimlendirmeler yapılmış olsa da, özellikle Cumhuriyet döneminde "Anadolu Aleviliği" ifadesi, bu toplulukların tamamını birleştiren ortak bir tanımlama haline gelmiştir.²³

1.2. Aleviliğin Tarihçesi

Tarih boyunca, yeni bir dini benimseyen veya din değiştiren topluluklar, eski inanç ve kültürlerini şekil değiştirerek yeni dine uyum sağlayacak şekilde yeniden yorumlamışlardır. Birçok dini fırka ve gruplarda var olan bu özellik Alevilik içinde geçerlidir. Alevilik, İslam öncesi göçebe Türk Kültürü, Bâtınlık, Hurufilik ve Bektaşilik, inançlarının etkisiyle kimlik kazanmış, bu etkileri Ehl-iBeyt sevgisi ve saygısıyla harmanlanmış, çoğunlukla kendini İslam'la tanımlamıştır.²⁴

Anadolu topraklarında Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde devlet yönetimine karşı pek çok toplumsal hareket veya isyan meydana gelmiştir. Ancak, bunlardan yalnızca ikisi Sünnî İslam dışı çevreleri bir araya getirerek kendilerinden sonra uzantıları günümüze kadar devam edecek büyük inanç hareketlerine dönüşebilmiştir. Bu hareketlerden biri, Anadolu Selçukluları döneminde gerçekleşen Babailer İsyanı, diğeri ise Osmanlı dönemindeki Şeyh Bedreddin Ayaklanmasıdır. Her iki ayaklanma da Aleviliğin oluşumunda önemli bir alt yapı hazırlamıştır. Anadolu Selçukluları döneminde Anadolu'ya gelen bazı Türk boyları 1240 yılında meydana gelen Babailer İsyanı'na katılarak bu hareketin gerçekleşmesinde önemli rol oynamışlardır. Ekonomik sıkıntılar içerisinde bulunan bir kısım Türkmenler, bu sorunlarını çözmek amacıyla Baba İlyas önderliğinde yönetilen isyana katılmıştır. Baba İlyas mehdi ve

²² Ethem Ruhi Fırlı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri* (İstanbul: Şato Yayınları, 2001), 275-276.

²³ Fevzi Rençber, *Hak Muhammed Ali Aşkı / Adıyaman Alevileri* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016), 35.

²⁴ Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, 783.

kurtarıcı sıfatlarını kullanarak halifelerini Selçuklu idaresine karşı isyana teşvik etmiştir. Selçuklular döneminde dini içerikli olmaktan çok siyasi ve sosyal bir hareket olan ve Anadolu'nun büyük bir bölümünü etkileyen Babai hareketi, geniş kitlelere ulaşmış, Türkmenleri Selçuklu idaresine karşı ayaklanmaya sevk etmiştir.²⁵ Ancak, Baba İlyas Horasani'nin Selçuklu kuvvetleri tarafından idam edilmesiyle isyan, nihai bir başarıya ulaşmadan sona ermiştir. Babailer isyanı, Anadolu Tarihindeki siyasi amaçlarla dini duyguların kullanıldığı en büyük ayaklanmalardan biri olarak kabul edilir. Bu isyan Anadolu Selçuklu Devletini ciddi biçimde sarsmış ve zayıflatmıştır. Nihayetinde, bu zayıflık 1243 yılında Moğolların Anadolu üzerindeki egemenliğini pekiştirmesine yol açmıştır.²⁶

15. yüzyılın ilk yarısından itibaren Babai zümreler üzerinde Hurufilik etkisi devam ederken, aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren Safevi tarikatı ile birlikte Şii unsurlar bu yapıya nüfuz etmeye başlamıştır.²⁷ Tarihsel süreçte Alevi grupların gelişimi açısından üzerinde durulması gereken en önemli konulardan biri Safevi etkisidir. Safeviye hareketi, Anadolu'daki Türkmenlerin itikatlarında Şii inancın yer edinmesinde önemli bir rol oynamıştır. Başlangıçta Sünni karakterli bir yapıya sahip olan Safevi tarikatı Hoca Ali'nin liderliği döneminde tarikat içinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde Şiiliğe karşı bir temayül oluşmaya başlamış, ancak daha da önemli bir gelişme olarak tarikat, İran, Irak, Suriye ve Anadolu'daki Türkmen aşiretler arasında yayılmaya başlamıştır. Hoca Ali'den sonra yerine geçen Şeyh Cüneyd Safevi dönemi tarikatın değişim geçirdiği bir dönem olmuştur. Başlangıçta Sünni karakterini koruyan tarikat Şeyh Cüneyd'le birlikte açık bir şekilde Şiiliğe yönelmiş, itikadi alandaki bu dönüşüme ek olarak aynı zamanda tarikat siyasi bir boyuta taşınmıştır. Şiiliğin bu dönemde, Safevi liderleri tarafından siyasi amaçlarla bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu yeni siyasi yapıyla birlikte Safevi tarikatı, halifeler aracılığıyla

²⁵ Babailer İsyanı için bk. Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1996), 37-137; Ahmet Yaşar Ocak, "Baba İshak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 4/369.

²⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara, 1988), 1/24-25. M. Saffet Sarıkaya, "Anadolu Aleviliğinin Oluşumu", *Ekev Akademi Dergisi* 1 (Kasım 1997), 1/ 88-90.

²⁷ İlyas Üzümlü, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 43.

müridleri ile bağlantı kurarak örgütlü bir şekilde hareket etmeye başlamış ve bu örgütlenme tarikatın siyasi hedeflerine ulaşmasında etkili olmuştur.²⁸

Özellikle Anadolu'daki Türkmenler arasında Safevi halife ve müridlerinin faaliyetleri dikkat çekici bir etki yaratmıştır. Şah İsmail'in liderliği döneminde Azerbaycan ve Nahçıvan gibi bölgeleri ele geçirerek kendi adına hutbe okutması, para bastırması ve Safevi devletini resmi olarak kurması bu sürecin en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Şah İsmail'in halifelerini Anadolu'ya göndererek propaganda faaliyetlerini yoğunlaştırması ve çevresinde binlerce mürid toplaması, Osmanlı yönetimiyle Çaldıran Savaşı'nda karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Bu savaşın sonucunda Osmanlılar, Safevilere karşı zafer kazanarak bölgedeki siyasi ve itikadi dengeleri kendi lehine çevirmiştir.²⁹

Çaldıran Savaşı sonrasında Şah İsmail ve halifelerinin faaliyetleri devam etse de Osmanlı İmparatorluğu 16. ve 17. yüzyıllarda Kızılbaş Türkmen gruplarla sık sık karşı karşıya gelmiş ve bu grupların çıkardığı birçok ayaklanmayı bastırmıştır. 16. yüzyılda Kızılbaşlar, Osmanlı ile mücadelede büyük yenilgiler yaşamış, bu durum Kızılbaşlık kavramının olumsuz bir anlam kazanmasına neden olmuştur. Özellikle Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde Kızılbaşlar ağır yenilgilere uğramış ve Osmanlı yönetimi altında baskı görmüştür.³⁰ Bu isyan ve ayaklanmaların başarısız olmasının ardından, Osmanlı-İran ilişkileri 18. yüzyıldan Cumhuriyet dönemine kadar tarihsel seyrine uygun olarak devam etmiştir. Türkmen Aleviler ile İran arasındaki etkileşim giderek zayıflamış, bu gruplar Osmanlı merkez yönetiminden uzak bölgelerde inançlarını ve erkânlarını koruma çabasıyla yaşamışlardır. Bu süreçte Türkmen Aleviler, inanç ve kültürlerini muhafaza etme amacıyla kendi geleneksel yapılarına bağlı kalmaya çalışmıştır.

Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra Türkmen Aleviler, Milli Mücadele'ye katılarak Cumhuriyet'in kuruluşuna destek vermiş ve yeni rejimin

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Ekinci, *Anadolu Aleviliği'nin Tarihsel Arka Planı*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2010), 61-135; Doğan Kaplan, *Safeviler ve Kızılbaşlık*, (İstanbul: Gece Kitaplığı, 2014), 63-137; Mehmet Çelenk, *16-17. Yüzyıllarda İran'da Şiiliğin Seyri*, (Bursa: Emin Yayınları, 2016), 25-101; Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 162-163.

²⁹ Erkan, *Osmanlı Kızılbaş Ayaklanmaları (16. Yüzyıl)*, 37-55

³⁰ Erkan, *Osmanlı Kızılbaş Ayaklanmaları (16. Yüzyıl)*, 37-55. Ahmet Turan, Harun Yıldız, "Tarihten Günümüze Anadolu Aleviliği", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26-27 (2008), 20-23.

inşasında önemli bir rol oynamışlardır. Tarihsel süreçte geçirdikleri tüm değişimlere rağmen, günümüzde Aleviler, şehirleşmenin etkisiyle uğradıkları dönüşüm dışında, büyük ölçüde geleneksel yapılarını sürdürmeye devam etmektedir.³¹

1.3. Balıkesir Alevilerinin Tarihçesi

Balıkesir yöresindeki yerleşik Alevilerin, Tahtacılar ve Çepnilerden oluştuğu görülmektedir. Anadolu'ya gelen ilk Türk boylarından olan Tahtacılar ve Çepniler, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli katkılar sağlamışlardır. Tarihsel süreçte, bu boyların çileli yaşamlarına ve karşılaştıkları zorluklara rağmen, Anadolu topraklarına derin bir bağlılık duydukları gözlemlenmektedir. Yöredeki Alevilere “Nereden geldiniz?” sorusunu sorduğunuzda, genellikle “Horasan’dan geldik” yanıtını alırsınız.³²

Orta Asya beylikleri arasında 9. yüzyılın başlarında yaşanan karışıklıklar, iç savaşlar ve çatışmalar nedeniyle, Selçukluların atası Aslan Yabgu, 1025 yılında 4000 çadırlık bir Oğuz göçüyle Sultan Gazneli Mahmut’tan izin alarak Horasan’a göç etmiştir. Kısa süre içinde Horasan’a hâkim olan Oğuz boyları, Türkmen adıyla anılmaya başlamış ve bölgedeki birçok savaştan sonra Selçuklu Devleti’ni kurmuşlardır. Özellikle 1071 Malazgirt Zaferi’nin ardından başlayan süreçte, Anadolu, Horasan’dan gelen Türkmen oymaklarıyla dolmaya başlamış; bu oymakların başında ise Horasan Erenleri olarak adlandırılan akıncı gazi din uluları bulunmuştur.³³

Çepniler, Anadolu’ya ilk geldiklerinde kuzey bölgelerine doğru ilerlemiş ve fetihlerde önemli roller üstlenmişlerdir. Bektaşî Velâyetnamelerine göre, Suluca Kara Höyük (bugünkü Hacı Bektaş ilçesi), Anadolu’ya gelen Çepnilerin ilk yurt tuttukları yerlerden biridir. Hacı Bektaş-ı Veli, Horasan’dan Anadolu’ya geldiğinde, burada bulunan Çepni köyüne yerleşmiştir. Bu bilgi, Çepnilerin, Horasan’daki büyük Oğuz boylarından ayrılarak Anadolu’ya ilk gelen gruplardan biri olduğunu ve Hacı Bektaş-ı Veli’nin ilk müritleri arasında yer aldığını göstermektedir.

³¹ Mustafa Öz, *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 28-34.

³² Hava Selçuk, “20. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Alevi Toplumuna Bakışı (Ordu Örneği)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi* 59(2011). Mustafa Ekinci, *Anadolu Aleviliği’nin Tarihsel Arka Planı*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2010), 72.

³³ Aydın Ayhan, *Balıkesir Çepnileri* (Balıkesir: Kent Arşivi Yayınları, 2022), 35-52.

Oğuzların sol kolu olan Üç-Okların Gök Han soyundan gelen Çepniler, farklı zaman ve yerlerde Çepni, Çetmi, Çepli veya Çapani gibi isimlerle de anılmıştır. 1600’lü yılların sonunda Rakka’ya iskân edilen Çepniler, göçebe bir yaşam tarzına alışkın oldukları için çöl iklimine ve tarıma uyum sağlayamamış ve iskan bölgelerinden firar etmeye başlamışlardır. Bu firarın sonucunda Anadolu’nun içlerine kadar yayılan Çepniler, Balıkesir, Bergama, Manisa ve Aydın bölgelerine yerleşmişlerdir. Balıkesir yöresine ise 1700’lü yılların başlarında geldikleri belirtilmektedir.³⁴

Balıkesir’deki belli başlı Çepni köyleri şunlardır: Merkez’e bağlı Aliğa, Aynaoglu, Bahçedere, Çukurhüseyin, Deliktaş, İnkaya, Gökçeören, Kabakdere, Macarlar, Karamanlar, Yaylacık, Kuşkaya, Ortamandıra ve Yeşilyurt.³⁵

Tablo 1. Balıkesir genelindeki alevi yerleşim yerleri³⁶

Sıra No	İli	İlçesi	Yerleşim Yeri Adı	Hane Sayısı	Nüfusu
1	Balıkesir	Altıeylül	Macarlar Mahallesi	420	1704
2	Balıkesir	Altıeylül	Karamanlar Mahallesi	247	988
3	Balıkesir	Altıeylül	Çukur Hüseyin Mahallesi	94	378
4	Balıkesir	Altıeylül	Orta Mandıra Mahallesi	299	1196
5	Balıkesir	Altıeylül	Aynaoglu Mahallesi	92	369
6	Balıkesir	Altıeylül	Aliğa Mahallesi (Dübecik)	56	226
7	Balıkesir	Altıeylül	Çiftlik Mahallesi	70	281
8	Balıkesir	Altıeylül	Kuşkaya Mahallesi	76	307
9	Balıkesir	Altıeylül	İnkaya Mahallesi	35	142
10	Balıkesir	Altıeylül	Yeşilyurt Mahallesi (Çoraklık)	350	1147
11	Balıkesir	Karesi	Kabakdere Mahallesi	472	1888
12	Balıkesir	Karesi	Yaylacık Mahallesi	148	593
13	Balıkesir	Karesi	Deliktaş Mahallesi	200	810
14	Balıkesir	Bigadiç	Akyar Mahallesi	350	1147
15	Balıkesir	Bigadiç	Kozpınar Mahallesi	200	897
16	Balıkesir	Bigadiç	Elyapan Mahallesi	160	623
17	Balıkesir	Bigadiç	Yeşildere Mahallesi	130	436
18	Balıkesir	Bigadiç	Güvemçetmi Mahallesi	200	989
19	Balıkesir	Bigadiç	Özgören Mahallesi	90	285
20	Balıkesir	Burhaniye	Tahtacı Mahallesi	80	219
21	Balıkesir	Edremit	Kavlaklar Mahallesi	65	300
22	Balıkesir	Edremit	Mehmet Alan Mahallesi	150	541
23	Balıkesir	Edremit	Tahta Kuşlar Mahallesi	155	715
24	Balıkesir	Edremit	Hacı Hasanlar Mahallesi	107	390
25	Balıkesir	Edremit	Arıtaşı Mahallesi	62	234

³⁴ Zeynep Şimşek Umaç, “Balıkesir Çepnilerinde Göçebelik ve İskân İzleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/28(2012), 180.

³⁵ Ayhan, *Balıkesir Çepnileri*, 35-52.

³⁶ Ayhan, *Balıkesir Çepnileri*, 52.

Tablo 2 (Devam). Balıkesir genelindeki alevi yerleşim yerleri³⁷

Sıra No	İli	İlçesi	Yerleşim Yeri Adı	Hane Sayısı	Nüfusu
26	Balıkesir	Kepsut	Armutlu Mahallesi	80	130
27	Balıkesir	Manyas	Çal Mahallesi	80	238
28	Balıkesir	Manyas	Kapaklı Mahallesi	97	293
29	Balıkesir	Manyas	Salur Kalebayır Mahallesi	170	500

1700’lü yıllardan 19. yüzyılın ortalarına kadar Çepni oymakları, diğer konar göçer topluluklar gibi göçebe hayatlarını belli bir düzen içinde sürdürmüşlerdir. Her yıl belirlenmiş yazlık ve kışlık yerler arasında düzenli olarak göç etmişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti’nin iskân politikaları doğrultusunda, bu topluluklar zamanla yerleşik hayata geçmeye başlamışlardır. Milli Mücadele yıllarında Çepniler, devletlerinin yanında yer alarak büyük bir fedakârlıkla mücadele etmişlerdir.³⁸ Cumhuriyet dönemi ise Alevi inançlı Çepni toplulukları için tam bir aydınlanma dönemi olmuştur. Cumhuriyet öncesinde eğitim faaliyetlerinin neredeyse hiç görülmediği Çepni köylerinde, Cumhuriyet ile köklü bir değişim yaşanmış; köy okulları açılmış ve çocuklar ilk olarak köylerinde, ardından şehirlerde eğitim almaya başlamıştır.³⁹

Çepni olmak, doğrudan Alevi inancına mensup olmayı gerektirmemektedir. Tarihsel ve coğrafi farklılıklar nedeniyle Çepni toplulukları arasında inanç çeşitliliği görülmektedir. Örneğin, Balıkesir, Manisa ve çevresindeki Çepni köylerinin çoğunluğu Alevi inancına mensupken, Karadeniz Bölgesi’nde, özellikle Ordu, Giresun ve Trabzon’daki Çepni köyleri Sünni inanca sahiptir.⁴⁰

Balıkesir ve çevresindeki Alevi Çepni köyleri, rehberlik açısından Köse Süleyman Ocağı’na bağlıdır. Bu ocak, bölgedeki Çepni Alevileri için dini ve kültürel rehberlik yapan önemli bir merkez konumundadır. Köse Süleyman, Yunus Mukri’nin oğludur. Yunus Mukri, Horasan’da doğmuş ve dört oğlu olmuştur. Rivayete göre, Hacı Bektaş Veli Suluca Kara Höyük’e geldiğinde Yunus Mukri’nin misafiri olmuştur.⁴¹

Yunus Mukri, Oğuzların Üçok Kolu’na bağlı Çepni boyunun ulularından biri olarak tanınır. Aynı zamanda, Hacı Bektaş Veli’nin müritlerinden biri olup, ona yakın

³⁷ Ayhan, *Balıkesir Çepnileri*, 52.

³⁸ Ayhan, *Balıkesir Çepnileri*, 35-52.

³⁹ Ayhan, *Balıkesir Çepnileri*, 37.

⁴⁰ Korkut Oğuz, *Alevileri Anlamak*, 20.

⁴¹ Halil İbrahim Şahin, “Batı Anadolu Çepnilerinin Ocağı: Köse Süleyman Ocağı ve Günümüzdeki Durumu”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi* 63(2012), 113.

bir eren olarak anılmaktadır.⁴² Köse Süleyman Ocağı, Köse Süleyman'ın soyundan devam eden bir ocak olup, onun vefatından sonra oğlu Süleyman'ın adıyla sürdürülmüştür. Bu ocak, inanç ve gelenek bağlamında Hacı Bektaş Dergâhı'na bağlıdır. Köse Süleyman'ın doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1200'lü yılların ilk çeyreğinde doğmuş olabileceği güçlü bir ihtimaldir.⁴³

1243 yılında, Moğollar ile Anadolu Selçukluları arasında gerçekleşen Köseadağ Savaşı'na Selçuklu komutanı olarak katılan Köse Süleyman, bu savaş sırasında şehit düşmüştür. Zara, İmranlı ve Suşehri üçgeninde yer alan Köseadağ'da şehit olması nedeniyle, kendisine “Köse Süleyman” adı verilmiştir.⁴⁴

Günümüzde Balıkesir yöresindeki Çepni köylerinde dini hizmetler, uzun bir süre Gaziantep'ten gelen dedeler tarafından yürütülmüştür. Ancak yaklaşık otuz yıl önce Köse Süleyman Ocağı'nın چراğı yeniden uyandırılmış ve dini hizmetler bu ocağın soyundan gelen dedeler tarafından üstlenilmiştir. Bu süreçte, Seyfi Oğuz Dede, Mucur Oğuz Dede ve Naci Oğuz Dede, Köse Süleyman Ocağı'nın geleneklerini sürdürerek bölgedeki Alevi topluluğa rehberlik etmeye başlamıştır.⁴⁵

⁴² K1, Kişisel Görüşme, 18. 01. 2024.

⁴³ Şahin, “Batı Anadolu Çepnileri Ocağı: Köse Süleyman Ocağı ve Günümüzdeki Durumu”, 113-114.

⁴⁴ Şahin, “Batı Anadolu Çepnileri Ocağı: Köse Süleyman Ocağı ve Günümüzdeki Durumu”, 113-114.

⁴⁵ Aydın Ayhan, *Balıkesir ve Çevresinde Horasan Erenleri* (Balıkesir: Kent Arşivi Yayınları, 2020), 121-124.

2. BALIKESİR ALEVİLİĞİNDE İNANÇ, İBADET VE ERKÂN

2.1. İnançlar

İnançlar, insanların yalnızca dini hayatlarında değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel yaşamlarında ve zihniyetlerinin şekillenmesinde son derece önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, etnik bir kimlikten ziyade inanç temelli bir yapıya sahip olan Alevi gelenek mensupları için de geçerlidir. Ancak, Alevilerin inançlarla ilgili kabulleri konusunda bazı güçlükler olduğu görülmektedir.⁴⁶

Bu güçlüklerden ilki, Alevi inanç esaslarının kökenlerine dair farklı ve karmaşık bir yapının söz konusu olmasıdır. Aleviliğin, İslamlaşma öncesinde mensup olunan çeşitli dinlerin inançlarından ve bu dinlerin etkilerinden izler taşımasının yanı sıra, İslamlaşma sürecinde karşılaşılan mezhebi etkileri de barındıran bir inanç sistemi olarak şekillenmiş olması dikkat çekicidir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri, Alevi geleneğin büyük ölçüde sözlü kültüre dayanmasıdır. Alevilikte inanç sisteminin, eski inançların yanına yenilerinin eklenmesiyle geliştiği, farklı zaman ve mekânlarda oluşmuş çeşitli öğeleri içerdiği ve farklı yaklaşımlar sonucu farklı anlayışlar barındırdığı görülmektedir. Dolayısıyla, Alevi gruplar hakkında sistematik ve tümüyle bağlayıcı bir inanç sisteminden söz etmek oldukça zordur.⁴⁷

Bir diğer güçlük ise, Aleviliğin eski din ve kültürlerden izler taşımasına rağmen, kendini İslamiyet içerisinde ifade etmesi ve İslamlaşma sürecinde tasavvufi bir yapıya bürünmesinden kaynaklanmaktadır. Alevilik, İslamiyet'i tasavvufi kalıplar içerisinde benimsemiş ve düşüncelerini bu noktada yoğunlaştırmıştır. Bu özelliğiyle Alevilik, bir tasavvuf hareketi olarak değerlendirilebilir. Ancak, Aleviliğin inanç boyutunun ele alınmasında, diğer tasavvufi hareketlerde de görülebilen potansiyel güçlükler bulunmaktadır.⁴⁸ Toplumlar, tarih boyunca sosyo-kültürel yapılarını büyük ölçüde inanç sistemleri doğrultusunda şekillendirmiştir. İnançlar, bir yandan toplumların yaşamlarını sağlıklı ve dengeli bir şekilde sürdürebilmeleri için bir rehber

⁴⁶ Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 215.

⁴⁷ Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 215. Fevzi Rençber, *Oryantalistlere Göre Alevilik ve Bektaşilik* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2018), 99-100.

⁴⁸ Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 215.

işlevi görmüş, diğer yandan toplumu oluşturan bireylerin tutum ve davranışlarının temel belirleyicisi olmuştur.⁴⁹

İnanç, temel bir düşünce ve aynı zamanda insanın kararlı bir fiili olarak, Anadolu Aleviliğinin dini yapısı içerisinde merkezi bir konuma sahiptir. Türkiye açısından önemli bir yere sahip olan Alevi toplulukların, inanç ve ritüellerini ülkemizin farklı yörelerinde değişen boyutlarda yaşattıkları görülmektedir. Bu çalışmada, Balıkesir Alevilerinin ibadet, ahlak ve inanç konularındaki düşünceleri ile iman ve İslam'ın şartlarına bakışları ele alınacaktır. Balıkesir Aleviliğinin temel inancı, Allah'a iman olmakla birlikte, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt çevresinde şekillenmektedir. Bu bağlamda, Hacı Bektaş-ı Veli'nin inanç sisteminde iman, önemli ve öncelikli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli'ye göre iman, dört kapı kırk makam sisteminde şariat makamlarının birincisidir ve her türlü bireysel tutum ve davranışın teorik temelini oluşturur. İman, Alevilikte yalnızca İslam'ın temel inanç öğeleriyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda “yar eyleme, ” “cesedini yar eyleme, ” pire teslimiyet ve Ali'ye bağlılık gibi unsurlar da bu kapsamda değerlendirilir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşünce sisteminde netleşen iman anlayışı, büyük ölçüde Kur'an-ı Kerim ile uyumlu bir yapı sergiler. Bununla birlikte, Alevi-Bektaşî geleneği içerisinde gelişen ve saygın bir yer kazanan sonraki dönem eserlerde, iman kavramına ilişkin farklı tanımlamalara ve açılımlara rastlamak mümkündür.⁵⁰

İman esaslarından olan Allah'a iman, peygamberlere iman, kitaplara iman, meleklerle iman, ahirete iman ve hesap gününe iman, hem Alevilik ve Bektaşilikte hem de Anadolu'nun yaygın İslam anlayışı olan Sünnî-Hanefî inancında ortak kabul görmektedir. Bu temel esaslar, her iki inanç sistemi arasında paralellik göstermekte ve aralarında herhangi bir uyumsuzluk veya çelişki bulunmamaktadır.

Bununla birlikte, Alevi-Bektaşî inanç sistemine özgü bazı iman unsurları da dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Hz. Ali'nin velayet makamını temsil etmesi ve Ehl-i Beyt'ten olan 12 İmam'ın bu makamın taşıyıcıları olarak kabul edilmesi önemli bir yer tutar. Ayrıca, tevellâ (Ehl-i Beyt'i sevmek ve onlara bağlılık göstermek) ve teberrâ (Ehl-i Beyt'e düşmanlık edenlerden uzak durmak) ilkeleri, Alevi-Bektaşî inanç sisteminde merkezi bir konuma sahiptir. Bu esaslar, Alevilik ve Bektaşilikteki inanç

⁴⁹ Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şiilik ve Kolları* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 381.

⁵⁰ Temel Yeşilyurt, “Alevi-Bektaşî Düşüncesinde İman”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2003), 19.

yapısını diğer İslami anlayışlardan ayıran belirgin özellikler olarak öne çıkar ve Ehl-i Beyt sevgisinin bu sistemdeki vazgeçilmez yerini vurgular.⁵¹

Senkretik yani bağdaştırmacı yapısı nedeniyle, Aleviliğin inanç esaslarını kesin bir biçimde ortaya koymak oldukça güçtür. Bu zorluğun temel sebeplerinden biri, Aleviliğin teolojik yapısının tam anlamıyla teşekkül etmemiş olmasıdır. İnanç sisteminin temel dayanaklarının büyük ölçüde sözlü geleneklere dayanması, kaynak olarak kabul edilen nefes ve deyişlerin her zaman kesin bir özellik taşınamaması ve zaman zaman çelişkili ifadeler içermesi bu durumu daha da karmaşık hale getirmektedir.⁵²

Alevilikteki bu bağdaştırmacı yapı, tarihsel olarak göçebe Türkmenlerin İslam'a giriş öncesinde benimsedikleri hulûl, tenasüh gibi çeşitli inanç unsurlarını muhafaza etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu topluluklar, İslam'a geçiş sürecinde İslam'ı bir üst kimlik olarak kabul etmiş olmalarına rağmen, önceki inançlarını ve kültürel öğelerini tamamen terk etmemiştir.⁵³

2.1.1. Hak-Muhammed-Ali

Balıkesir yöresindeki Alevi grupların inanç ve ibadet esaslarını, öncelikle bölgedeki pir ve dede gibi kanaat önderlerinden, ardından çevrelerindeki büyüklerden ve bazı Alevi yazar ve aydınların eserlerinden öğrendikleri gözlemlenmektedir.⁵⁴

Şunu belirtmek gerekir ki, ülkemiz genelinde olduğu gibi, Balıkesir yöresinde yaşayan Alevi topluluklarının inanç esaslarına ilişkin bilgiler büyük ölçüde geleneksel ve sözlü kültüre dayanmaktadır. Bu durum, bölgede hâkim olan anlayışların büyük oranda gelenek ve göreneklere dayanmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Alevi geleneğinin daha çok kırsal kesimde ortaya çıkması, Alevi toplulukları arasında sözlü kültürün baskın olmasına neden olmuştur. Bu sebeple, inanç esaslarına dair bilgiler belirgin ve sistematik özellikler taşınamaktadır.⁵⁵

Bununla birlikte, günümüzde geleneksel Alevilik, Hak-Muhammed-Ali anlayışına dayanmaktadır. Bazen Allah-Muhammed-Ali, bazen de Hak-Muhammed-

⁵¹ Rençber, *Hakk Muhammed Ali Aşkı / Adıyaman Alevileri*, 66.

⁵² Rençber, *Hakk Muhammed Ali Aşkı / Adıyaman Alevileri*, 66.

⁵³ Rençber, *Hakk Muhammed Ali Aşkı / Adıyaman Alevileri*, 66.

⁵⁴ K2, K3, Kişisel Görüşme, 12. 01. 2024.

⁵⁵ Ayhan, *Balıkesir Çepnileri*, 59.

Ali şeklinde ifade edilen bu kavram, Aleviliğin en önemli sembollerinden biridir. Alevi edebiyatı, bu üçler kavramına ilişkin deyişlerle doludur. Hizmet sahipleri, dededen hizmet alırken “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” sözleriyle niyaza başlar. Hatta canlar, her biri bu üçlerden birine tekabül etmek üzere “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” diyerek üç defa kucaklaşırlar. Burada Hak, Allah’ı ifade eder ve inanç esaslarının birincil ve temel değişmez unsurudur. Allah, âlemlerin yaratıcısı ve her şeyin ilki olarak, tüm sıfatlarıyla birlikte birdir. Bu anlayış, genel manada geleneksel İslam inancıyla uyumludur ve herhangi bir çelişki barındırmamaktadır. Zaten Alevi erenlerinin eserleri ile ozan ve şairlerin deyiş ve nefeslerindeki ifadeler, bu durumu açıkça ortaya koyan en belirgin delillerdir.⁵⁶

Bununla birlikte, Alevilerin Allah anlayışında, geleneksel İslam düşüncesine kıyasla daha samimi ve senli-benli bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Balıkesir yöresi Alevileri incelendiğinde, bu durumun yukarıda belirtilen doğrultuda bir paralellik arz ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, Anadolu Alevilerinin küçük bir bölümü tarafından benimsenen Hz. Ali’nin ilahlığı düşüncesi, yapılan söyleşiler ve araştırmalar sonucunda Balıkesir yöresi Alevileri tarafından kesin bir dille reddedilmiştir.⁵⁷

Allah’ın varlığını, birliğini, tüm yetkin nitelikleri kendisinde topladığını ve eşi benzeri bulunmadığını kabul eden bölge Alevileri, Hz. Muhammed’in Allah tarafından gönderilen bir peygamber olduğu konusunda da fikir birliği içindedir. Bunun yanı sıra, Hz. Ali’nin Allah’ın velisi olduğu ve soyundan gelen mürşitlerin hak olduğuna dair inanç, Alevi itikadının merkezinde yer almaktadır.⁵⁸

Alevi inancına göre, Hak-Muhammed-Ali aynı nurdan yaratılmış olup, Allah, Muhammed ve Ali’yi kendi nurundan var etmiştir. Bu anlayış çerçevesinde, “Allah birdir, Muhammed haktır, Ali velidir” ifadesi temel bir inanç prensibi olarak kabul edilmektedir. Peygamberlik Hz. Muhammed’e, velayet ise Hz. Ali’ye verilmiştir ve bu iki kavram birbiriyle tamamlayıcı nitelikte olup, Ali olmadan Muhammed, Muhammed olmadan Ali kabul edilmez. Bölgedeki dede ve taliplerle yapılan söyleşilerde, şu ifadelerin öne çıktığı görülmüştür: “Bizler, son peygamber Hz. Muhammed’in torunları olduğumuzdan soyumuz da ona dayanır. Bizlere göre Ali,

⁵⁶ Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 85.

⁵⁷ K2, K3, K5, Kişisel Görüşme, 12. 01. 2024.

⁵⁸ K2, K3, K5, Kişisel Görüşme, 12. 01. 2024.

Müslümanlar arasında ilim, takva, ihlâs ve kahramanlık yönüyle ilk sıradadır. Velilerin birincisi ve ilmin kapısıdır.”⁵⁹

Balıkesir yöresi Macarlar Mahallesi Alevilerinin itikadi yapısını oluşturan olgular, yukarıda da belirtildiği gibi, temel itibarıyla tüm Alevilerin ortak kabullerine dayanmaktadır. Ancak, bu inanç yapılarının şekillenmesindeki asıl etken, yazılı kaynaklardan ziyade, sözlü kültürün temsilcileri olan Seyyid, Dede ve aile büyükleridir.

Ehl-i Beyt ve Hz. Ali:

Ehl-i Beyt, kısaca Hz. Peygamber’in aile efradı için kullanılan bir kavramdır. “*Ev halkı*” anlamına gelen bu terim ev sahibiyle onun eşini, çocuklarını, torunlarını ve yakın akrabalarını kapsar. Cahiliye dönemi Arap toplumunda kabilenin reisi konumundaki ailesini ifade eden Ehl-i Beyt sözcüğü, İslam ile birlikte yalnızca Allah Resulü’nün ailesi ve soyu anlamında kullanılan özel bir terim haline gelmiştir.⁶⁰

Şii âlimlerine göre, Ehl-i Beyt, Hz. Peygamber’den başlayarak Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin ve imam kabul edilen dokuz kişiden oluşmaktadır. Hz. Peygamber’in hanımları, Fatma dışındaki çocukları ve Hasan ile Hüseyin dışında kalan torunları ise Ehl-i Beyt kapsamına dahil edilmemektedir. Ehl-i Beyt kavramı, tarihsel süreçte oldukça farklı anlamlarda kullanılmış ve İslam’ın ilk yıllarından itibaren Müslümanlar arasında önemli bir ağırlığa sahip olmuştur. Hem Hz. Peygamber döneminde hem de onun vefatından sonra bu durum devam etmiş; Müslümanlar, Ehl-i Beyt’e olan sevgi ve saygılarını her zaman korumuşlardır. Ayrıca, dönemin halifeleri de önemli meselelerde Ehl-i Beyt üyelerine danışarak onlara verdikleri önemi göstermişlerdir. Bununla birlikte, bu dönemde Ehl-i Beyt kavramının siyasi bir anlam taşımadığı ve gerek Hz. Peygamber gerekse sahabe tarafından bu kavrama herhangi bir kutsallık atfedilmediği görülmektedir.⁶¹

İslam tarihinde, çoğunluk tarafından Hz. Peygamber’den sonra en değerli kişi olarak kabul edilen, Allah Resulü’nün sevgili kuzeni, damadı ve ilk iman edenlerden biri Hz. Ali’dir. Hz. Ali, gerek İslam siyasi tarihinde gerekse tasavvuf tarihinde

⁵⁹ K2, K3, K5, Kişisel Görüşme, 12. 01. 2024.

⁶⁰ Mustafa Öz, “Ehl-i Beyt”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 10/498-501. Cenksu Uçar, “Geleneksel Alevilikte Ehl-i Beyt Anlayışı”, *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi* 4/ 3, (2004), 274-276.

⁶¹ Rençber, *Hakk Muhammed Ali Aşkı / Adıyaman Alevileri*, 81.

vazgeçilmez bir öneme sahip olmuştur. Özellikle Alevilik ve Bektaşilik inançlarında, Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali'nin müstesna bir yeri bulunmaktadır. Hz. Ali, Alevi inancının adeta köşe taşı ve temel direği olarak kabul edilir. Alevi-Bektaşî yolunun kurucusu olan Hz. Ali, Alevilik inancına göre, Hz. Peygamber tarafından hayattayken halife olarak tayin edilmiş ve bu durum nass ile doğrulanmıştır. Onun soyundan gelecek imamlar da aynı niteliklere sahip kabul edilmiştir. Hz. Ali'yi sevmek, Alevi inancında iman esaslarından biri olarak görülmüş; bu durum, Hz. Ali'nin bazı sıfatlarla ilişkilendirilmesine yol açmış ve hatta bu hususta aşırıya giden yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Aleviler, Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile musahip, yoldaş veya yol kardeşi olduğuna inanırlar.⁶²

Alevilikte, evleri Hz. Ali'yi tasvir eden rivayetlere dayanarak donatmak, adeta bir ibadet olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, Hz. Ali'nin hikmetli sözlerini ve onun hakkında yazılan şiirleri ezberlemek, bunları çocuklara öğretmek ve bilhassa tablolar halinde evlere asmak, kutsal bir görev olarak görülmektedir.⁶³

Muhammed ile Ali birdir
Yer gök yok iken onlar vardı
Muhammed Ali'nin nuru sardı
Secde Muhammed'in nuruna indi. (Şah Hatâyi)

Hz. Peygamber ve Hz. Ali'nin nur birliği meselesi, Alevi-Bektaşî edebiyatında 16. yüzyıldan itibaren ele alınan önemli bir konudur. Alevilikte, Nübüvvet nuru, son peygamber Hz. Muhammed ile son bulmuş; peygamberliğin sona erdiği yerde başlayan Velayet nuru ise Hz. Ali'de tecelli etmiştir. Aslında, Nübüvvet ve Velayet, ulûhiyeti temsil ettikleri ve aynı kökten zuhur ettikleri için yan yana zikredilmeleri son derece tabiidir. Zira bu iki kavram, birbirini tamamlayıcı niteliktedir.⁶⁴

Yöre Alevileri, Ehl-i Beyt'i tanımlarken, özellikle onlara sevgi ve saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamakta ve Hz. Peygamber ile Hz. Ali'nin evlatlarını tanımayan bir kişinin ibadetlerinin kabul olmayacağına inanmaktadırlar. Ehl-i Beyt olarak nitelendirdikleri kişiler, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma ve 12 İmam'dan oluşmaktadır. Kısacası, Hz. Muhammed'in aile fertleri ile Hz. Ali ve Hz. Fatma'dan gelen evlatları, Ehl-i Beyt kapsamına girmektedir. Hz. Ali, velilerin atası olarak kabul

⁶² Adnan Demircan, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 35

⁶³ Demircan, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*, 35. Cenksu Üçer, "Alevi Gruplarda Ehl-i Beyt Anlayışı ve Önemi", *Din ve Hayat* 23, (2014), 48-52.

⁶⁴ Ethem Ruhi Fırlıklı, *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009), 241-244.

edilmekte ve onun velayeti sonraki nesillerde devam etmektedir. Aynı zamanda, Hz. Ali, 12 İmamların ilki ve ulusu olarak görülmektedir. Yöre Alevilerinin nazarında, Hz. Ali; pir, rehber, veli, ulu, yüce ve yardımsever bir şahsiyettir. Bu bağlamda, Balıkesir Macarlar Mahallesi Alevilerinin Hz. Ali algısı, yöre dışındaki Alevilerin Hz. Ali algısıyla büyük ölçüde aynıdır.⁶⁵

Dede Hüseyin Keskin, Aleviliğin özünde İslam'ın ta kendisi olduğunu vurgulamış, Alevilerde Ehl-i Beyt sevgisinin yoğun bir şekilde hissedildiğini ve Ehl-i Beyt'in Hz. Peygamber'in yolundan ayrılmadığını ifade etmiştir. Keskin'e göre, İslam'ı en iyi şekilde anlamak ve yaşamak, Ehl-i Beyt'in rehberliğinde mümkündür; bu nedenle, Ehl-i Beyt'in yolundan gitmek en doğru inanç olarak değerlendirilmektedir (12. 02. 2024).

Anadolu Aleviliğinde Hz. Ali'ye duyulan saygı ve hürmetin, Balıkesir Macarlar Mahallesi Alevilerinde de güçlü bir şekilde hissedildiği görülmektedir. Yöre Alevileri, Hz. Ali'yi ilk Müslümanlardan biri olarak kabul etmekle birlikte, onun aynı zamanda Hz. Peygamber'in damadı olduğunu ve ikisinin de aynı nurdan zuhur ettiğini ifade etmektedirler. Ali'siz bir Aleviliğin mümkün olmadığını sıklıkla vurgulamaktadırlar. Bunun yanı sıra, yöre Alevileri; Allah'a, peygambere, ahirete, Kur'an-ı Kerim'e ve diğer ilahi kitaplara, meleklerle ve kadere iman ettiklerini ve kendilerini Müslüman olarak tanımladıklarını dile getirmektedirler. Uzun yıllardır, kendilerinin İslam dışı sapkın bir grup olarak gösterilmesinden duydukları üzüntü ve rahatsızlığı dile getirerek, "Alevilik İslam'dır, Aleviler Müslüman'dır" vurgusunu yapmaktadırlar. Yöre Alevilerinde, Ehl-i Beyt sevgisi ise açık ve bariz bir şekilde gözlemlenmektedir.⁶⁶

2.1.2. Meleklerle İman

Vahiy kültürünün önemli doktrinlerinden biri de meleklerle iman konusudur. Nitekim İslam dininde Amentü şeklinde ifade edilen inanç esasları içinde Allah'a imandan sonra zikredilen ikinci husus meleklerle imandır. Farklı suretlere girebilen ve

⁶⁵ K3, K6, K11, K14, K19, K20, Kişisel Görüşme, 12. 02. 2024.

⁶⁶ K2, K3, K5, K9, K22, K23, K25, Kişisel Görüşme, 19. 02. 2024.

duyularla algılanamayan nûrânî varlıklar şeklinde tarif edilen melek Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde inanç esasları arasında sayılmaktadır.⁶⁷

Yapılan mülakatlar, Balıkesir Alevilerinde meleklerle iman konusunun, yaygın İslam kültüründeki kabullerle aynı paralelde dile getirildiğini ortaya koymaktadır. Macarlar Mahallesi kanaat önderi Hatay İnanç'a göre; Bütün varlıkların vücudu kendi özelliklerine göre yaratılmış olup, melekler ise nurdan yaratılan ruhani varlıklardır. Kendilerine özgü bu özellikleri onların görünmelerine engel olmaktadır. Bizim gözümüz her ne kadar melekleri görecektir şekilde yaratılmamışsa da onların var olduğunu bilir, fakat bunları görmüyoruz diye de inkâr etmeyiz (30. 01. 2024).

Bölgedeki Alevilerin dört büyük melek inancına göre; Cebrail, meleklerin en büyüğü olarak vahyi iletmekle; Mikail, doğa olaylarını yönetmekle; İsrail, sura üflemekle; Azrail ise emanet olan canı, sahibi olan Hakk'a götürmekle görevlidir.⁶⁸

Macarlar Mahallesi Alevileri arasında bu dört meleğin varlığı kesin bir dille kabul edilmekle beraber, bunların yanında sorgu melekleri dediğimiz Münker, Nekir ve insanların sağında ve solunda olup onların amellerini yazan ve Kiramen Kâtibin şeklinde isimlendirilen meleklerin de varlığı genel olarak kabul edilmektedir. Netice olarak yöre Alevileri meleklerle iman etmektedirler.⁶⁹

2.1.3. Kitaplara İman

İslam dininin kaynağını Allah'ın Hz. Muhammed'e vahyi olan Kur'an- Kerim ile Peygamber'in dini beyan niteliğindeki söz, onay ve davranışları teşkil eder. Kur'an-ı Kerim'in varlığı Hz. Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber'e indirilmesi bütün Müslümanlar tarafından kabul edilmesi gerekli olan iman esaslarındandır. Kur'an indirilen son ilahi mesaj olup gerçekliği tartışılmazdır.⁷⁰

Yapılan mülakatlar ve elde edilen verilere göre, Allah, insanlara yol göstermek üzere seçtiği peygamberlerine vahy etmiş; bunun sonucunda suhuf ve kitaplar göndermiştir. Bunların 100'ü suhuf olup Hz. Âdem, Hz. Şit, Hz. İdris, Hz. İbrahim'e gönderilmiştir. 4'ü ise kitap olup Tevrat Hz. Musa'ya; Zebur, Hz. Davud'a; İncil, Hz.

⁶⁷ Sait Özervarlı, "Melek" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara:TDV Yayınları, 2004), 29/40-42.

⁶⁸ K4, K5, K7, K8, Kişisel Görüşme, 30. 01. 2024.

⁶⁹ K1, K2, K3, K5, K10, Kişisel Görüşme, 12. 02. 2024.

⁷⁰ Ali Bardakoğlu, "Kitap" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/122-126.

İsa'ya; Kur'an-ı Kerim ise Hz. Muhammed'e gönderilmiştir. Kur'an İslam'ın orta noktasındaki Hz. Ali yolunu seçen Aleviler için temel kaynaktır.⁷¹

Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed'e yaklaşık yirmi üç senede ayet ayet, sure sure indirilen ilahi kitaptır. Ancak, bazı Alevi inanç gruplarının görüşüne göre, Hz. Muhammed'e nazil olan Kur'an'ın 6666 ayetten oluştuğu, ancak Hz. Osman döneminde oluşturulan komisyonun derlediği Kur'an-ı Kerim'in 6236 ayet içerdiği belirtilmektedir. Bu görüşe göre, eksik olduğu düşünülen 430 ayet Kur'an'a dahil edilmemiş ve bunun kasıtlı bir tahrif olduğu ileri sürülmektedir. Alevi inancına ait bu görüş Müslümanların çoğunluğunu oluşturan diğer kesimlerin Kur'an anlayışından önemli bir farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷²

Bölge Alevilerinin inanç esaslarını temellendirme sürecinde, Kur'an tefsirleri ve yorumlarını yoğun bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Özellikle ibadet ve erkânlarını delillendirmek amacıyla Kur'an'dan örneklerle sıkça başvurulmaktadır. Ayrıca, zamana ve mekâna bağlı kalmaksızın istedikleri her an Kur'an meali okuyan Alevilerin, az bir kesim tarafından Kur'an'ın Arapça olarak da okunduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun temel nedeni, Kur'an'ın lâfzen okunmasından ziyade, içerdiği mesajın ve anlatmak istediği anlamın kavranmasının daha önemli olduğuna dair yaygın bir kanaatin varlığıdır. Bu yaklaşım, yöre Alevileriyle yaptığımız mülakatlarda sıkça dile getirilmiştir.⁷³

2.1.4. Peygamberlere İman

Nübüvvet kelimesi “haber vermek” anlamına gelen neb' kökünden türetilmiş bir mastar ismi olup, Risalet kavramı ile eşanlamlı kabul edilmektedir. Her iki kavramın temel unsuru, Allah'ın vahiy yoluyla öğrettiği bilgileri ve emirlerini insanlara ulaştırarak ilahi elçilik görevini yerine getirmektir.⁷⁴

İslam itikadına göre, Hz. Muhammed, Allah'ın ilahi mesajını insanlara aktarmak ve bu mesajı bizzat pratiğe geçirerek insanlara örnek olmak üzere gönderilmiş peygamberler zincirinin son halkasıdır. Hz. Muhammed, yirmi üç yıllık

⁷¹ K2, K3, K6, K18, K20, Kişisel Görüşme, 12. 02. 2024.

⁷² K2, K3, K9, K10, K12, K13, Kişisel Görüşme, 18. 01. 2024.

⁷³ K7, K11, K15, K16, Kişisel Görüşme, 18. 01. 2024.

⁷⁴ Yusuf Şevki Yavuz “Nübüvvet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/279-285. Ömer Faruk Teber, “Osmanlı Belgelerinde Alevilik İçin Kullanılan Dini-Siyasi Tanımlamalar”, *Dini Araştırmalar*10, (2007), 65-68.

peygamberlik hayatı boyunca hem ilahi emirleri insanlara iletmiş hem de bu emirleri bizzat uygulayarak bir örneklik teşkil etmiştir. Bu sebeple, onun “Allah’ın kulu ve peygamberi” olduğuna iman etmek, imanın temel esasları arasında yer almaktadır.⁷⁵

Aleviler Kur’an-ı Kerim’de ismi geçen bütün peygamberlere genel olarak iman ederler ve peygamberlerin nebi, resul ve Allah’ın elçisi olduklarını da kabul ederler. Yol Hak-Muhammed-Ali yolu diyen, dört kitabı hak bilen, bütün peygamberleri kabul eden ve dört kitabın sahiplerine Resul diyen Aleviler, peygamberleri de hak bilip iman ederler.⁷⁶

Bölge Alevilerine baktığımızda Hz. Muhammed’e imanı Hak-Muhammed-Ali anlayışının ayrılmaz bir parçası olarak gördüklerini anlamaktayız. Onlara göre Hz. Muhammed İslam’ı temsil etmekte olup onu sevmeyen bir kişinin gerçek imana sahip olamayacağını kabul etmektedirler. Ayrıca yöre Aleviliğinde salâvatın da önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Alevilikte salâvat rahmet ve bağışlanma dilemek olup, Hz. Muhammed’e ve ev halkına selam ve dua etmeyi ifade etmektedir.⁷⁷

Aleviliğin gerek sözlü gerekse yazılı kaynakları incelendiğinde hem Hz. Peygamber’in peygamberliğinin kabul edildiği hem de onun hadislerinin delil olarak kullanıldığı görülmektedir.⁷⁸

2.1.5. Ahirete İman

Ahret inancı ölümden sonra başlayıp, mahşerdeki dirilişten sonra sonsuza dek devam edecek olan bir hayata inanmayı ifade eder. Ahret inancı; ölüm, kabir, kıyamet, ölümden sonra dirilme, haşr, mahşer, hesap, mizan şefa, sırat, cennet ve cehennem gibi unsurları içermektedir. Kur’an-ı Kerim’de ahret günü için; “*din günü*”, “*hesap ve ceza günü*” gibi kelimeler de kullanılmaktadır.⁷⁹

Yöre Alevilerine baktığımızda Ahret gününe imanın temel bir esas olarak kabul edildiği görülmektedir. Kanaat önderlerinin mensuplarını bir arada tutabilmek için gösterdiği gayretin en önemli dayanaklarından biri şüphesiz ahret inancıdır.

⁷⁵ İlyas Üzümlü, *Günümüz Aleviliği* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 81.

⁷⁶ K1, K2, K3, K6, K17, K18, Kişisel Görüşme, 08. 02. 2024.

⁷⁷ K3, K21, K24, K26, K8, Kişisel Görüşme, 17. 02. 2024.

⁷⁸ Nazan Ağalday, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Diyarbakır’da Alevilik*, (Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 22.

⁷⁹ Bekir Topaloğlu, “Ahiret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/543.

Yapılan görüşmelerde “Şefaât” kavramının bu konuda en önemli unsur olduğu gözlemlenmiştir. Günümüzde, Sünni cemaatin büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilen şefaât olgusu⁸⁰ Alevi topluluğunda da benimsenmektedir. Aleviler’e göre şefaât hak olup, Hz. Muhammed ümmetine şefaât edecektir.⁸¹

Ahirette huzuru bulmak isteyen Aleviler, hesaplarını ahirete bırakmadan bu dünyada vermeleri gerektiğine inanırlar. Bu inancın bir yansıması olarak, Cem erkânı sırasında görgüye çekilme uygulaması gerçekleştirilir. Bu uygulama şu şekilde gerçekleşir: Pir’in huzurunda bulunan canlar Cem erkânı başlamadan önce kul hakkına dair işledikleri suçlardan sebebiyle Dar’a çekilir. Bir nevi yüzleşme anlamına gelen bu uygulamada karşılıklı olarak anlaşmazlıklar çözüme kavuşturulduktan sonra nefisler temizlenebilir ve hesap ahirete bırakılmamış olur.⁸²

Alevilikte ibadetlerin amacı, cennet arzusu ya da cehennem korkusundan ziyade, Allah’ın rızasını ve sevgisini kazanmak olarak ifade edilmektedir. Nitekim Pir Hüseyin Keskin bu durumu, “Bizler yapmış olduğumuz her ibadeti ve iyiliği cennet sevdası ya da cehennem korkusuyla değil, sadece Allah’ın rızasını ve sevgisini kazanmak için yaparız” (15. 02. 2024) sözleriyle dile getirmektedir.

Hâsılı Aleviler bu bağlamda cennet arzusu ile yaşamaz ve cehennem korkusuyla hareket etmezler. Bunun yerine, kendilerinden emin bir birey olmak için gayret gösterir ve insan-ı kâmil olmayı hedeflerler.⁸³

2.1.6. Kaza ve Kadere İman

Allah’ın kullarına ilişkin planını ve tabiatın işleyişini gerçekleştirmesini ifade etmek üzere kader ve kaza kelimeleri kullanılır. Kader, Allah’ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi diye tarif edilirken kaza ise, Allah’ın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirmesi diye tanımlanır.⁸⁴

Kader geçmişten günümüze, hemen hemen bütün inanç sistemlerinde insanın düşünce yapısını meşgul eden önemli konular arasındadır. İnsanoğlu yaradılışından

⁸⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “Şefaât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/412-415.

⁸¹ K2, K3, K6, K9, K11, Kişisel Görüşme, 12. 02. 2024.

⁸² Ali Ekber Çari, *Alevilikte Temel Konular* (İstanbul, 2018), 51.

⁸³ Çari, *Alevilikte Temel Konular*, 53.

⁸⁴ Yusuf Şevki Yavuz, “Kader” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/58-63.

itibaren yapmış olduğu bütün fiillerin irade boyutunu sorgulamış, bu durum İslam toplumunda önemli bir mesele haline gelmiştir. Günümüzde de kader konusundaki tartışmalar halen devam etmekte olup, konu ile ilgili farklı algılanmalardan kaynaklanan değişik yorumlar ortaya çıkmaktadır.⁸⁵

Şüphesizdir ki Alevi inancında Kader, Allah'ın ilim ve irade sıfatlarıyla doğrudan ilişkilidir. Allah olmuş ve olacak her şeyin yer ve zamanını bütün özellikleriyle önceden sınırsız ilim sıfatıyla önceden bilir ve buna göre irade eder. Bir başka ifadeyle, her şeyin ezelde bilinip o şekilde irade edilmesine de kader denir. Allah'ın ezelde irade ettiğı şeyleri, zamanı gelince ezeldeki bilgi ve takdire göre yaratılıp, ortaya çıkmasına da kaza denir. Kulun iradesi dışında, her şey kader ve kazaya göre meydana gelir. Hiçbir durumun kader ve kazanın dışında olması mümkün değildir. Ancak insan aklını ve iradesini olumlu yönde kullanarak olayların yönünü belirleyebilir veya sonucunun farklı olmasına etki edebilir. Aksi takdirde, bu durum körü körüne bir kadercilik anlayışına dönüşebilir.⁸⁶

Yöre Alevileriyle yaptığımız söyleşilerde, kader tasavvurunun Mutezile'nin kader anlayışı ile benzerlik gösterdiği gözlemlenmiştir. Görüştüğümüz pir ve taliplerin tamamı hayrın Allah'tan şerrin ise kulun kendi özgür iradesiyle meydana geldiğini söylemektedirler.⁸⁷ Aksi takdirde Kaderci yaklaşımın benimsenmesi durumunda, Aleviliğin asıl ortaya çıkmasına neden olan üzücü olaylarda, mesela Hz. Ali'nin şehadeti, Kerbela hadisesi gibi birçok olayda, Alevi görüşünün tutarsızlığı düşüncesi ortaya çıkabilirdi. Sonuç olarak kadere iman yöre Alevilerince iman esasları arasında kabul edilmekte; ancak insanın fiillerindeki etkinliği bağlamında, insana özgür irade vasfı atfedilmektedir.⁸⁸

2.2. İbadetler

Kelime olarak “*boyun eğmek, itaat etmek, tapmak*” gibi anlamlara gelen ibadet kelimesi, terim olarak bir Müslüman'ın Allah'a karşı saygı ve sevgi ile yönelmesi, onun hoşnutluğunu kazanmak için hükümlerine içtenlikle bağlanması, hayatını onun

⁸⁵ Abdulnasır Bural, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Bingöl'de Alevilik* (Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 26.

⁸⁶ Haydar Teberoğlu, *Evliya Yolunda Erkan* (Ankara: Dedeoğlu Yayınları, 2003), 94.

⁸⁷ K2, K3, K8, K11, K13, Kişisel Görüşme, 12. 02. 2024.

⁸⁸ K2, K3, K8, K11, K18, Kişisel Görüşme, 12. 02. 2024.

emir ve yasaklarına göre düzenlemesi, daha geniş bir ifadeyle aynı mahiyetteki düşünüş, duyuş ve sözleri de ifade eder. İslami literatür de genelde bu tür davranış biçimleri için ibadet, kulluk şuuru ve duyarlılığı için de ubudiyet terimleri kullanılmıştır. Nitekim ubudiyet “*kulun Allah’ın yaptıklarından memnun olması*”, ibadet ise “*O’nun razı olacağı işleri yapmasıdır*” bu ifadeye göre belirli fiiller öne çıkarken ubudiyette ise ahlaki ve manevi öz ağır basmaktadır. Sonuç olarak böyle bir özden mahrum olan fiiller ibadet olarak değerlendirilemez.⁸⁹

Alevilikte, salâvat getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, gücü yeten kimsenin hacca gitmesi ve cihad gibi davranışlar İslam’ın şartları olarak kabul edilmekte ve bu ibadetlerin yerine getirilmesiyle kulluk vazifesi gerçekleştirilmiş sayılmaktadır. Ancak, Alevi inancında, İslam dininin samimi bir şekilde benimsenmesine rağmen, tarihsel süreç ve sosyal koşullar, bu dinin kitabi yorumuna uygun bir şekilde tanınması ve uygulanması hususunda belirli sınırlılıklara yol açmıştır. Bu durum, Alevilerin hem İslam itikadı hem de ibadet biçimleri konusunda bazı farklılıklar sergilemesine neden olmuştur.⁹⁰

Aleviliğin ibadet anlayışı erkân olarak adlandırılan esaslarda kendini göstermektedir. Bazı rivayetlerde Alevilerin namaz kılmadığı, oruç tutmadığı, haramları helal saydığı gibi ifadelere rastlanmakla birlikte, onların inancında ibadetlerin hakkı batıldan ayıran en önemli ritüel olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca başlıca ibadetler arasında namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek gibi uygulamalar yer almaktadır.⁹¹

Yöre Alevilerinin ibadet anlayışı, Pir Hüseyin Keskin’in ifadeleriyle, geleneksel İslami anlayıştan anlayışından çok farklı olmayıp, temelinde Allah’a ulaşma gayesi taşımaktadır. Keskin bu durumu, “Yol birdir, amaç tektir; o da Allah’a ulaşmaktır. Bu sebeple biz Aleviler, Allah’a, Kur’an’a, Peygamber’e ve Ehl-i Beyt’e iman ederek ibadetlerimizi yerine getiririz” (19. 02. 2024) sözleriyle dile getirmektedir.

⁸⁹ Mustafa Sinanoğlu, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 19/233-235. Ahmet İshak Demir, Yaşar Şanlı, “Cem Dergisinin Sunumuyla Alevi Gelenekte İbadetler”, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 11/1 (Bahar 2018), 15.

⁹⁰ Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 165. Cenksu Üçer, *Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010), 464-46 5.

⁹¹ Cabbar Kulu, *Kitab-ı Cabbar Kulu*, çev. Osman Eğri (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 200, 251.

2.2.1. Abdest

Farsça kökenli bir kelime olup sözcük olarak “el suyu” anlamına gelen abdest kelimesi, başta namaz olmak üzere bazı ibadet ve amellerin yerine getirilmesinden önce yapılan dini temizliktir. İslam temizliğe büyük önem atfetmiş ve her Müslüman’ı ruh ve beden temizliğini yerine getirme konusunda sorumlu tutmuştur. Hem Kur’an-ı Kerim’de hem de hadislerde Müslüman’ın temizliğine dair birçok vurgu yapılmıştır.⁹²

Geleneksel Anadolu Aleviliğinde, abdest, gönül temizliği, yola ikrar verip onu bilmek olarak tanımlanır. Temizlik, zahiri ve bâtını olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır. Zahiri temizlik, kişinin bedenlen temiz olması gerektiğini ifade eder ve abdest bu anlamda beden temizliğini temsil eder. Konu ile ilgili çeşitli ayet-i kerimelerde, Yüce Allah, Müslümanlardan maddi temizliğe önem vermelerini istemektedir. Bâtını temizlik ise kalbin ve vicdanın temizliğini ifade eder. Bu anlayışa göre, maddi temizlikle birlikte manevi temizliğe de özen gösterilmelidir. Aleviler, zahiri temizliğe önem vermekle birlikte, bâtını temizliğin daha önemli olduğuna inanmaktadırlar.⁹³

Yöre Alevileri asıl temizliğin kişinin kalbinin ve vicdanının temiz olması gerektiğini vurgulamaktadır. Onlara göre, su ile yapılan beden temizliği ne şekilde gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, yalnızca bedenin dışını temizler. Oysaki Allah, kullarından temiz bir nefis ve pak bir gönül istemektedir. Kötü bir kalbe sahip olan bir kişi, yalnızca yıkanmakla kalbini temizleyebilir mi? Cana kıymış bir kişi, elini yıkamakla eline bulaşan o kanı temizleyebilir mi? Ağzından kötü kelimeler çıkan bir kişi, ağzını yıkamakla ağzını pak kılabilir mi? Yöre Alevilerine göre, kişi, Allah katında müşkül hale düşüren kalp kirliliğini temizlemedikçe, sadece elini ve yüzünü yıkamakla hakiki anlamda temizlenemez. İnanç bağlamında temizlenmek isteyen kişinin, bir pir’in nefesi ile özünü paklaması gerekir ki manaya ulaşabilsin. Bu anlayışa göre, bir insan düşünün ki evinin dışını sürekli temizler, ancak içi pislik içindedir. Beden temizliği elbette yapılması gereken bir gerektir; fakat bu temizlik, herhangi bir şekilde bağlı olmaksızın, kişinin ihtiyaç duyduğu her vakitte yerine getirilebilir. Ancak,

⁹² Abdulkadir Şener, “Abdest” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/68-70.

⁹³ Ali Ekber Çari, *Alevilikte Temel Konular* (İstanbul: Erenler Kültür Vakfı Yayınları, 2018), 135-136.

Hak katında makbul olan, iç güzellik ve manevi temizliktir. İçi pis olan bir kişinin yaptığı dua da Allah katında makbul değildir.⁹⁴

Yine bölgedeki edindiğimiz bilgilere göre, gusül abdesti, cinsel birliktelikten sonra, ceme giderken, kurban keserken, bayram namazlarından önce ve musahiplik erkânında alınmaktadır. Kadınları da özel günlerinin bitiminde gusül abdesti alırlar. Bunun yanı sıra, vakit namazlarında, cenaze namazlarında, cemlere giderken gibi durumlarda da abdest alınır. Bu tür abdeste şeriat abdesti denilmektedir. Bunun dışında birde tarikat abdesti bulunmaktadır ki, bu da aynı zamanda gönül abdesti anlamına gelir. Tarikat abdesti, kişinin cemde görgü esnasında, cemaat huzurunda hiç kimseye elinden, dilinden ve belinden bir zarar gelmeyeceğine dair söz vermesini ifade eder. Nitekim abdesti alınmış ve namazı kılınmış olmaktan kasıt da bu manevi durumu içermektedir.⁹⁵

Şunu da belirtmek gerekir ki, yöre Alevilerinin, toplumda kendileri hakkında yaygın olan “*gusül ve abdest bilmezler*” söyleminden son derece üzüntü duydukları ve bu kabulden her fırsatta rahatsızlıklarını dile getirdikleri görülmektedir. Balıkesir ili Macarlar Mahallesi Alevilerinin gusül ve abdest konusunda son derece olumlu bir tutum sergiledikleri, yaptığımız mülakatlar esnasında açık bir şekilde gözlemlenmiştir.

2.2.2. Namaz

Şüphesiz, namaz, İslam’ın en temel ibadetlerinden biri olup, konuya dair Kur’an-ı Kerim’de sıklıkla vurgu yapılmıştır. Günlük beş vakit namaz tüm Müslümanlara farz kılınmıştır. Namaz ibadetinin, Hz. Peygamber’in sünnetinde de ayrı bir yeri olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber, hadislerinde ve uygulamalarında günlük beş vakit namazın önemini, nasıl kılınacağını ve hangi sureler ile duaların okunacağını detaylı bir şekilde Müslümanlara öğretmiştir. Nitekim Hz. Ali başta olmak üzere Ehl-i Beyt mensupları da bu ibadeti büyük bir titizlikle eda etmişlerdir.⁹⁶

Alevilikte, inanç ve ibadetlerde olduğu gibi namaz konusunda da farklı yorumların bulunduğu görülmektedir. Nitekim Alevi klasiklerinde namaz açık ve net bir şekilde zikredilmesine rağmen, aman içerisinde Anadolu Aleviliğinde namaza

⁹⁴ K1, K3, K6, K11, K18, K19, K27, Kişisel Görüşme, 15. 03. 2024.

⁹⁵ K3, K4, K14, K17, K28, K29, K30, Kişisel Görüşme, 15. 03. 2024.

⁹⁶ Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 137.

farklı anlamlar yüklenmiş ve bu durum, namazın farklı uygulamalarına yol açmıştır. Bu farklı yorumlar sonucunda namaz, gerek şekil gerekse muhteva açısından değişikliklere uğrayarak asıl formundan farklı biçimlerde kılınmıştır.⁹⁷ Çalışmamızda gözlemlediğimiz kadarıyla Balıkesir yöresi Macarlar Mahallesi Alevileri arasında beş vakit namaz, Cuma namazı, bayram namazı ve cenaze namazını kılan taliplerin bulunduğu tespit edilmiştir.⁹⁸

Macarlar Mahallesi Alevileri, namaz ibadeti hakkında şu görüşleri dile getirmektedir: Allah'ın varlığına inanan her insan, dua yoluyla Allah'a yalvarır ve yakarır. Bunun belirli bir şekli yoktur. Namazdan kasıt dua olup, ibadet ise her insanın kendi dilinde ettiği dua veya toplum olarak gerçekleştirdiği bir ibadeti ifade eder. Bu bağlamda, ibadetin şekli değil, özü ve samimiyeti önem taşımaktadır. Kişinin her an namazda olması gerektiği, gerek namazda gerekse cem erkânında huşu içerisinde, ruhunu Allah'a yönelterek ibadet etmesinin esas olduğu belirtilmektedir. Zira, ibadet bu şekilde yapılmadığında, kişiye huzur ve haz vermeyecek, kılınan namazın veya yapılan cemin bir faydası olmayacaktır. Yöre Alevilerinin çoğu, İslami anlayışta var olan beş vakit namazı kılmamaktadır. Bunun yerine, Alevilikte var olan halkacık namazını eda etmektedirler. Halkacık namazı, cemde insanların cemal cemale bir araya gelerek ibadet etmesini ifade etmektedir. Canların cemal cemale gelip birbirlerinden rızalık istedikleri, helalleştikleri yer, Hak-Muhammed-Ali Meydanı, yani cemevleridir. Özetle, yöre Alevilerinde şekilci bir namaz ibadeti bulunmamakla birlikte, namaz kılanlara saygı gösterilmektedir. Cem erkânı, onlar için namazın yerine geçmektedir. Çünkü, cem esnasında namazdaki uygulamaların tamamının yerine getirildiği ifade edilmektedir. Cem, bir anlamda toplu bir namaz olup, aynı zamanda sosyal barışın, kaynaşmanın ve paylaşmanın sağlandığı bir Mahkeme-i Kübra olarak görülmektedir.⁹⁹

2.2.3. Oruç

Oruç ibadeti, Yüce Allah'ın tüm Müslümanlara Ramazan ayında tutulmasını farz kıldığı bir ibadettir. Bedenle yapılan bir ibadet olan oruç, akıl sahibi, ergenlik

⁹⁷ Ahmet Gümüş, *Alevi-Bektâşî Kaynaklarına Göre İbadetler* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 30-38.

⁹⁸ K2, K3, K9, K15, K17, K18, K20, K23, Kişisel Görüşme, 15. 03. 2024.

⁹⁹ K2, K3, K5, K6, K11, K24, K27, K30, Kişisel Görüşme, 15. 03. 2024.

çağına ulaşmış ve sağlıklı her Müslüman’a farz kılınmıştır. Bu durum, Kur’an-ı Kerim’in Bakara Suresi 183. ayetinde açıkça ifade edilmektedir: “Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.”¹⁰⁰

Alevilikte de oruç ibadeti bulunmakla birlikte, bu ibadete farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Alevilikte oruç, zaman, şekil ve mana bakımından farklılık göstermektedir. Yöre Alevileri, orucu zahiri ve bâtini olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Onlara göre, zahiri orucun yanı sıra bâtini oruç da büyük bir önem taşımakta ve hatta bâtini oruç, zahiri oruçtan daha öncelikli görülmektedir. Zahiri orucun temeli, kişinin aç kalmasıdır. Bâtini oruç ise kişinin kendisini bütün kötülöklere karşı korumasını ve takva sahibi olmasını ifade etmektedir. Bu konuda, Dede Hüseyin Keskin ve yöre Alevilerinin kanaat önderi Hatay İnanç şu açıklamalarda bulunmuştur: “Zahiri oruç, yemeden içmeden kesilmektir. Bunun amacı, yoksulun halini daha iyi anlamaktır. Ancak kişi, zahiri oruç tutup da yoksula, ihtiyaç sahibine el uzatmıyorsa onun çektiği açlık boşunadır. Oruç, insanın nefsini terbiye etmesi açısından önemlidir. Zira bir şey yemenin ya da yememenin Yüce Allah’a ne faydası ne de zararı olabilir. ” Sonuç olarak, zahiri oruç, yoksulun halini hissetme ve anlama amacını taşır. Bu ibadet, kişinin manevi terbiyesi için bir vesile olabilir; ancak bu durum, kişinin vicdanıyla ilgili bir meseledir. Bâtini oruç ise, bedenın bütün uzuvlarıyla oruç tutması anlamına gelir ve yılın sadece belirli günleriyle sınırlı değildir. İnsan, akıl baliğ olduktan sonra bu oruca ikrar üzerine niyet eder.¹⁰¹

Yöre Alevilerinin birçoğu yaptığımız incelemelere göre Ramazan orucu tutmadığı görülmektedir. Bunun yerine daha çok Muharrem, Hızır, Adak, Aşure, Pazartesi, Perşembe oruçlarını tuttıkları gözlemlenmiştir. Özellikle Muharrem orucu, yöre Alevileri tarafından özel bir önemle yerine getirilmektedir. Yaygın uygulamaya göre, bu oruç 12 gün olarak tutulmaktadır. Muharrem orucu, daha çok yas ve matem orucu olarak nitelendirilmekte ve Muharrem’in 1’i ile 12’si arasında tutulmaktadır. Bu oruç, diğer oruçlardan farklı özelliklere sahiptir. Sahur yapılmamakta; gece yarısından sonra niyet edilip, 24 saat boyunca su içilmemektedir. Oruç, ertesi gün aynı saatte oruç açılmakta ve yasaklar yeniden başlamaktadır. Bu günler içerisinde bölge Alevileri çoğunlukla etsiz yemekler tercih edip, zorunlu olmadıkça kan akıtmaktan

¹⁰⁰ Ali İhsan Yitik, “Oruç” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/414-416.

¹⁰¹ K2, K3, Kişisel görüşme, 15. 03. 2024.

kaçınılmaktadırlar. Su yerine çay, ayran, hoşaf gibi içecekler tüketilmektedir. Ayrıca düğün gibi eğlenceler düzenlenmemekte, bunun yerine mersiyeler okunmakta veya cemler yapılmaktadır. Muharrem orucunun bitiminde ise aşureler hazırlanmakta ve bu aşurelerle son gün oruç açılmaktadır. Yine son gün yapılan cemden sonra Kerbelâ'da sağ kurtulan İmam Zeynelâbidin'in kurtuluşu niyetiyle şükür kurbanı kesilmektedir.¹⁰²

Görüldüğü üzere, yöre Alevilerinin oruç ibadetiyle ilgili herhangi bir olumsuz düşünceye sahip olmadığı, ancak çoğunluğun Ramazan orucunu bütünüyle tutmadığı gözlemlenmektedir. Bunun yerine Muharrem ve Hızır oruçlarına daha fazla önem verdikleri dikkat çekmektedir.

2.2.4. Hac

“Kastetmek, yönelmek” anlamına gelen hac; terim olarak “belirli vakitte Arafat'ta bulunma ve usulüne uygun olarak Kâbe'yi tavaf etme” eylemlerinden oluşan bir ibadettir. Gerek Kuran-ı Kerim'de gerekse Hz. Peygamber'in hadislerinde yer aldığı üzere hac şartları elverişli olanların yerine getirmeleri farz olan bir ibadettir.¹⁰³

Alevilerin kültürel kaynaklarında, hac ibadetine önemli bir yer verildiği görülmektedir. Örneğin Hacı Bektaş-ı Veli Menakıbnâmesi'nde Hünkârın bizzat hacca gittiği ifade edilmektedir. Anlatıya göre, Hünkâr, hac ibadetini yerine getirmeye niyet etmiş ve yola çıkarak Necef, Medine, Kudüs, Halep gibi şehirlere uğrayarak çile çıkarmış ve hac ibadetini tamamladıktan sonra geri dönmüştür.¹⁰⁴

Yöre Alevileri hac ibadetini İslam'ın beş esasından biri olarak kabul etmektedir. Bölgedeki bazı taliplerin birden fazla kez umre ve hacca ziyaretinde bulundukları da bilinmektedir. Bunun yanında hac ibadeti Kâbe haccı ve gönül haccı olarak ikiye ayrılmaktadır. Yaptığımız görüşmelerde, Kâbe haccının hedefi olarak anlamlandırılan gönül haccının yörede daha ön planda tutulduğu kanaatine ulaşılmıştır.¹⁰⁵

Hac Dede Hüseyin Keskin ve kanaat önderi Hatay İnanç, haccın benliğe hâkim olma çabası olarak anlaşılması gerektiğini ve kötü nefsi yenmenin yalnızca uzak

¹⁰² K2, K3, K4, K14, K15, K17, K19, Kişisel görüşme, 15. 03. 2024.

¹⁰³ Ömer Faruk Harman “Hac” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996) 14/382-386.

¹⁰⁴ Hacı Bektaş-ı Veli, *Vilayet-name*: çev. Abdülbaki Gölpınarlı (İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1958), 17-18.

¹⁰⁵ K2, K3, K5, K7, K12, Kişisel görüşme, 19. 02. 2024.

yerlere yolculuk yaparak mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. Onlara göre, Mekke'deki Kâbe'ye varıp hacı olmaktan maksat, kişinin nefsinin kötülüklerden arındırmasıdır; aksi halde nefsinin arındırmayan bir kimse, Mekke'ye gitse bile eli boş ve yüzü kara dönecektir. Bu bakış açısı, ibadetin şekilden ziyade insanın kendi iç dünyasında gerçekleştireceği manevi arınmanın esas olduğuna işaret etmektedir.

Bu düşüncelerini Hacı Bektaş-ı Veli'nin şu anlamlı sözleriyle özetlemişlerdir:

Hararet nardadır sacda değil,
Keramet baştadır tacda değil.
Ne ararsan kendinde ara,
Mekke'de, Kudüs'te, hacda değil.¹⁰⁶

Burada şunu da belirtmek gerekir ki, yöre Alevilerinin büyük bir kısmı Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nı ziyaret etmektedir. Ayrıca, ziyaret edilen önemli yerlerden biri de Kerbela'dır. Kerbela'da Hz. Hüseyin, ardından Hz. Ali'nin kabirleri, sıkça ziyaret edilen kutsal yerler arasındadır. Yöre Alevileri bu ziyaret edilen mekânları Kâbe'ye bir alternatif olarak görmemektedir. Kâbe'yi ziyaret edenlere karşı da büyük bir saygı göstermektedirler.

2.2.5. Zekât

İslam ilk dönemlerden itibaren gerek yoksul ve düşkünlere yardım etme, ihtiyaç sahiplerini koruyup kollama konularına büyük önem atfetmiştir. Bu bağlamda mali bir ibadet olan zekât, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden iki yıl sonra farz kılınmıştır. Bu nedenle maddi durumu belirli bir seviyenin üzerinde olan her Müslüman zekât vermekle mükelleftir. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette zekât ibadetinin namaz ibadetiyle birlikte zikredilmesi konunun önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Zekâtın kimlere verileceği ise Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir.¹⁰⁷ Buna göre: “*Zekât ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri kazanılacak olanlar, köleler, borçlular, Allah için cihad edenler, yolda kalmışlar içindir*”.¹⁰⁸

Klasik Alevi kaynaklarında zekât konusu yoğun bir şekilde ele alınmış ve bu ibadetin Müslümanlar tarafından yerine getirilmesi gerekli mali bir ibadet olduğu

¹⁰⁶ K2, K3, Kişisel Görüşme, 19. 02. 2024.

¹⁰⁷ Mehmet Erkal, “Zekat” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013) 44/197-207.

¹⁰⁸ Tevbe 10/60.

vurgulanmıştır.¹⁰⁹Yöre Alevileri, zekât konusunda Kur'an-ı Kerim'deki şu ayeti esas olarak bir uygulama geliştirmişlerdir: “*Biliniz ki kazandıklarınızın beşte biri Allah'ın, Peygamber'in, yakınlarının, yetimlerin, yoksulların, yolda kalmışlarıdır*”¹¹⁰

Bu anlayış doğrultusunda, yöre Alevileri, elde ettikleri kazancın beşte birini dedelere ve ocaklara vermekte, bu uygulamaya “*Hakkullah*” demektedirler. Aynı zamanda bu uygulama, “*niyaz hakkı*” veya “*niyaz parası*” olarak da adlandırılmaktadır. Bu ücret dedenin topluma rehberlik etmesi ve dini vecibeleri öğretmesi sebebiyle verilmektedir. Görüşme yaptığımız dede ve talipler bu uygulamanın günümüzde de bölgede devam ettiğini belirtmişlerdir.¹¹¹

Yöre Alevilerinde “*lokma*” adı altında cemlerde taliplere çeşitli yiyecek türleri ikram edilmektedir. Bu ikram, eğer kurban eti ise bu “*kurban lokması*” olarak adlandırılmaktadır. Ceme katılan canlar, bu kurban lokmasından paylaşarak yemektedir. Ayrıca maddi durumu iyi olmayan ya da darda kalan taliplere “*Çerağhakkı*” adı altında yardımlar yapılmaktadır. Bu yardımlar para şeklinde olabileceği gibi yiyecek ve giyecek şeklinde de sağlanabilmektedir. Bölge Alevileri, kazançlarından belirli bir kısmını da “*Kara Kazan Hakkı*” adı altında, Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'na ulaştırılmak üzere dedeye teslim etmektedirler. Bu uygulama, tamamen dergâhın giderlerinin karşılanması ve oraya ziyarete gelen canlara yemek ikram edilmesi amacıyla yapılmaktadır.¹¹²

Macarlar Mahallesi Alevilerinin büyük bir kısmı, zekât ibadetini yerine getirdiklerini ifade etmektedirler. Zekât genellikle fakirlere, ihtiyaç sahiplerine, yolda kalmışlara, yetimlere, öksüzlere ve dul kadınlara verilmektedir. Bu yardım, para şeklinde olabileceği gibi, yiyecek ve giyecek türünden de gerçekleştirilmektedir.

2.2.6. Kurban

Kurban kelimesi Arapçada maddi ve manevi yakınlığı ifade etmektedir. Dini terim olarak ise; Allah'a yakınlık sağlamak ve ibadet niyetiyle belli zaman diliminde

¹⁰⁹ Hacı Bektaş Veli, *Fevaid- Hacı Bektaş Veli Külliyyatı*, haz. Baki Yaşa Altınok (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2010), 15.

¹¹⁰ Enfal 8/41.

¹¹¹ K2, K3, K5, K17, K18, K29, Kişisel Görüşme, 29. 03. 2024. Fevzi Rençber, “Alevi Nitelemeli Gruplarda Zekat ve Lokma Anlayışı”, *Uluslar arası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı 1* (Elazığ: Asos Yayınevi, 2019), 255-256.

¹¹² K3, K4, K4, K5, K6, K15, Kişisel Görüşme, 29. 03. 2024.

belirli cinsten hayvanları Allah rızası için kesmek anlamına gelmektedir. Kurban hemen hemen bütün dinlerin ana temalarından birini oluşturur.¹¹³ Önceki din ve inançlarda farklı şekil ve amaçlarla da olsa varlığını sürdüren kurban uygulaması Cahiliyye döneminin dini yaşamında da önemli bir yere sahipti. İslam'da ise kurban mali ve sosyal nitelikleri bir arada bulunduran bir ibadet haline gelmiştir. Bu özelliğiyle toplumda yardımlaşma ve dayanışma ruhunu canlı tutar ve sosyal adaletin gerçekleşmesine katkı sağlar.¹¹⁴ Kur'an-ı Kerim'de yer alan şu ayet, kurban ibadetinin önemini açıkça vurgulamaktadır: “Rabbin için namaz kıl, kurban kes”¹¹⁵

Macarlar Mahallesi Alevileri kurban ibadetini şu şekilde tanımlamaktadır: Kurban Allah'a yakın olma demektir. Allah Kur'an-ı Kerim'de “Bana gelmeye vesile arayın” buyurarak, vesilenin, insanları Allah'a ulaştıracak imkânlar olduğunu ifade etmektedir. Bu vesileler arasında tüm dini inançlar ve kurban ibadeti de yer almaktadır. Kurban Allah rızası için kesilmeli ve paylaşılmalıdır. Zira sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “Komşunuz açken siz tok olamazsınız”¹¹⁶

Yöre Alevileri, kurban ibadetini imkânları ölçüsünde yerine getirmekle birlikte, aynı zamanda kurban ibadetini farklı bir bakış açısıyla da yorumlamaktadırlar. Kurban'ı yalnızca bilinen şekliyle hayvan kesimi olarak değil, amacı ve manevi boyutu açısından da algılamakta ve bu doğrultuda uygulamaya çalışmaktadır. Onlara göre, kurban denildiğinde sadece hayvan kesimi anlaşılmaz; ağlayan bir yetimin ihtiyacını gidermek de bir kurban sevabı ile eş değer kabul edilmektedir.¹¹⁷

Yöre Alevilerinde görülen kurban çeşitleri şunlardır:

Bayram Kurbanı: Bölge Alevileri arasında maddi gücü yetenler Kurban Bayramı'nda kurban kesmektedir. Kesilen kurbanlar, taliplere de ikram edilmektedir. Kurbanlar kesilmeden önce, dede tarafından tekbirler alınmakta ve dualar yapılmaktadır. Bu ritüelin ardından, canlar birbirleriyle niyazlaşmakta ve lokma ikramında bulunmaktadır.¹¹⁸

¹¹³ Ahmet Güç, “Kurban”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/433-435.

¹¹⁴ Ali Bardakoğlu, “İslam'da Kurban”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/436-440.

¹¹⁵ Kevser108/2.

¹¹⁶ Hakim, *Müstedrek*, 4/183.

¹¹⁷ K2, K3, K6, K10, K12, Kişisel Görüşme, 29. 03. 2024.

¹¹⁸ K2, K3, K6, K8, K10, K19, K21, Kişisel Görüşme, 29. 03. 2024.

Adak Kurbanı: Bir isteğin yerine gelmesi için adanan ve bu isteğin gerçekleşmesinden sonra kesilen kurbandır. Küçükbaş hayvanlar, adak kurbanı olarak kesilebilmektedir.

Ziyaret Kurbanı: Özellikle tekke ve türbe ziyaretlerinde ve Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'na yapılan ziyaretlerde talipler tarafından kesilen kurbandır.

İkrar-Görgü Kurbanı: Yola giren bir Alevinin cem töreninde kestiği kurbandır. Bu kurban bir anlamda verilen ikrarın kendisine hayır ve bereket getirmesi dileğiyle kesilmektedir. Her yıl düzenlenen görgü cemlerinde, ikrar verecek olan kişi de ceme katılmaktadır. İkrarın verilmesinin ardından kesilen kurbandan hazırlanan yemek, cem töreninin sonunda talipler tarafından hep birlikte yenmektedir.¹¹⁹

Musahiplik Kurbanı: Musahiplik, pir huzurunda, iki insanın canlarını ve mallarını birleştirerek bir gömlekten baş göstermesi anlamına gelmektedir. Bu ritüel, hem dünya hem de ahiret kardeşliğini ifade etmektedir. Musahip olabilmek için bir dizi şartın yerine getirilmesi gerekmektedir. Musahipler, birbirlerinin maddi ve manevi eksiklerini tamamlayıcı bir rol üstlenmelidir. Musahip olmaya karar veren aileler, önce dedenin huzuruna çıkarak onay alırlar. Bu ritüel, cem esnasında herkesin huzurunda gerçekleşir. Görgüden geçen aileler, musahiplik sürecini tamamlamak üzere kurban keserler. Kesilen kurban, cemdeki diğer taliplere ikram edilmektedir. İşte bu kurbana musahiplik kurbanı denilmektedir.¹²⁰

Düşkünlük Kaldırma Kurbanı: Geleneksel Alevi topluluklarında, düşkünlük önemli bir kavramdır. Suç işleyen, verdiği ikrarı bozan veya genel kurallara uymayan bir kişinin, cemde yapılan sorgudan sonra suçun çeşidine göre belirli bir süre toplumdan uzaklaştırılmasına “düşkünlük” denir. Düşkün ilan edilen kişi, cemlere alınmadığı gibi, bazı maddi ve manevi cezalara da çarptırılabilir. Düşkün kimse, suçunun cezasını çektikten ve pişmanlığını ifade ettikten sonra, düşkünlüğünün kaldırılmasına kanaat getirilirse, bir cem düzenlenir. Bu ceme, “düşkün kaldırma cemi” adı verilir. Düşkünlüğü kaldırılacak kişi, bu cem esnasında kurban keser ve kesilen kurbandan hazırlanan yemek, ceme katılan talipler tarafından hep birlikte yenir.¹²¹

¹¹⁹ K2, K3, K5, Kişisel görüşme, 29. 03. 2024.

¹²⁰ K2, K3, K5, Kişisel görüşme, 29. 03. 2024.

¹²¹ Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, 331-332.

Dardan İndirme Kurbanı: Bu kurban, genel olarak vefat eden kişiler adına yapılan bir erkândır. Eğer merhumun musahibi varsa, bu erkân genellikle musahibi ve yakınları tarafından, ölümün kırkinci günü düzenlenir. Bu ibadet, merhumun ruhunun azaptan kurtulması, varsa borçlarının ödenmesi ve geride kalanlarla helalleşilmesi amacıyla, dedenin huzurunda gerçekleştirilmektedir. Dardan indirme kurbanı, bu erkân sırasında kesilir ve ceme katılan canlara ikram edilir. Bu uygulama hem dini hem de toplumsal bir sorumluluğun yerine getirilmesi anlamına gelir.

Aşure (Muharrem) Kurbanı: Bu kurban, yöre Alevileri tarafından Muharrem orucu sonrasında kesilmektedir. Kerbela’da, Hz. Hüseyin’in oğlu İmam Zeynelâbidîn’in kurtuluşu ve Ehl-i Beyt soyunun devamı için Allah’a şükür amacıyla, her yıl Muharrem orucunun sonunda kesilir.¹²²

Macarlar Mahallesi Alevilerinin, kurban ibadetine önem verdikleri görülmektedir. Yörede, kurban kesme eylemi “kurban tıglama” olarak adlandırılmaktadır. Kurban edilecek hayvana, ritüel öncesinde tuz ve su verilmesi âdettendir. Bu uygulama hem hayvanın hakkına saygı göstermeyi hem de ibadetin manevi boyutunu pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Kurban kesiminden önce, dede besmele çekerek üç defa tekbir getirmekte ve ardından kurban duasını yapmaktadır. Dedenin yaptığı dua şu şekildedir: Allah Allah, muradınız hasıl ola, erdem baki ola, haktan nazar ola, Hz. Fatma’nın darı divanında mahrum olmayasınız, lokmalarınız niyazınız kabul ola, on iki imamlar cemine kabul ola, hizmetinizden şefaata bulasınız, erenler, yüz yirmi dört bin nebiler, lokmalarınızı kabul eyleye, Hak-Muhammed-Ali dergâhına kabul eyleye, duası bizden, kabulü Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli’den ola. Gerçeğe Hû, mümine Yâ Ali!¹²³

Dedenin duasının ardından, zakir tarafından düvaz okunur ve kurbanlık hayvan, kible istikametine yatırılarak tıglanır. Macarlar Mahallesi Alevileri’nin kurban ibadetiyle ilgili belirli kuralları bulunmaktadır. Bu kurallar şu şekilde sıralanabilir:

1. Hayvan sakat olmamalıdır.
2. Hayvan erkek olmalıdır.
3. Hayvan haddinden fazla zayıf olmamalıdır.
4. Hayvan yaşını doldurmuş olmalıdır.

¹²² K2, K3, K6, Kişisel Görüşme, 01. 04. 2024.

¹²³ K2, Kişisel Görüşme, 02. 04. 2024.

5. Hayvan, çatal tırnaklı ve geviş getiren bir türden olmalıdır.

Bölgede, keçinin kurbanı hoş görülmez; çünkü keçinin şeytani bir hal taşıdığına inanılmaktadır.

Kurban, kazanda pişirildikten sonra kurulan sofrada, dedenin duasıyla birlikte yenilmeye başlanır.¹²⁴

2.2.7. Dua ve Niyaz

Dua, sözlük anlamı itibarıyla çağırmak, seslenmek, istemek ve yardım talep etmek gibi anlamlara gelir. İslam literatüründe ise, kulun Allah'ın yüceliği karşısında kendi acizliğini itiraf etmesi, sevgi ve tazim duyguları içinde O'ndan lütuf ve yardım dilemesini ifade etmektedir.¹²⁵

Dua, insanın Allah ile iletişimi olup, dua esnasında belirlenmiş bazı şekiller bulunmaktadır. Dua hem bireysel hem de cemaatle yapılabilmektedir. Ayrıca, dua önceden belirlenmiş sözler ve kalıplarla gerçekleştirilebileceği gibi, o anda içten gelen sözlerle de yapılabilir.¹²⁶

Alevilikte, gülbank denilen dua, yalnızca dini hayatın değil, aynı zamanda günlük yaşamın da ayrılmaz bir parçasıdır. Dua, Hak kelamı olarak kabul edilir ve içinde Hakk'ın bulunduğu her kelime ve cümle dua olarak nitelendirilir. Cem erkânlarında, her hizmetin başlangıcında ve bitiminde dede tarafından dua yapılması, duanın Alevi toplumu için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Buyruklarda Alevi ve Bektaşilerin dua ve niyazda bulunmaları gerektiği sıkça vurgulanmaktadır.¹²⁷ Benzer şekilde, *Makalat*'ta da Allah'a yakın olup O'nu sürekli zikreden kimselerin dualarının kabul edileceği ifade edilmektedir.¹²⁸

Yöre Alevileri duayı şöyle tarif etmektedir: Bizler duamızda, işlerimizde, ibadetlerimizde ve hayatımızın her alanında Allah-Muhammed-Ali isimlerini zikrederiz. Çünkü bu bizim için çok önemlidir. Bizde dua dili Türkçe'dir. Duayı insanın konuştuğu dilde yapması da gayet doğaldır. Kişi kendi diliyle Allah'a yalvarır ki burada önemli olan duanın içtenlikle ve samimi bir şekilde yapılmasıdır. Dua kişisel

¹²⁴ K2, K3, K5, K6, K7, Kişisel Görüşme, 02. 04. 2024.

¹²⁵ Osman Cilacı, "Dua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/529.

¹²⁶ Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, 336.

¹²⁷ Hacı Bektaş-ı Veli, *Fevaid*, 149.

¹²⁸ Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*, haz. Esad Coşan (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1996), 107.

olarak yapılabildiği gibi toplu olarak da yapılabilir. Bizler cemlerimizde ve diğer ibadetlerimizde dualar, kelime-i şehadet, zikirler, mersiyeler okuruz. Duamızı tevhid ve zikirlerin sonunda yaparız. Dua bizim yaşamımızın her alanını kapsar.¹²⁹

Niyaz kelime anlamı itibarıyla dua, yalvarma, yakarma demektir. Alevilikte niyaz, sağ elin kalbin üzerine konularak yapılır. Ayrıca, erenler meydanında Allah için yapılan özel bir ibadet olan “*meydan niyazı*” da bulunmaktadır. Niyaz, genellikle niyaz posta yapılır; post, Hz. Peygamber’in ve Ehl-i Beyt’in makamını temsil etmektedir. Niyaz avuç içlerine Allah-Muhammed-Ali denilerek ve avuç içi öpülerek tamamlanmaktadır. Bu ritüelin ardından kalkarken sağ ayak başparmağı sol ayağın üzerine konarak durulmaktadır.¹³⁰

Macarlar Mahallesi dedesi niyazı şu şekilde yorumlamaktadır: Niyaz, yüce bir makam, keramet sahibi bir insana, hak yol için emek verenlere, bu yüce makamı temsil edenlere, insanın özündeki hak nuruna, beden diliyle yerine getirilen saygı, sevgi ve hürmet nişanıdır. Niyaz bir insanı küçültmez, onu Hak katında yüceltir. Niyaz manayadır. Niyaz aslında beden diliyle yapılan sözsüz duadır, sadakat ve teslimiyettir.¹³¹

2.3. Erkânlar

2.3.1. Cem

Arapçada toplanmak, bir araya gelmek, bir olmak, güçlü olmak anlamına gelen cem, Alevi ibadetinin temel ilkesi ve özü olarak kabul edilmektedir.¹³² Alevilikte dede ve on iki hizmet sahiplerinin bir araya gelerek cemaatle yaptığı en önemli erkânı ifade etmektedir. Cem, Kırklar cemi, Erenler cemi, Cem ayini, Cem erkânı gibi isimlerle de anılmaktadır.¹³³

Cem, Alevi ibadetinin bir nevi özünü oluşturan tarikat erkânı olup, bölgede bu ayine “cem sürmek” adı da verilir. Cem, Alevilerin inançlarını en yoğun şekilde yaşadığı yerdir. Cem ibadetine katılmak dini bir olgunluğu gerektirip, herkes Ceme

¹²⁹ K2, K3, K5, K6, K18, K19, Kişisel Görüşme, 22. 04. 2024.

¹³⁰ Rençber, *Adıyaman Alevileri*, 114-115.

¹³¹ K2, Kişisel Görüşme, 22. 04. 2024.

¹³² Balkaya Uçar, *Alevilik Bir İrfan Yoludur* (Balıkesir: Doğukan Matbaası, 2021), 6-7.

¹³³ Fevzi Rençber, “Alevi Geleneğinde ‘Cem Evinin’ Tarihsel Kökeni”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/1 (2012), 74.

katılamaz. Cem aynı zamanda Alevi gelenekte dini hayat için o kadar önemlidir ki, geleneğin dini alt yapısını oluşturan bütün semboller burada yerini bulmaktadır. Örneğin, meleklerin Hz. Âdem'e secde etmesi, Hz. Peygamber'in miraca çıkarak Hz. Ali'nin sırrına mazhar olması, Kırklar bezmi gibi Aleviliğe şekil veren bütün mitolojik inançlar cem sırasında bir nevi hayat bulmaktadır. Ayrıca cemler sadece dini olarak değil, aynı zamanda toplumdaki bazı problemlerin çözülmesi, dargınların barıştırılması, alacak-verecek olaylarının halledilmesi gibi sosyal hayatın parçası olan konuların görüşülmesi açısından da önem arz etmektedir. Yine Dede tarafından tarikatta görülen hizmetlerin bazı ahlaki hususlara dayandırılarak açıklanması Alevi topluluğunun ahlak anlayışının şekillenmesinde cemlerin önemini ortaya koymaktadır.¹³⁴

Cem törenlerinin tarihsel ve dinsel dayanakları noktasında çeşitli görüşler ileri sürülse de, bu ibadetin bölge Alevilerince kabul gören temel çıkış noktası Kırklar meclisinde meydana gelen olaylar silsilesidir. Kırklar meclisi Hz. Muhammed'in, mirac'a çıktığı gün yaptığı söylenen toplu ibadettir. Rivayet odur ki; Hz, Muhammed Miraç'ta yolda bir aslan görmüş, bu aslan semada önlerine çıkıp kükreymiş. Bunun üzerine Hz. Muhammed yüzüğünü çıkarıp aslana verdikten sonra aslan yol verir ve Peygamber yola devam ederek en yüksek ilimlere ulaşır. Allah'ın huzuruna çıkıp doksan bin sırrı söyleşir, bunların otuz bini şeriata ait olup, geriye kalan altmış bini tarikata aittir. Allah'ın emriyle bu kuralları Peygamberimiz Hz. Ali'de sır etmiştir. Peygamber Miraç'tan dönerken Mina'da kubbe görmüş, kapıyı çalıp içeri girdiğinde, Kırklardan otuz dokuzu orada sohbet halindeymişler.

Kimsin diye sormuşlar, o da *Ahir zaman Peygamberi, Sırrıl Kayyum, Hadimul Fukarayım* demiş. Bunun üzerine içerdeki Kırklara gaipten bir ses gelmiş, *Muhammed Nebi geldi* deyince, ol vakit Kırklar Muhammed'i görünce kıyama durmuşlar ve yer göstermişler. Peygamber geçip sağ köşeye oturmuş, Kırklar:

Ya Muhammed Mustafa, bizlere hayır duada bulunun deyince, Hz. Muhammed Mustafa onlara hayır duada bulunmuşlar. İçlerinden hiçbirini tanımadığı için:

Sizler kimsersiniz, size kim derler? demiş. Kırklar:

¹³⁴ Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 361-362. Cenksu Üçer, "Cemevi: Âdab ve Erkânın İcra Edildiği Mekan", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 88 (2018), 65.

Biz Kırklarız, bize Kırklar derler diye cevap vermişler. Hz. Muhammed Mustafa bunun üzerine:

Müşkülde kaldım, sizin ulunuz ve küçüğünüz kimdir deyince Kırklardan biri:

Bizim ulumuz da küçüğümüz de uludur. Biz Kırkız, Kırkımız da biriz deyince Hz. Muhammed gözünün ucuyla sayarak otuz dokuz kişiyi görür ve *Hani biriniz eksik. Biz Kırkız dediniz ama otuz dokuz varsınız* deyince Kırklardan birisi:

Selman seyidullah¹³⁵ gitti. Ondan birimiz eksiktir. Onu da içimizde hazır bil dediler. Bunun üzerine Hz. Muhammed Kırklardan bir nişan istemiş;

Mademki Kırkınız bir, biriniz Kırk, öyleyse ispat eyleyin buyurunca, Kırklardan birisi:

Şayet bizim birimizden kan akarsa, hepimizden o anda kan akar, bu bizim birlik nişanımızdır deyince içlerinden biri hemen kolunu kaldırdı ve Hz. Peygamber neşterle *Destur Hu* diyerek kesti. Bir damla kan Kırklar meydanına düştü. Hemen diğerlerinin de kollarından birer damla kan düştü. Bir damla kanda orta delik denilen yerden Kırklar meydanına düştü. Bu kanda dışarıda olan Hz. Selman'ın kanıydı.

Tam o sırada Selman *Hû* diye selam vererek Kırklara dâhil oldu. Elindeki bir tane üzümü Hz. Muhammed'in önüne koydu. Hz. Muhammed de elleriyle ezdi ve şerbet eyledi. Kırklar bu şerbeti içince coştular. Allah'ın o büyük sırrı Kırkların ceminde tecelli ederek, bu içilen şerbetten her biri mest oldular ve *Ya Allah* deyip el vererek semaha girdiler. Hz. Muhammed de onlarla semaha kalktı ve semah ederken onun mübarek başından sarığı düştü ve Kırka bölerek bellerine bağladılar ve semaha devam ettiler.¹³⁶

Yöre Alevileri cem erkânını genellikle Cuma akşamları yapmaktadırlar. Dede, talip ve on iki hizmet sahiplerinin bir araya gelmesiyle, perşembeyi cumaya bağlayan gece cem evinde cemaat halinde yapılmaktadır. Yine cem ibadeti haftalık olabildiği gibi yıl içerisinde belirli vakitlerde de yapılmaktadır. Yörede cem ibadeti şöyle gerçekleşmektedir: Öncelikle cem erkânının yapılacağı herkese ilan edilir. Talipler cemin olacağı akşam cem evinde toplanır ve on iki hizmet sahipleri bir araya gelir. Cem evine gelen talipler öncelikle dedeye niyaz ederek yerine geçer. Bu durum kadın ve erkekler için aynıdır. Ardından Görgü dediğimiz bir nevi halk mahkemeleri kurulur

¹³⁵ Yola hizmet edenlere Allah rızası için yardım toplamak.

¹³⁶ Teberoğlu, *Evliya Yolunda Erkan*, 242-246; İmam Cafer Sadık, *İmam Cafer Buyruğu* (İstanbul: Cem Yayınları, 2001), 8-9.

ve burada karşılıklı sorunlar varsa çözülür, dargınlar barıştırılır. Bütün bunlar dede tarafından cem erkânı başlamadan önce yapılır.¹³⁷

Yörede yapılan belli başlı cem çeşitleri şunlardır: Birlik Cemleri, Görgü Cemleri, Dardan İndirme Cemleri, Musahiplik Cemleri, Hızır Cemleri ve Bayram Cemleridir. Yine edindiğimiz bilgilere göre bu cemlere dargınlar, suç işleyenler, kul hakkına girenler, zina edenler ve musahibi olmayanlar giremez. Gerekli sorgu ve görgü tamamlandıktan sonra dede başkanlığında cem başlar.¹³⁸

Macarlar Mahallesi Alevilerinde de yola girmiş olan kişinin, bu yolda kendisine kılavuzluk edecek, kendisini yetiştirecek rehber, pir, mürşid, dede gibi seçilmişler grubu bulunmaktadır. Bir anlamda pir, mürşid, rehberden oluşan tarikat otoritesi mevcuttur. Dedelik Anadolu Aleviliğinin sosyal ve dinsel yapılanmasında temel öneme sahip kurumların en önemlisidir. Talip ise; talep eden, isteyen manasında olup hak yolda yürümek isteyen canın bir Pir'e bağlanması, Pir'in nasihatine, yolun edebine, erkânına uyacağına dair Allah'a ikrar vermesidir.¹³⁹ Bu sebeple Alevilikte önemli görevleri olan kişileri belirtmemiz faydalı olacaktır. Bu on iki hizmet sahiplerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Dede: Alevilikte dede hem toplumsal hem de dini önder konumunda olan karizmatik bir kişiliği ifade etmektedir. Dede sözcüğü Oğuzca kökenli olup, Orta Asya'da yaşayan Türk topluluklarında halka yol gösteren tecrübeli ve bilgili kişiler için kullanılan ata ve baba sözcükleriyle aynı anlamdadır. Aleviler arada pir, mürşid kelimelerini de dede yerine kullanmaktadır.¹⁴⁰ Dede soy olarak silsile yoluyla Ehl-i Beyt'e dayanan, Ehl-i Beyt yoluna inanmış insanların inanç lideridir. Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere Seyyit yani Dede denir. Dede, Cem'in dinsel manada tek sorumlusu olup Kırklar makamını temsil eden kişidir. Konuşmasıyla, oturmasıyla, kalkmasıyla topluma örnek ve insanlara yol gösteren kişidir. Dede cem ayinini yürüttüğü gibi bölge Alevilerinin sosyal, ekonomik ve dini sorunlarına da çözüm bulmaya çalışmaktadır. Taliplerinin sorunlarını dinler ve onları aydınlatır. Dede sadece talipleri tarafından Dedelik makamına layık görülüyorsa ve saygınlığı varsa dedelik

¹³⁷ K2, K3, K4, K5, K6, Kişisel Görüşme, 19. 02. 2024.

¹³⁸ K2, K3, K5, K6, K7, K11, Kişisel Görüşme, 19. 02. 2024.

¹³⁹ K2, K3, K6, K9, K10, K15, Kişisel Görüşme, 19. 02. 2024.

¹⁴⁰ Ahmet İshak-Demir - Yaşar Şanlı, "Cem Dergisi'ne Göre Alevilikte Sosyal Hayat". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2017), 11/19.

yapabilir. Aksi takdirde toplumun lideri olamaz. Macarlar yöresi Alevileri Dedenin on iki imamdan sonra Dedelik makamının temsilcisi postun sahibi olduğuna inanmaktadır.¹⁴¹

Rehber: Dedeye yardımcı olan ve cem törenlerinde dededen sonra gelen önemli bir yol göstericidir. Cem törenini yönetir, taliplerin sorunlarını dinler ve onlara yardımcı olur. Aynı zamanda mürebbi olarak da bilinen rehber, Alevilikte yolun temel kurallarını, dört kapı kırk makamı, on iki hizmeti, edep ve erkânı taliplere öğretmekle sorumludur. Rehber, dededen sonra Aleviliğin usul ve erkânını en iyi bilen kişidir.¹⁴²

Gözcü: Cemde, rehberin yardımcısı, törenin düzenini ve sükûnetini sağlamaktan sorumlu kişidir. Cem erkânının usulüne uygun bir şekilde yürütülmesi için rehber destek olur. Ayrıca, erkânın kesintisiz devam etmesi adına talipleri gerektiğinde uyarır. Erkân sırasında kendinden geçen veya aşka gelen kişilere ise gereken ilgiyi gösterir ve bu süreçte gerekli hassasiyeti sağlar.¹⁴³

Zakir: Cemde, bağlama çalarak nefes, düvaz ve mersiye okuyan kişiye zakir denir. Aynı zamanda âşık, sazende veya ozan olarak da adlandırılır. Zakir, cemaatin dini heyecanını artırmak amacıyla etkileyici ve duygulu şiirler okur. Sesi ve sazı eşliğinde öğüt verici nefesler söyleyerek insanların gönüllerini coşturur ve dinleyenlere derin bir manevi haz yaşatır. Zakir, sadece cem sırasında değil, toplumsal hayatta da önemli bir rol üstlenir. Pir ve rehberden sonra sözüne ve nefesine itibar edilen bir kişi olarak, cemaat içinde etkili bir konuma sahiptir. Cemde zakir, kendisine ait bir postta oturarak hizmetini yürütür ve cem erkânında bu önemli görevi yerine getirir.¹⁴⁴Yöre Alevilerinden Zakir Rahmi Ayhan’a göre, zakirin söylediği nefeslerin sadece manevi değil, aynı zamanda eğitici bir boyutu da bulunmaktadır. Zakir’in elindeki saz, onun tınısıyla zikrine eşlik eden ayrılmaz bir parçasıdır; aynı zamanda münkire karşı Hakk’ın Bâtını kılıcı olarak da görülür. Zakir, sazını eline aldığı anda saatler süren muhabbet meclislerinde nefesler söyleyerek cemaatin gönüllerindeki yol aşkını diri tutar. Bu nefesler, insanların gönüllerine sevgi, umut ve kardeşlik tohumları eker ve onları manevi bir arınmaya davet eder.¹⁴⁵

¹⁴¹ K2, K3, Kişisel Görüşme, 19. 02. 2024.

¹⁴² Fuat Bozkurt (çev.) *Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2013), 45-46.

¹⁴³ Rençber, “Alevi Geleneğinde ‘Cem Evinin’ Tarihsel Kökeni”, 73-86.

¹⁴⁴ Ali Ekber Çari, *Damal’da Birlenen Cemler* (İstanbul: Erenler Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2017), 104-105.

¹⁴⁵ K6, Kişisel Görüşme, 19. 02. 2024.

Çerağcı: Diğer adıyla delilci, cem töreninde çerağın uyandırılmasından ve meydanın aydınlatılmasından sorumlu kişidir. Cem mumlarının temin edilmesi ve cem evindeki şamdanlıkların yakılması onun görev alanına girer. Çerağ, Alevilikte Allah'ın nurunu temsil eder ve bu yönüyle derin bir manevi anlam taşır. Çerağ, Farsça bir kelime olup, güneş, ışık ve kandil anlamlarına gelir. Allah'ın nurundan bir tecelliye sembolize eden çerağ, zahiren dünyayı aydınlatan bir ışık olduğu kadar, insanın gönlünü aydınlatan bir ilim manası da taşır. İlim sahibi olan bir insan, önce kendi karanlığını aydınlatır, ardından çevresine ışık saçar. Bu bağlamda çerağ, sadece fiziksel bir aydınlanmayı değil, cehaletin karanlığından ilmin ışıyla kurtulmayı da ifade eder.¹⁴⁶

Süpürgeci: Diğer adıyla ferraş, cem evinin ve erkânın temizliğinden sorumlu olan kişidir. Görevi sadece maddi temizlikle sınırlı kalmaz; aynı zamanda cem esnasında sembolik bir temizlik erkânını yerine getirir. Süpürgeci, erkân yapılacak yerin maddi temizliğini üstlenirken, manevi temizliğini de sembolize eder. Bu amaçla cem esnasında meydana çıkarak süpürgesini yere sürer ve mekânın ibadete hazır olduğunu ifade eder.¹⁴⁷ Süpürgeci kadında olabilir erkekte olabilir. Cem erkânında düvazımandan sonra süpürgeci meydana gelip süpürge çalar ve Pir'in huzurunda dara durur. Pir de ona dua eder. Bölge Alevileri cem ibadetindeki süpürge hizmetini şöyle yorumlarlar: Bir insan evine bir misafir geleceğini duyunca nasıl ona mahcup olmamak için evini dip köşe temizliyorsa, gönlünü de türaplık süpürgesiyle bir nevi süpürerek kini, nefreti, kıskançlığı ve bütün kötü hasletlerden temizlemesi gerekir ki hak nuru ve aşkı gönlünde filz lensin. Bu hizmetin manası, yüce Allah'ın insana bahsettiği o ruhu ve gönlü ilk teslim aldığı gün gibi temiz ve pak olarak muhafaza edebilmenin önemini anlatmaktır. Eğer bir kişi gönlünde kötü bir hal hissederse işte hizmet ehlinin manada erenler meydanını süpürüp temizlediği gibi kendi gönlündeki kötü halleri de süpürüp, kendini erenlere yakışır bir şekilde temizlemesi gerekir ki, onların katına katılıp, Hak katında iyi bir mümin can olabilsin.¹⁴⁸

Bekçi: Bir diğer adı "kapıcı" olan bu görev, cemevinin ve ceme gelenlerin evlerinin güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Bu durum, Alevilerin bir dönem cem

¹⁴⁶ Çari, *Alevilikte Temel Konular*, 112-114.

¹⁴⁷ Rençber, *Hak Muhammed Ali Aşkı, Adıyaman Alevileri*, 153; Mehmet Yaman, *Alevilikte Cem* (İstanbul: Can Yayınları, 2003), 23.

¹⁴⁸ K2, K3, K5, K6, K10, Kişisel Görüşme, 19. 02. 2024.

ibadetlerini yalnızca kendi aralarında ve gizli bir şekilde gerçekleştirmelerinden kaynaklanmıştır. Günümüzde ise ibadetlerini açık bir şekilde yapmaları nedeniyle bekçinin sorumluluğu, ağırlıklı olarak cemevinin dış güvenliğini sağlamakla sınırlıdır. Ayrıca, bekçi cem ibadetine yabancıların katılmasına izin vermemektedir.¹⁴⁹

Kurbancı: Lokmacı, diğer adıyla sofracı, cemdeki kurban ve yemek işlerinden sorumlu kişidir. Cem evine getirilen ikramları eşit bir şekilde dağıtmakla görevlidir. Cem ibadetine katılan talipler, cem başlamadan önce yanlarında "lokma" adı verilen ikramlar getirir. Bu uygulamanın amacı, ikramların eşit bir şekilde paylaştırılarak ceme katılanların dualarını almaktır.¹⁵⁰ Cem ibadetinin sonunda, getirilen kurbanların kesilmesi ve pişirilmesinden sorumlu olan kurbancı, kurban etlerini ve yiyecekleri eşit bir şekilde dağıtır. Lokmaları dağıtan kurbancı, hakların birbirine geçebileceği düşüncesiyle cem iştirakçileriyle helalleşir.¹⁵¹

Sakkâ: Diğer adı ibrikçi, dolucu veya şerbetçi olarak da bilinen sakkâ, cem evinde su, şerbet ve dolu sunma görevini üstlenir. Aynı zamanda cem esnasında ihtiyaç duyulan suyu ve abdest suyunu temin eder. Cem erkânı sırasında su veya şerbet gibi içecekleri taliplerin üzerine şifa niyetiyle serper. İbrikçi, cem esnasında elinde ibrik ve leğenle, katılımcıların tarikat abdesti olarak bilinen sembolik abdesti almalarına yardımcı olur. Bu görevin kökeni, Kerbela olayına kadar uzanmaktadır. Hz. Hüseyin ve Kerbelâ'da şehit düşen Ehlibeyt mensupları anısına su dağıtılır, saz eşliğinde mersiyeler okunur ve Kerbelâ şehitleri dualarla yâd edilir. Cemin bu bölümü derin bir hüznün ve gözyaşlarının hâkim olduğu bir atmosferde gerçekleşir. İbrikçi, taliplere su serper ve bu esnada hizmete katılır. Hizmet, bir kadın (bacı) ve bir erkek tarafından yerine getirilir. Elllerinde havlu ve ibrik ile meydana çıkarlar ve pirden dua aldıktan sonra erkek önce bacının eline su döker, ardından bacı erkek kardeşin eline su döker. Daha sonra dede ve zâkirin ellerine su dökme ritüeli gerçekleştirilir. Son olarak, bacı, erkek kardeş ve gözcü, pirin karşısında durarak dara dururlar.¹⁵²

Pervaneci: Semahçı veya Pervazcı olarak da adlandırılan bu hizmet sahibi, cem erkânı sırasında yapılacak semahın icrasından sorumludur. Pervaneci, semahın nasıl

¹⁴⁹ Rençber, "Alevi Geleneğinde 'Cem Evinin' Tarihsel Kökeni", 136.

¹⁵⁰ K3, K4, K5, K17, K19, Kişisel görüşme, 19. 02. 2024.

¹⁵¹ Yaman, *Alevilikte Cem*, 80-82.

¹⁵² K2, K3, K4, Kişisel Görüşme, 19. 02. 2024. Ahmet İshak Demir, "Cem Dergisi'nin Bakış Açısıyla Kerbela", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2010), 180-185.

yapılacağını, çalınan sazın ritmine uygun olarak nasıl dönülmesi gerektiğini bilir ve bu bilgiyi semah grubuna aktarır. Semaha katılacak kişilerden oluşan bu gruba da aynı isim verilir. Cem sırasında, semaha kalkacak erenler meydana çıkar ve değişlerle semah başlar. İlk kıtası şu şekilde olan bir deyiş okunur:

Sabah kalktım yönümü döndüm Hakk’a
Muhammed Ali’yi göreyim diye
Dünyanın gamından çektim elimi
Mürşid-i kâmile ereyim diye

Bu deyişle başlayan ve devam eden semah, Kırklar Semahı ile son bulur. Semahın bitiminde semahçılar dara durur. Bu hizmeti ifa eden pervanelere, dede tarafından şu dua edilir:

Allah Allah, hayır hizmetleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola. Dilediğinizi Muhammed-Ali vere. Döndüğünüz semahlardan hayır hasenat göresiniz. Hz. Fatma’nın himmeti üzerinize olsun. Ali el-Murtaza kırklar semahına kaydede. Gerçeğe hu.

Bu duanın ardından semahçılar yerlerine geçerler.¹⁵³

Peyikçi: Ayakçı, diğer adıyla davetçi olarak da bilinen Peyikçi, cemden önce ve cem sırasında haberleşmeyi sağlamakla görevlidir. Bu hizmet sahibi, dede köye geldiğinde cemin yapılacağını taliplere ve on iki hizmet sahiplerine haber vermekle yükümlüdür.¹⁵⁴ Cem erkânı sırasında peyikçi, dedeyle canlar arasında iletişimi sağlar. Aynı zamanda dedenin talep ve isteklerini taliplere ileterek erkânın düzenli bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunur.¹⁵⁵

İznikçi: Meydancı olarak da bilinen bu hizmet sahibi, cem erkânının icra edildiği mekânın, cem evinin ve postun temizliğinden sorumludur. Aynı zamanda cem sırasında oturma düzeninin sağlanması görevini üstlenir.¹⁵⁶ Meydancı, ceme gelenlerin ağırlanmasından sorumlu olup, misafirleri karşılamak ve onları uygun şekilde ağırlamakla vazifelendirilmiştir.¹⁵⁷

Yukarıda da ifade edildiği gibi, cem erkânı, on iki hizmetin yerine getirilmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu on iki hizmetin bir kısmı eski gelenek ve göreneklere dayanmakla birlikte, On iki İmam’a nispetle bu şekilde belirlenmiştir. Bir bakıma bu hizmetler, insanların bir araya geldiği ortamda ortaya çıkan doğal ihtiyaçlar ve

¹⁵³ K2, K3, K5, K7, K12, K15, Kişisel görüşme, 19. 02. 2024.

¹⁵⁴ K2, K3, K5, K7, K15, Kişisel görüşme, 19. 02. 2024.

¹⁵⁵ Rençber, “Alevi Geleneğinde ‘Cem Evinin’ Tarihsel Kökeni”, 137.

¹⁵⁶ Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, 359.

¹⁵⁷ Rençber, “Alevi Geleneğinde ‘Cem Evinin’ Tarihsel Kökeni”, 137.

zorunluluklar sonucu şekillenmiştir. Her bir hizmet, cemde yerine getirilmesi gereken kutsal bir vazife olarak kabul edilmektedir. On iki hizmet sahiplerinin görevlerinin adları yöreden yöreye farklılık gösterebilse de genel olarak bu şekilde tanımlanmaktadır.¹⁵⁸ Aynı durumun Balıkesir yöresindeki Macarlar Mahallesi için de geçerli olduğunu, bölgede yaşayan Alevilerle yaptığımız görüşmeler sırasında tespit ettik.¹⁵⁹

Balıkesir yöresi Macarlar Mahallesi dedesi Hüseyin Keskin'in cem hakkındaki görüşlerine göre, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit olmadan bir gün önce, Perşembe akşamı aile fertlerini bir araya toplayarak onlarla son kez konuşması, Alevi toplumunda cem ibadetinin bir başlangıcı olarak görülmektedir. Hüseyin Keskin, bu son buluşmanın Alevi inancında bir birlik cemi olarak değerlendirildiğini belirtmekte ve Alevilerin o günden itibaren Perşembe akşamları birlik cemi yaptıklarını ifade etmektedir. Özellikle Muharrem ayındaki kutsal gecelerde bu birlik cemi geleneği özenle yerine getirilmektedir. Diğer cemlerin ise yılda bir kez, taliplerin uygun olduğu bir tarihte düzenlendiğini ve mevcut cem evlerinde gerçekleştirildiğini vurgulayan Keskin, cem ibadetinin yalnızca bir dini ritüel olmayıp, aynı zamanda toplumsal meselelerin tartışılıp çözüme kavuşturulduğu bir platform olduğunu dile getirmektedir. Cemlerin, on iki hizmet sahipleriyle birlikte yürütüldüğünü ve bu ibadete küskünlerin, dargınların, kul hakkı yemiş olanların katılamayacağını ifade eden Keskin, aynı zamanda musahibi olmayanların da cem erkânına dahil olamayacağını belirtmektedir. Ona göre, cem ibadeti Alevilikte barışı, dostluğu ve iyiliği simgeleyen önemli bir ritüeldir (12. 02. 2024).

Macarlar Mahallesi kanaat önderi Hatay İnanç, cem ibadeti hakkında yaptığı açıklamalarda, cemin bir anlamda “cemal cemale gelip birlikte olmayı” ifade ettiğini ve bir yıl boyunca yapılanların dede huzurunda görgüye çekilerek hesap verilmesi anlamına geldiğini belirtmektedir. Hatay İnanç, cem ibadetinin Alevi toplumu için birleştirici ve bütünleştirici bir özellik taşıdığını vurgulayarak, bu ibadette yalnızca Kur'an-ı Kerim'den ayetler, düvazlar, nefesler ve mirâciyeler okunduğunu ifade etmektedir. Eskiden cem ibadetlerinin evlerde gerçekleştirildiğini, ancak cem evinin inşa edilmesinden sonra ibadetlerin burada icra edilmeye başlandığını dile getiren

¹⁵⁸ Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, 358; Metin Bozkuş, *Sivas Aleviliği* (Isparta: Fakülte Yayınları, 2006), 253.

¹⁵⁹ K2, K3, K4, K11, K13, Kişisel Görüşme, 19. 04. 2024.

İnanç, cem evlerinin Aleviler için camilerle aynı şekilde ibadet edilen kutsal mekânlar olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, cem evlerinin yalnızca ibadet edilen yerler olmayıp, aynı zamanda eğitim verilen ve kültürel faaliyetlerin gerçekleştirildiği merkezler olduğunu da vurgulamaktadır (19. 02. 2024).

Alevilikte ibadetlerde cinsiyet ayrımı gözetilmez; cem evine gelen herkese eşit muamele edilir. Cem ibadeti, Alevilerin inançlarını en yoğun şekilde yaşadıkları bir mekândır. Aleviler, cemi Muhammed-Ali'nin yolu olarak gördüklerinden, cemi bozmak, dağıtmak veya ceme engel olmak büyük bir suç olarak kabul edilir.

Ceme katılabilmek için ikrar şarttır. İkrar; bağlılık, sorumluluk, anlayış, sevgi, saygı ve bir anlamda yemin anlamına gelir. Ceme katılan herkes, görgü ve sorgu sürecinden geçer ve bu konuda hiç kimseye ayrıcalık tanınmaz. Görgü ve sorgu sırasında, kişi eli ve dili bağlı bir şekilde taliplerin karşısına dikilir. Hakkında herhangi bir davacı olup olmadığı sorulur. Eğer davacı olan yoksa helalleşilir ve kişi yerine geçer. Ancak, cem devam ederken dışarıdan birisi cemde bulunan birinden davacı olursa, bu dava mutlaka değerlendirilir. Eğer karşı taraf haklı bulunursa, mağduriyetin giderilmesi sağlanır. Kişinin suçu ceme katılmasına engel teşkil ediyorsa, cem erenlerinin kararıyla o kişi cemi terk etmek zorunda kalır. Alevilikte yol, Hak-Muhammed-Ali yolu olarak tanımlanır ve bu yola hile karışmaz.¹⁶⁰

2.3.1.1. Dâr

Cem erkânının önemli kavramlarından biri olan “*Dâr*” kelimesinin anlamı ve Alevilikte dar çeşitleri üzerinde durmak, konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

“*Dâr*”¹⁶¹, hem Arapça hem de Farsça kökenli bir sözcüktür. Arapçada ev, şehir, yer anlamlarına gelirken; Farsçada, ağaç, direk ve idam sehpası anlamlarında kullanılır.¹⁶² Alevilik ve Bektaşilikte ise “*dâr*”, ağaç ve meydan anlamlarına uygun şekilde, talibin cemde meydana çıkıp durmasını ve cem erkânının icra edildiği

¹⁶⁰ Oğuz, *Alevileri Anlamak*, 107. Fevzi Rençber, “Anadolu Aleviliğinde Görgü Cemi: Adıyaman Örneği”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2013), 209-210.

¹⁶¹ Bozkurt, *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, 116.

¹⁶² Mehmet Kanar, *Türkçe-Farsça Sözlük* (İstanbul: Say Yayınları, 2008), 153.

meydanın ortasındaki yeri ifade etmektedir. Bu kavrama, Alevilik ve Bektaşılık öğretilerinde sıkça rastlanmaktadır.¹⁶³

Dâra durmak, bir anlamda Hak-Muhammed-Ali meydanında tüm canların huzurunda yargılanmayı ifade eder. Bu ritüel, kişinin huzura çıkıp hatalarını ve yanlışlarını itiraf ederek hesap vermesi anlamına gelmektedir. Dâra duran kişi, hal diliyle “Cezamı kabul ediyorum ve affedilmek istiyorum” demektedir. Dâr sözcüğü, idam mahkûmlarını asmak için dikilen direk anlamına gelmekle birlikte, Alevi yolunda bu kavram, canların meydana gelip talipler huzurunda sorgulanmak üzere duruş şekillerini ifade etmektedir.¹⁶⁴

Alevilikte, toplumsal huzuru bozacak davranışlarda bulunan kişiler düşkün kabul edilir. İçki içen, hırsızlık yapan, komşusuna zulmeden, kumar oynayan, adam öldüren veya geçerli bir sebep olmaksızın eşini boşayan kimseler düşkünlükle itham edilir ve cem erkânına alınmaz. Düşkün kabul edilen kişi, taliplerin huzurunda dara kaldırılır ve dede, cemaatin de görüşünü alarak kararını verir.

Alevilikte “ölmeden önce öl, sonra Hakk’ın huzuruna var” anlayışı esastır. Bu yaklaşım, kişinin günahlardan arınarak tertemiz bir şekilde Allah’ın huzuruna çıkmasını hedefler. Örneğin, bir kişi hırsızlık yapmışsa, dede ona şu soruyu yöneltir: “Allah’ın ve buradaki taliplerin huzurunda söz veriyor musun?” Kişi de “Yapmayacağıma söz veriyorum” diye cevap verir. Bu süreçten sonra kişi bir süre takip edilir. Eğer sözünde durur ve aynı hatayı tekrar etmezse, temizlenmiş ve arınmış kabul edilir.

Yöre Alevilerinin dâra durma duası şu şekildedir:

Dede: Ey canlar bu canımızın eli yerde, yüzü yerde, Hak divanında, pir huzurundadır. Canı kurban, teni tercüman, Fazlı gibi borcunu eda etmeye, Nesimi gibi yüzülmeye, Mansur gibi dârdadır. Bu canın ahlakından herhangi bir durumundan, elinden, dilinden, belinden incinmiş varsa dile gelip özünü meydana koysun, hakkını talep etsin. Dede üç defa bu candan razı mısınız diye sorar. Canlar da: Razıyız der. Dede: Erenler cesedinize can verdi, kalbine iman, görmeye göz, işitmeye kulak verdi. Tutmaya el, konuşmaya dil verdi. Erenler meydanında ne gördün, niye geldin, kendini anlat denir. Can da er gördüm, pir meydanına geldim der. Dede de; er, pir yardımcın

¹⁶³ Cemal Kurnaz, “Dar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1993), 8/482-483.

¹⁶⁴ Ali Yıldırım, *Alevilerin El Kitabı* (İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları, 2017), 24.

olsun der. Dede: Er hak mı? Pir hak mı? Mürşit hak mı? Rehber hak mı? Yol hak mı? Yola girme hak mı? Dört kapı kırk makam, üç sünnet yedi farz Hak mı? Cuma hak mı? Komşu Hak mı? diye sorar. Dâra duran can ise bu soruların hepsine hak cevabını verir. Dede: Bismişah Allah Allah. Nur-u Huda Muhammed saklaya bekleye. Muhammed şefaatinde, Ali hidayetinden ayırmaya. On iki İmamlar daima yardımcınız ola. Sizleri birlikten ayırmaya. Gerçeğe hü mümine ya Ali diyerek tekrar dâra durulur. Dede: Canlar bu candan razı mısınız? diye üç defa sorar. Talipler de “razıyız” diye cevap verirler. Dede: Muhammed Mustafa saklaya, Muhammed’den şefaata, Ali’den hidayet ola. Muhammed şefaatinde, Ali hidayetinden ayırmaya. Allah sizlere sağlıklı, mutlu ömür vere. Her yıl bu günlere çıkmayı nasip eyleye.¹⁶⁵

Dâr; kişinin kendini sorgulaması yaptığı yanlışlardan pişman olması, cemaat içerisinde yanlış yaptığı kimse varsa onun rızalığının alınmasıdır. Dâr sadece yanlış yapan kişilerde değil, musahip olmaya karar veren kişilerde de alınır. Dâra duran kişi yalın ayak olacak şekilde sağ ayağı ile sol ayağının başparmağını kapatır. Elleri de göğsünde olur. Dârdan inen talip dedeye arkasını dönmez. Geri geri gelerek yerine oturur.¹⁶⁶

Alevilikte dört çeşit dâra durma şekli vardır. Bunlar aynı zamanda yöre Alevilerince de sembolik olarak yapılmaktadır.

Dâr-ı Fatıma: Diğer adıyla “Dâr-ı Hüseyin” olarak bilinen bu dâr, kişinin sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağının üzerine koyarak durmasıyla ifade edilir. Bu dârın kaynağı, Hz. Peygamber’in torunları Hasan ve Hüseyin arasında geçen bir olaya dayandırılır. Rivayete göre, bir gün Hz. Peygamber torunlarından su ister ve onlar suyu çabuk getirmek için koşarak yarış yaparlar. Bu sırada Hüseyin, sol ayağının başparmağını eşige vurup kanatır. Ancak İmam Hüseyin, parmağının kanını göstermemek için sağ ayak başparmağıyla sol ayak başparmağını kapatır. Hz. Fatma, oğlunun yaralanan parmağını sardığı için bu dâr, Fatma Ana veya Hüseyin dârı olarak da anılmaktadır.¹⁶⁷

Dâr-ı Mansûr: Hallâc-ı Mansûr’un dârağacına asılarak ölüme mahkûm edilmesi, Alevilikte önemli bir sembol haline gelmiştir. Alevilikteki Dâr-ı Mansûr, bu

¹⁶⁵ K1, Kişisel Görüşme, 19. 02. 2024.

¹⁶⁶ K2, K3, Kişisel Görüşme, 19. 02. 2024.

¹⁶⁷ Bozkurt, *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, 117.

erenin Allah’a olan aşkını ve bu aşk uğruna çektiği zulmü temsil eder. Bu nedenle, Alevilik yolunda Mansûr dârı, kişinin yol uğruna her türlü fedakârlığa, hatta canını vermeye hazır olduğunu simgeler. Dâr-ı Mansur’un ritüeli, dedenin huzurunda canların, dârağacında asılı duruyormuşçasına bir duruş sergilemesiyle gerçekleştirilir. Bu duruş; ayakta dik vaziyette durmayı, sağ elin sol göğüs üzerinde, sol elin ise yana sarkık şekilde olmasını içerir. Ayrıca, sağ ayak başparmağı sol ayak başparmağının üzerine konur. Bu sembolik duruş, Hallâc-ı Mansûr’un fedakârlığından ilham alınarak Dâr-ı Mansûr olarak adlandırılmıştır.¹⁶⁸

Dâr-ı Fazlı: Aleviliğin inanç öğretisinin şekillenmesinde Fazlullah-ı Hurûfî’nin (ö. 1394) büyük etkileri olmuştur. Kendisi, Hurûfiliğin Alevi inanç sistemine girmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak, düşünceleri ve fikirleri dönemin şer’î hükümlerine ters düştüğü gerekçesiyle, 55 yaşında dikili bir hançere yüzüstü atılarak şehit edilmiştir. Bu olayın manası, "Fazlı gibi bu yol için hançere düşmeye geldim" şeklinde yorumlanmaktadır. Alevilikteki Dâr-ı Fazlı, yüreğe bıçak saplansa bile yolundan asla dönmeyeceği anlamını taşır. Bu dârın ritüel şekli, kişinin sağ elini göğsüne koyarak bedenini yere yakın eğmesiyle ifade edilir. Dâr-ı Fazlı, fedakârlık ve yol uğruna çekilen acının sembolü olarak Alevi inancında önemli bir yer tutar.¹⁶⁹

Dâr-ı Nesîmî: Nesîmî, tıpkı Hallâc-ı Mansûr ve Fazlullah-ı Hurûfî gibi düşünceleri nedeniyle zulme uğramış ve idam edilmiştir. Dizüstü oturtularak derisi yüzülen Nesîmî, bu fedakârlığıyla Alevilikte önemli bir sembol haline gelmiştir. Alevilikteki Dâr-ı Nesîmî, dizüstü oturup sağ eli göğüs üzerine koyarak yapılan bir duruştur. Bu dârın anlamı, Nesîmî gibi yol uğruna derisinin yüzülmesine bile hazır olmayı simgeler. Dâr-ı Nesîmî, yolun fedakârlık ve adanmışlıkla yürütüldüğünü ifade eden güçlü bir sembol olarak kabul edilir.¹⁷⁰

Alevilikte yapılan dâr çeşitlerinin büyük bir kısmı, bu yol uğrunda canlarını feda eden ve Alevi düşüncesinde tarihî bir anlam taşıyan şahsiyetlerin fedakârlıklarını taliplere sembolik olarak hatırlatmayı amaçlamaktadır. Cem esnasında icra edilen bu ritüeller, Alevi canlara, yol uğruna gerektiğinde canlarını bile feda etmeleri gerektiğini

¹⁶⁸ Rençber, “Alevi Geleneğinde ‘Cem Evinin’ Tarihsel Kökeni”, 116.

¹⁶⁹ Çari, *Alevilikte Temel Konular*, 57

¹⁷⁰ Çari, *Alevilikte Temel Konular*, 57.

öğretir. Aleviler, Hz. Hüseyin, Hz. Fatma, Hallâc-ı Mansûr, Nesîmî ve Fazlullah-ı Hurûfî gibi adlarını tarihe yazdırmış bu büyük şahsiyetleri, sembolik kahramanlar olarak erkânlarında hatırlamakta ve onların mirasını yaşatmaktadır.¹⁷¹

2.3.1.2. Semah

Alevilikte cem ibadetinde önemli bir kavram da “*semah*”tır. Arapça kökenli olan bu kelime “*sema*” sözcüğünden türemiş olup, dinleme, işitme, gökyüzü gibi anlamlara gelmektedir.¹⁷² Semah, ilahi aşkı ruhunda hissetmeyi, bu aşkla Allah’ın güzel isimlerinden herhangi birini anarak, ilahiler eşliğinde aşka gelip dönmeyi ifade etmektedir. Semah, kadın ve erkek ayrımı yapılmaksızın, ellerin göğe doğru uzatılmasıyla icra edilmektedir. Bu ritüel, dil, din ve ırk ayrımı gözetmeksizin Hakk’ın birliğini zikretmeyi amaçlamaktadır. Semah sırasında, kollar yana doğru açıldığında ve sağ el göğü, sol el yeri gösterdiğinde, bu hareket, nefsin bencilliğini, menfaati, ikiye bölünmüşlüğü ve diğer tüm kötülükleri anlamsız kılmayı sembolize etmektedir. Bu duruş, “Hak’tan alır halka veririz, kendimize hiçbir şeyi mal etmeyiz” inancını ifade etmektedir. Semah, kulun Allah’a bir miracı, Allah’a fiili bir niyazıdır. Aynı zamanda, madde âleminden mana âlemine geçişi, müzik eşliğinde coşarak Yaradan ile birleşmeyi simgelemektedir. Hacı Bektaş-ı Veli, semahı şu şekilde tanımlamaktadır: *Semah, ariflerin aleti, muhiplerin ibadeti, taliplerin maksududur.*¹⁷³

Semahın kaynağı kırklar meclisi olup, ilk semahın kırklar meclisinde yapıldığına inanılmaktadır.

Ezel meclisinde kırklar ceminde
Muhammed nuruna bezendi Ali
Kırklar ile bile ayin-i cemde
Bu aşkın sırrına özendi Ali.¹⁷⁴

Yöre Alevileri semahı şu şekilde tanımlar:

Semah bir insan için ilahi bir aşk halidir. Semah cemlerimizde on iki hizmetin bir parçasıdır ve yeri kırklar cemindeki hak meydanıdır. Semahın eğlenceye dönük bir tarafı yoktur ve cem ibadetlerinin vazgeçilmez bir ögesidir. Semah ile Alevi inancı dile

¹⁷¹ Hüseyin Dedekargınoğlu, “Alevilikteki Tanım ve Terimler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 60 (Aralık 2011), 379-394.

¹⁷² Rençber, *Hak Muhammed Ali Aşkı / Adıyaman Alevileri*, 160.

¹⁷³ Uçar, *Alevilik Bir İrfan Yoludur*, 8.

¹⁷⁴ Ahmet Uğurlu, *Alevilikte Cem ve Musahiplik* (İstanbul: Ufuk Matbaası, 1991), 14.

getirilir. Aynı zamanda semahta tertip, düzen ve disiplin vardır. Semah cemalet cemale yani yüz yüze yapılır. Semahın belli kalıpları yoktur. Semah dönülürken canların ilahi aşkla ve coşkuya gelip içinden geldiği gibi dönerler.¹⁷⁵

Daha önce de belirttiğimiz gibi, semah, Alevilikte bir ibadettir ve yöredeki Aleviler de semahı ibadet olarak kabul etmektedir. Semah esnasında el ele tutuşulmaz ve ayaklar çıplak olur. Semah dönenler, karşı karşıya veya halka şeklinde hareket ederler. Semah, başlangıçta ağır çalınan ve söylenen nefesler eşliğinde yavaş bir şekilde dönülerek icra edilir. Ancak nefeslerin ritmi hızlandıkça semah da hızlanır. Semahçılar, dedeye asla sırtlarını dönmezler. Dedenin huzuruna geldiklerinde yüzleri çerağa dönük, boyunları ise hafif bükük bir vaziyette hareket ederler.¹⁷⁶

Anadolu Aleviliği'nde icra edilen belli başlı semah çeşitleri şunlardır: Turna Semahı, Miraçlama Semahı, Cebrail Semahı, Tevhid Semahı, Kırklar Semahı, Dem Geldi Semahı, Gönüller Semahı, Sarı Kız Semahı, Allı Turna Semahı, Adıyaman Semahı, Malatya Semahı, Tokat Semahı, Maraş Semahı, Hacı Bektaş Semahı, Urum Semahı ve Çark Semahı. Bunların dışında, Tahtacılar arasında İçeri Semahı, Gençler Semahı, Gösteri Semahı ve Kerbela Semahı gibi semah çeşitleri de icra edilmektedir.¹⁷⁷

Macarlar Mahallesi'nde semah, erkekli kadınlı bir şekilde icra edilmekte ve yaygın olarak cem erkânlarında gerçekleştirilmektedir. Semah, cem erkânının ayrılmaz bir parçasıdır. Yöre Alevilerine göre, semah oynanmaz, dönülür ve bu dönüşün gayesi, kişinin benliğinin Allah'a ulaşmasıdır. Semahın cem ibadetinin sonunda yapılmasının nedeni, Allah aşkının zirveye ulaştığı bir nokta olmasıdır. Semahın her bir hareketi, derin bir dini anlam taşır ve bu hareketler inançla ilişkilendirilir. Semahta genellikle 1, 3, 5, 7, 9, 12, 20 ve 40 kişiden oluşan gruplar dönüş gerçekleştirebilir.¹⁷⁸

Macarlar Mahallesi'nde cemi yürütecek dedenin her zaman yörede bulunamaması nedeniyle düzenli olarak cem yapılamamaktadır. Ancak, ortalama olarak her hafta Cuma geceleri birlik cemi icra edilmektedir. Ayrıca, yöre Alevilerinin müsaitlik durumuna bağlı olarak, yılın belirli dönemlerinde diğer cemler toplu şekilde

¹⁷⁵ K2, K3, K5, K6, K24, K25, Kişisel Görüşme, 22. 04. 2024.

¹⁷⁶ Cafer Solgun, *Alevilik Nedir, Ne Değildir* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 292.

¹⁷⁷ Rençber, *Hakk Muhammed Ali Aşkı / Adıyaman Alevileri*, 161-162.

¹⁷⁸ K2, K3, K5, K12, Kişisel görüşme, 12. 02. 2024.

gerçekleştirilmektedir. Cem erkânının tüm unsurları, bölge Alevileri tarafından bir ibadet olarak kabul edilmekte ve bu anlayışla uygulanmaktadır.¹⁷⁹

¹⁷⁹ K2, K3, K4, K12, K15, Kişisel görüşme, 12. 02. 2024.

3. BALIKESİR ALEVİLİĞİNDE AHLAK, SOSYAL YAPI VE KURUMLAR

3.1. Ahlak

Arapça “Hulk ” kelimesinin çoğulu olan ahlak, insanın kendisi dâhil, varlıkla ve insanlarla ilişkilerinde nasıl davranması ya da davranmaması gerektiğini gösteren değer yargılarıdır. Ahlak bir anlamda toplumdaki iyi ya da kötü sayılan tüm davranışlar ve toplumda genel olarak uyulması beklenen kurallar ve yapılması gereken görevlerdir. Ahlak bir dünya görüşü ve yaşam tarzı olduğu için her toplumda farklı şekilde görülebilir. Bireyin doğumundan ölümüne kadar yaşadıklarının ve karşılaştıkları olaylara verilen tepkilerin sonucudur. Bütün inanç sistemlerinde olduğu gibi İslam düşüncesi de ahlaki bir toplum meydana getirmek için çaba sarf eder. Nitekim Hz. Peygamber’in “*Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim*”¹⁸⁰ buyurmuş olması konunun önemini anlatır mahiyettedir.¹⁸¹

Balıkesir yöresinde yer alan Macarlar Mahallesi Alevilerinin, geleneksel ahlaki kurallar çerçevesinde yaşamlarını sürdürdükleri gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, teknolojinin gelişimi, toplumun geneline olduğu gibi, Alevi topluluklarının yaşam biçimlerini de etkilemiştir. Özellikle genç bireylerin, eğitim amacıyla farklı kültürlerle etkileşime girmesi, onların geleneksel değerlerden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Ancak kırsal bölgelerde ahlaki değerlerin titizlikle korunup yaşatılmaya devam ettiği dikkat çekmektedir.¹⁸²

Bu çalışmanın amaçlarından biri, bölge Alevilerinin ahlaki değerlerini tespit etmek ve bu değerler hakkında bilgi sunmaktır. Ancak bu değerleri sıralamadan önce, bu yola girmek isteyen bir talibin uyması gereken ahlaki kurallar, yöre Alevileri tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

Talip; her zaman Hz. Peygamber’e ve On İki İmam’a bağlı olmalıdır. Allah’a karşı sorumluluk bilinci taşınmalı, kötü davranışlardan uzak olmalı, ağızından boş söz çıkmamalı ve doğruluk üzere yaşamalıdır. Hal ehli olmalı, ağırbaşlı ve sükûnet sahibi bir tavır sergilemelidir. Mahremi bilmeli, pirine karşı saygı ve korku içerisinde olmalı, yüzü daima tevazu ile yere eğik, niyaz hâlinde bulunmalıdır. Talip rehberinin

¹⁸⁰ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 2/381.

¹⁸¹ Ali Albayrak, “Ehl-i Sünnet Geleneğine Bağlı Bir Orta Anadolu Köyünde Halk İnançları ve Uygulamaları”, *Dini Araştırmalar* 8/24 (2006), 107-132

¹⁸² K31, K32, Kişisel görüşme, 14. 04. 2024.

izni olmadan hiçbir şey yapmamalı, dürüst olmalı, kimseye yük olmamalıdır. Kendi için istediği iyilikleri başkası için de istemeli, herkesi eşit görmeli ve ayrımcılık yapmamalıdır. Farkıyla oturup mizanıyla söylemeli, elinden gelen işi yapmalıdır. Haktan ne gelirse onu ganimet bilmeli, her daim şükredici olmalı, tüm davranışlarını kontrol altına almalıdır. Yanlış yola gitmemeli, gündüzün nübüvvet, gecenin velayet olduğunu bilmeli, gündüzü kesrette geceyi vahdette geçirmelidir. Kendisine bir şey sorulduğunda cevap vermeli, cemiyet nazarında küçük düşmemelidir. Kısacası talip Hak ehli olmalı ve tüm davranışlarını buna göre ayarlamalıdır.¹⁸³

Burada ifade edilen ahlaki ilkeler, bireyin ahlaklı bir yaşam sürmesini, toplumun huzurunu, birlik ve beraberliğini korumasını, saygı ve sevgi temelinde bir hayat inşa etmesini amaçlayan, din büyükleri tarafından dile getirilen özlü sözlerden oluşmaktadır. Alevi toplumunda, insanı kâmil insan mertebesine yükseltmeyi hedefleyen ahlaki kurallar da önemli bir yer tutar. Hacı Bektaş-ı Veli, bireyin manevi anlamda temiz ve ahlaklı bir yaşam sürebilmesi için ilim, cömertlik, ar ve hayâ, sabır, korku ve edep gibi güzel hasletlerle donatılması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁸⁴

Yöre Alevilerinde, diğer Alevi topluluklarıyla ortak bir biçimde ifade edilen ahlak kuralları üç ana başlık altında toplanabilir: Dört Kapı Kırk Makam, Üç Sünnet Yedi Farz ve Eline, Diline, Beline Sahip Olmak.

3.1.1. Dört Kapı Kırk Makam

Alevilik inancına göre Allah’a bir değil, birçok yoldan ulaşılabilir. Bu yollar Anadolu Aleviliğinin temel kavramı “*Dört kapı*” da somutlaşmaktadır. Alevi düşüncesinin temel ahlakı olan dört kapı-kırk makam, İslam dininin de temelini yansıtmaktadır. Bu öğreti Alevilik ve Bektaşiliğin dini alt yapısını İslam dini ile bütünleştirmiştir. Bunun bir sonucu olarak, İslam’ın inanç, ibadet ve ahlak ilkeleri Alevi zümreler arasında daha kolay öğrenilmiş ve gönülden benimsenmiştir.¹⁸⁵

Dört Kapı-Kırk Makam öğretilerine göre, insan bu aşamalardan geçerken ham bir ruhtan kâmil insan mertebesine yükselir. Bu süreç sonunda kâmil insan, ilahi sırrı idrak eder ve bu sırrın taşıyıcısı olarak toplumun hizmetine adanır. Kırk makamın her

¹⁸³ Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 178-181.

¹⁸⁴ Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*, 85. Rençber, *Oryantalistlere Göre Alevilik ve Bektaşilik*, 133-135.

¹⁸⁵ Kulu, *Kitab-ı Cabbar Kulu*, 30, 79-83. İmam Câfer Sâdık, *Buyruk* (İstanbul: Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2001), 24-25.

biri, kaynağını Kur'an-ı Kerim'den alır ve manevi gücünü Kur'an'dan besler. Bu öğreti, farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Örneğin, dört kapının, bir insanın yaşam süreci boyunca geçirdiği manevi evreleri temsil ettiğini savunanlar da bulunmaktadır.¹⁸⁶

Anadolu Aleviliği bağlamında Dört Kapı-Kırk Makam anlayışı tarikat kurallarını içeren ilkelerin bütünüdür. Bu öğreti, yola giren talibin aşması gereken manevi yolların toplamıdır. Dört Kapı-Kırk Makam, tasavvufi tarikatların birçoğunda ortak bir özellik olarak görülür. Yunus Emre, Ahmed Yesevi ve diğer tasavvuf büyükleri bu anlayışı farklı biçimlerde yorumlamışlardır. Hacı Bektaş-ı Veli, Dört Kapı-Kırk Makam öğretisini kendi tarikat kuralları çerçevesinde yorumlayarak bu öğretiye özgün bir boyut kazandırmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli, "*Fevaid*" adlı eserinde bütün yol sahiplerinin Dört Kapı-Kırk Makamı bilmeleri gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁷

Aleviliğin esasları arasında zikredilen Dört Kapı-Kırk Makam, öğretisinde dört ulu kapı ve dört kapıya bağlı kırk makam vardır. Birinci kapı şariat, İkinci kapı tarikat, Üçüncü kapı marifet, Dördüncü kapı ise ana kaynak olan hakikat kapısıdır. Bu dört kapının her birinin onar makamı vardır. Tarikat ehli, dört kapıya bağlı kırk makamdaki geçerek Hakk'a ulaşır. Bu yolculuk esnasında şariat gemisine biner, tarikat denizine açılır, marifet dalgıcı olur ve hakikat incisini bulur.¹⁸⁸ Bu nedenle tarikat ehli, Hakk'a ulaşmak için şariatın şartlarını yerine getirmek, tarikat içinde bulunmak, marifetten ayrılmamak ve sürekli hakikati arar olmak durumundadır. Nitekim bu yolun gereklerini yerine getirerek insan-ı kâmil olanın چراغ gibi durması, fitil gibi yanması, yağ gibi erimesi ve nur gibi ışık vermesi gerekir.¹⁸⁹

Dört Kapı-Kırk Makam öğretisi ile ilgili farklı yorumlar bulunmaktadır. Bu yorumlardan birine göre, Şariat, insanın dini kurallar ve yasalarla eğitilmesidir. Tarikat; İnsanın kendi iradesiyle, hiçbir zorlama olmadan her türlü kötülüğü benliğinden kovması, iyilik yanlısı olmasıdır. Marifet, duygu ve ilimde en yüce düzeye ulaşmak, manevi sırlara erişmektir. Hakikat, Hakk'ı görmek, zaman ve mekân içinde manevi âlemin gücü içinde erimektir. Ayrıca şariat; anadan doğmak, tarikat; ikrar vermek, marifet; nefsini bilmek, hakikat; Hakkı özünde bulmak, şeklinde yorumlara

¹⁸⁶ Kulu, *Kitab-ı Cabbar Kulu*, 30, 79-83

¹⁸⁷ Hacı Bektaş-ı Veli, *Fevaid*, 31. Rençber, *Oryantalistlere Göre Alevilik ve Bektaşilik*, 133-135

¹⁸⁸ CâferSâdık, *Buyruk*, 16.

¹⁸⁹ Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, 342.

da rastlanır. Bir başka yorum ise; şeriat kapısı İslam'ın başlangıç noktasını ifade eder. Tarikat kapısı ise Kur'an'ın gerçek anlamına ulaşmak için tutulan özel yolun adıdır. Marifet kapısı, İnsanın zahiri ve batini bilgiyle donanması, Hakikat kapısında ise amaç insanın mükemmelleştirilmesidir. Diğer bir yorumda şeriat bir ağaca, tarikat ağacın dallarına, marifet yapraklarına, hakikat ise meyvelerine benzetilir.¹⁹⁰

Hacı Bektaş-ı Veli “*Makalat*” adlı eserinde, tarikatının usul ve erkânını Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'in hadislerine göre düzenlemiştir. Buna göre dört kapı-kırk makam, İslam'ın temel öğretisi, genel kurallar bütünü, Allah'a giden yolda geçirilmesi gereken aşamalar bütünüdür. Hacı Bektaş-ı Veli dört kapı-kırk makamı şu dizelerle dile getirir:

Âdem, Tanrı'ya kaç makamda erer, onu bildirir.
Pes Kutb-u Âlem buyurur;
Kim, Çalab Tanrı'ya kırk makamda erer, dost olur,
Onu şeriat içinde,
Onu tarikat içinde,
Onu marifet içinde,
Onu hakikat içindedir.¹⁹¹

Alevi inancında dört kapı-kırk makam öğretisi Hz. Peygamber döneminden sonra ortaya çıkmıştır. Bu öğretilerdeki her kapı ve her makam Kur'an ayetlerine Hz. Peygamber'in hadislerine ve tasavvuf tarikatlarının silsilesi de Ehl-i beyte dayandırılmaktadır.

Hacı Bektaş-ı Veli bu dört kapının içerdiği kırk makamı da şöyle listeler:

Şeriat kapısında bulunan on makam: İman etmek, Allah'a meleklerle, kitaplara, peygamberlere ve ahiret gününe, “hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine iman”¹⁹²etmektir. İlim öğrenmek, İbadet etmek (namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, gücü yetince hacca gitmek, seferberlik olunca kaçmamak ve cenabetten temizlenmek), helal kazanmak ve faizi haram bilmek, nikâh kıymak, hayız ve lohusalık hallerine riayet etmek, cemaat ve sünnete riayet etmek, şefkatli olmak, temiz yemek ve temiz giyinmek, iyiliği emredip kötülüğü menetmek.

Tarikat kapısında bulunan on makam: Tövbe etmek, mürid olmak, saç kesmek, nefsi olgunlaştırmak için mücadele etmek, hizmet etmek, korkmak, ümidvar olmak,

¹⁹⁰ Oğuz, *Alevileri Anlamak*, 117.

¹⁹¹ Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*, 178.

¹⁹² Hacı Bektaş-ı Veli, *Fevaid*, 31.

hırka, zenbil, makas, seccade ve subha (yüz taneli tespih) gibi emanetlere sahip çıkmak, onlardan ibret almak ve hidayete ermek, nasihat ve muhabbet sahibi olmak, Allah'ın zenginliği karşısında insanın kendini fakir hissetmesi.

Marifet kapısında bulunan on makam: Edep, korku, perhizkârlık (haram olandan sakınma, takva sahibi olmak), sabır, utanmak, cömertlik, bilgi sahibi olmak, miskinlik (benlikten geçip kişinin kendini Allah'a vermesi), marifet sahibi olmak ve Allah'ı bilmek, kişinin kendini bilmesi.¹⁹³

Hakikat kapısında bulunan on makam: Toprak gibi mütevazı ve verimli olmak, bütün herkese aynı gözle bakıp ayıplamamak, elinden gelen iyiliği yapmak ve yerine getirmek, dünyadaki her şeyin ve herkesin kendisinden emin ve güvende olması, mülkün sahibi Allah'a karşı itaatkâr olmak ve ona olan muhabbetini göstermek, sohbet etmek ve hakikatin sırlarını söylemek, seyr-i süluka girmek, sır saklayabilmek, Allah'a yalvarıp yakarmak, Allah'ın varlığını müşahade etmek.¹⁹⁴

Musa el-Kazım Ocağı Dedesi Mehmet Ali Keskin, şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kavramlarına dair derin bir tasavvufi yorum getirerek, bu yolların kendine özgü kapıları olduğunu ifade etmektedir. Keskin'e göre, şeriatın kapıları küfür ile bağlanır ve iman ile açılır; şirk ile bağlanır ve ihsan ile açılır; asilik ile bağlanır ve niyaz ile açılır; nefis ile bağlanır ve ibadetle açılır; ahmaklık ile bağlanır ve dua ile açılır. Şeriattan sonra tarikatın kapıları gelir; bu kapılar, cahillik ile bağlanır ve inayet ile açılır; dünyalık ile bağlanır ve kanaat ile açılır; şeytanlık ile bağlanır ve Rahmanlık ile açılır; kibir ile bağlanır ve akıl gözüyle açılır. Mehmet Ali Keskin ayrıca, marifetin bin bir kapısının olduğunu ve Allah'ın bin bir ismi ile bin bir kelamının bu kapıları açmada rehberlik ettiğini belirtmektedir. Abidlerin ve ariflerin amelleriyle bu kapıları açabildiğini dile getiren Keskin, hakikatin ise musahipsizlikle kapanıp musahiplilikle açıldığını vurgulamaktadır. Ona göre, hakikate ulaşamayan bir kimse Hakk'a da erişemez ve marifet, ancak hakikatten doğar. (15. 10. 2024)

Yöre Alevileri, dört kapı-kırk makam erkânını önemseyerek, bu sistemin Aleviliğin özünü oluşturduğunu ifade etmektedirler. Onlara göre, dört kapı-kırk

¹⁹³ Alevi- Bektâşi klasiklerinde kendini bilmek ahlaki bir prensip olarak şu şekilde ifade edilmiştir. "Nefsini bilen Rabb'ini bilir". Özünü bilen Hakk'ı bilir. Özünü bilmeyen Hakk'ı bilmez. Hakk'ı bilmeyen Allah'ı göremez. Kaygusuz Abdal, *Saray-nâme*, Haz. Abdurrahman Güzel (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 157, 210, 221.

¹⁹⁴ Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*, 27-32.

makamın gerekliliklerini yerine getiren bir kişi, insan-ı kâmil seviyesine ulaşmakta ve adeta Allah'ın özüyle bütünleşmektedir. Ayrıca, dört kapı-kırk makamın tüm Aleviler tarafından bilinmesi ve bizzat yaşanması gerektiğini vurgulayan yöre Alevileri, bu ilkelerin Aleviliğın ayrılmaz bir parçası olduğunu dile getirmektedirler.¹⁹⁵

3.1.2. Üç Sünnet-Yedi Farz

Yaygın İslami anlayışta sünnet Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini; farz ise Allah'ın kesin olarak yapılmasını istediğı hükümleri ifade ettiğı halde, Alevilikte “*üç sünnet-yedi farz*” tasavvuru bu kavramlara tamamen farklı bir anlam yüklemektedir. Anadolu Aleviliğında üç sünnet-yedi farz, dört kapı-kırk makamdan sonra, sosyal ve dini hayatta talibin uymasının zorunlu olduğu temel ahlaki ilkeler arasında kabul edilmektedir. İmam Cafer Sadık (h. 80-148) tarafından sistemleştirildiğine inanılan üç sünnet yedi farzın, Aleviliğın anlaşılmasında önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. Nitekim “*dört kapı-kırk makam*” gibi Alevilikte özel önem verilen talibin mutlaka bilmesi ve uygulaması gereken üç sünnet yedi farz şöyle sıralanabilir:¹⁹⁶

Üç sünnet, Kelime-i tevhidi dilden bırakmamak, kalbinden kibri gidermek, farzları bilmek ve eda etmektir. Yedi farz ise, sırrı tutmak, Candan geçmek fakat Haktan geçmemek, Tövbe etmek, sürekli birlik içinde olmak, mürebbisine itaat etmek, kuşak kuşanmak, hırka ve taç giymek, musahip tutmak.

Üç sünnet yedi farzla ilgili diğer yaklaşımlar ise şöyledir:

Kimileri, Üç Sünnet'i 'Hak-Muhammed-Ali' ya da 'eline, diline, beline sahip olmak' şeklinde yorumlasa da genel olarak kaynaklarda Üç Sünnet'in şu şekilde açıklandığı görülmektedir:

1. Allah'ın sünneti, Allah'ın emirlerini tutup nehiylerinden kaçınmaktır.
2. Peygamber'in sünneti, Hz. Peygamber'in emirlerine uymaktır.
3. Ali'nin ya da evliyanın sünneti, bu ise Allah'ı ve Peygamber'i bilip, insanları bir bilmektir.¹⁹⁷

¹⁹⁵ K2, K3, K4, K5, K7, K11, K17, K18, Kişisel Görüşme, 05. 05. 2024.

¹⁹⁶ Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 163.

¹⁹⁷ Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocaklar ve Grupları*, 350.

Yedi Farz konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri, yedi farzı insanın iki kulağı, iki gözü, iki burnu ve bir ağzı olmak üzere yedi uzvuyla ilişkilendirir. Bir diğer yorum, yedi farzı 'Yedi Ulu Ozan' ya da 'Yedi Hızır Orucu' ile bağdaştırmaktadır. Bunun yanında daha farklı bir yaklaşım ise yedi farzı şu şekilde tanımlar:

1. Devletçilik,
2. Yedi kapı komşu hakkı,
3. Hak hoşnutluğu,
4. Büyüğe saygı, küçüğe sevgi,
5. Alacak vereceği halletmek,
6. Karı koca eşitliği,
7. İnsanı kendisinden sormak, seni senden sormak.¹⁹⁸

Yapılan bu farklı yorumlar, Alevi topluluğu arasında Üç sünnet ve Yedi farz konusunda tam bir uzlaşmanın bulunmadığını göstermektedir. Kaynaklarda belirtilen yaklaşımların dışında farklı anlayışların dile getirilmesi, geleneksel Alevilikte sözlü kültürün güçlü bir etkisi olduğunu ve farklı görüşlerin bir arada yaşayabildiğini ortaya koymaktadır. Bölge Alevilerin büyük bir kısmı üç sünnet ve yedi farzı teorik olarak tam anlamıyla bilmesede pratikte bu ilkeleri hayata geçirdikleri görülmektedir. Üç sünnet yedi farzın uygulanması gerektiğini savunmakta, yalnızca ismen bilmenin yeterli olmadığını, bu ilkeleri yaşamak ve günlük hayatta uygulamak gerektiğini vurgulamaktadırlar.¹⁹⁹

3.1.3. Eline-Diline-Beline Sahip Olmak

Hacı Bektaş-ı Veli'nin sözü olan *Eline diline beline sahip ol* söylemi, Alevi inancının temel düsturlarından biri olarak kabul edilir. Alevilere göre insanın bu üç uzvu insanı ve toplumu geliştirdiği gibi aynı zamanda düşkünleştirebilir ve yozlaştırabilir. Alevilikte eline, diline, beline sahip olma ilkesi, Alevilerin hayatları boyunca uymaları gereken ahlak sisteminin bir simgesi olarak görülür. Eline bağlı olmak demek; elinle koymadığını almamak, diline bağlı olmak demek; gözünle görmediğini söylememek, beline hâkim olmak demek; zina etmemek, haram olan

¹⁹⁸ Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocaklar ve Grupları*, 350.

¹⁹⁹ K2, K3, K9, K11, K13, K17, K19, Kişisel görüşme, 05. 05. 2024.

cinsel ilişkiye girmemektir.²⁰⁰ Alevi geleneğe sahip hemen hemen her insanın, Aleviliği tanımlarken bu özelliğe mutlaka vurgu yapması, söz konusu ilkenin dört kapı-kırk makam sıralanırken bazı buyruk nüshalarında hakikat kapısının üçüncü makamı olarak sayılması ve bazılarınca üç sünnet-yedi farz da üç sünnetin yine eline-diline-beline sahip olmak şeklinde anlaşılabilmesi, Alevilikte bu kavramın önemini bizlere göstermektedir.²⁰¹

Diğer tasavvuf ekollerinde olduğu gibi Alevilikte de adap ve erkân ile ilgili hususlar oldukça önemli yer tutar. Özellikle cemlerde dedeler tarafından yapılan konuşmalarda, ahlaki prensiplere uyulmasının önemi vurgulanır. İkrar verilirken öncelikli olarak ahlak ilkelerine uyulacağına dair söz verilmesi, bizlere hem ahlak ilkelerinin pratikte uygulandığı bir sosyal yapı oluşturma gayretini göstermekte hem de konunun önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Nitekim ikrar ceminde dedenin talipten uymasını istediği şartlar şunlardır: Mezhebini bir bil, rehberini ulu bil, mürşidini pirin varisi bil. Yalan söyleme, haram yeme, gıybet etme şehvetine düşkün olma, eline-diline-beline sahip ol, kin tutma, kimseye haset etme, gördüğünü ört, görmediğini söyleme, elinle koymadığını alma, elinin ermediği yere el uzatma, sözünün geçmediği yerde söz söyleme, ibretle bak, hilm ile söyle, küçüğüne izzet, büyüğüne hürmet ve hizmet eyle, kimseye haset buğz etme.²⁰²

Tasavvuf ahlaki çerçevesinde kâmil bir mümin olmak için gerekli olan özelliklerin, Alevilikte de temel kaynaklarda bir talibin uyması gereken kurallar olarak yer aldığı görülmektedir. Eline-diline-beline sahip olmak ilkesinin Alevilikte genelde İslam ahlaki bakımından, özelde tasavvuf çerçevesindeki bir vurguyla işlendiği görülmektedir. Kapalı toplum hayatı yaşayan topluluklar için bu kurallar, o yapıda yaşayabilmenin şartı olarak görülmüş, bu kurallar çiğnendiği zaman bu kuralı çiğneyen kişi “*düşkün*” ilan edilerek toplumdan dışlanmıştır.²⁰³

Aleviliğin temel ahlaki öğretilerinin yanı sıra değişmez kabul edilen bazı kuralları da şunlardır:

1. Aynı anda birden fazla kadınla evlenmek yasaktır.
2. Geçerli bir sebep yokken boşanmak yasaktır.

²⁰⁰ Ali Yaman, *Alevilik Nedir?* (İstanbul: Şahkulu Sultan Külliyesi Yayınlar, 1998), 104.

²⁰¹ Hüseyin Bal, *Aleviliğin Tasavvufi Boyutu* (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2014), 382.

²⁰² Yaman, *Alevilikte Cem*, 296.

²⁰³ Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları*, 356-357.

3. Zina kesinlikle suçtur. Zina yapanlar birbirleriyle evlendirilir.

4. Adam öldürmek, hırsızlık yapmak, sırrı ifşa etmek ceza gerektiren belli başlı suçlardır.²⁰⁴

Bu saydığımız ahlaki ilkeler genel olarak Alevi toplumlarında olduğu gibi Macarlar Mahallesi Alevileri içinde son derece önemli görülmüştür. Kendileriyle görüştüğümüz dede ve talipler kendini Alevi'yim diye kabul eden bir insanın bu ahlaki kurallara uymasının mecburi olduğunu belirtmişlerdir. Aslında bu kurallar aynı zamanda sosyal hayatta huzurun temin edilmesi için de son derece önemli kurallardır. Yöre Alevileri önemli bir ahlaki kural olan “*eline-diline-beline sahip ol*” ilkesini benimsemiş ve her fırsatta bunu dile getirmişlerdir.²⁰⁵

Dede Hüseyin Keskin'e göre, Alevilikte eline, diline ve beline sahip olma kuralı en öncelikli ahlaki ilke olarak görülmekte, bu kurala bağlı kalan bir kimsenin kötülük yapmasının mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Bu ilkeye uyulmaması durumunda, bireyin ceme alınmadığı gibi toplum tarafından da dışlandığını belirten Keskin, bu yaklaşımın esas amacının, hatalı davranışlarda bulunan kişiyi pişman ederek hatalarından arındırmak, topluma yeniden kazandırmak ve bir daha benzer yanlışlara yönelmesini engellemek olduğunu vurgulamaktadır. Bu ilke, Alevilikte hem bireysel hem de toplumsal yaşamın temel bir ahlaki dayanağıdır. (19. 02. 2024).

3.2. Sosyal Yapı

İnsanların hayatında doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere olmak üzere üç safha vardır. Bu safhalar, insanlar için olduğu kadar kültür grupları içinde önemlidir. Toplulukların birbirlerinden farklılık ve benzerliklerini önemli ölçüde doğum, evlenme ve ölüm sürecindeki ritüelleri izleyerek tespit etmek mümkündür. Bu dönemdeki farklılık ve benzerlikler, kültürleri milli yapan temel faktörlerin başında gelmektedir.²⁰⁶

Uzun bir süreci kapsayan dönemde toplumda yerleşmiş olan, nesilden nesile aktararak ve belli bir şekilde dönüşüme uğrayarak günümüze kadar gelen inançlar, değerler ve kabuller bütününi içeren toplumsal pratik, örf diye adlandırılır. Çok güçlü

²⁰⁴ Fığlalı, *Ana Hatlarıyla Alevilik*, 373.

²⁰⁵ K2, K3, K5, K6, K10, K11, Kişisel Görüşme, 05. 05. 2024.

²⁰⁶ Mustafa Aksoy, *Sosyal Bilimler ve Sosyoloji* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2000), 20.

bir toplumsal olgu olduğu için bireyleri kendine uymaya zorlar ve böylece toplumda ortak bir anlayış ve güçlü bir birliğin doğmasını sağlar. Gelenekler bir topluluğun, mevcut toplumsal yapısını ve değer sistemini çok büyük sarsıntılardan korur. Örneğin Türk topluluğunun misafirperverliği bir gelenek iken, misafir ağırlama şekilleri birer görenektir. Geleneğin en önemli özelliklerinden biri “iyi” olma yönünün ağır basmasıdır.²⁰⁷

Bu çalışmada, Macarlar Mahallesi’nde yaşayan Alevilerin örf ve adetlerine değinilmesi, onların kendilerine özgü sosyal hayatlarına dair özelliklerin ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır. Toplumların örf ve adetlerinin tespiti, alan araştırmalarında dikkat edilmesi ve göz önünde bulundurulması gereken önemli hususlardandır. Macarlar Mahallesi’nde yaşayan Aleviler, diğer toplumlar gibi dini ve sosyal geleneklerden kaynaklanan toplumsal örf ve adetlere büyük değer vermektedirler. Aynı şekilde, yöre Alevilerinin gelenek ve göreneklerine bağlı bir yaşam sürme gayreti içinde oldukları gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, yöre halkının belli başlı örf ve adetlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

3.2.1. Evlilik

Her toplumda kültürel yapıyı meydana getiren temel kurum ailedir. Aile aynı zamanda günlük hayatın önemli bir kısmının geçtiği ocaktır. Ailenin toplumsal yapının temelini oluşturması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir değer kazandırmıştır. Her toplumda evlilik, bağlı bulunduğu kültürün belirli kurallarına uyularak gerçekleştirilir. Bu sebeple evlenmede uygulanan töre, adet gelenek ve görenek o toplumun evlenme kültürünü oluşturur. Aile bütün bu bakımdan diğer ailelerle ve toplumsal hayatın bütünüyle ilişkilere hazırlık ve yetişme safhasıdır.

Evlilik, toplumun temelini teşkil eden aileyi oluşturmak için bir erkekle bir kadının hayatlarını hukuki açıdan resmen ve alenen birleştirmelerini ifade eder. Birçok dinde evlilik ailenin meşru yollardan oluşturulması için teşvik edilmiştir. Türk toplumunda evlilik önemli sosyal törenlerden biri olarak kabul edilir. Bu sebeple evlenerek yeni bir aile kurmuş toplum üyeleri sosyal hayatta daha fazla kabul görürler. Yeni kurulan her ailede amaç, bu yuvanın mutlu bir şekilde devam edebilmesidir.²⁰⁸

²⁰⁷ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 87.

²⁰⁸ Rençber, *Hak Muhammed Ali Aşkı, Adıyaman Alevileri*, 157.

Nişan ve evlilik süreci, Macarlar Mahallesi Alevilerinin önem verdiği sosyal konular arasında yer almaktadır. Bu toplulukta eş seçimi, gençlerin kendi tercihiyle ilgili olabileceği gibi, görücü usulüyle de gerçekleşebilmektedir. Bu durum, yöre Alevilerinin çok tutucu ve mutaassıp bir yapıya sahip olmadığını göstermektedir. Zira Macarlar Mahallesi'nde kadınlar gerek iş hayatında gerekse sosyal hayatta özgür bir şekilde varlık gösterebilmektedir. Evlilik ve nikâh, Macarlar Mahallesi Alevilerinde büyük bir öneme sahiptir. Bununla birlikte, boşanma, toplum tarafından o derece üzücü ve kabul edilemez bir durum olarak değerlendirilir. Eşler, birbirlerine bir ömür boyu sadık kalmakla yükümlüdür. Taraflardan birinin diğerini aldatması durumunda, aldatan kişi 'düşkün' ilan edilir ve toplumsal yaşamdan dışlanır. Bu durum, toplulukta sadakat ve ahlaki değerlerin ne kadar önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.²⁰⁹

Bölge Alevilerinde, evliliğe giden yolun ilk adımı olan kız isteme merasimi, büyük bir önem taşımaktadır. Evlenme çağına gelen bir erkeğin annesi ve yakın akrabaları, oğullarına uygun gördükleri kızın evini ziyaret ederler. Eğer kız, erkek ve ailesi tarafından uygun bulunursa, kızın annesine, ileri bir tarihte hayırlı bir iş için tekrar ziyaret edeceklerini belirterek niyetlerini ifade ederler. Kararlaştırılan tarihte, erkek tarafı ailesi ve yakın akrabalarıyla birlikte kız evine gider ve kızı ailesinden ister. Kızın ailesi, damat adayını araştırdıktan sonra olumlu bir sonuç alırlarsa erkek tarafına haber gönderir ve süreç, söz kesme ve yüzük takma aşamasına geçer.²¹⁰

Macarlar Mahallesi Alevilerinde kız isteme şu şekilde gerçekleşmektedir: Macarlar mahallesinde kızı ailesinden yörenin kanaat önderi ister. *Allah'ın emri, Peygamber (s.a.v.)'in kavliyle kızınıza dünürücü geldik. Kızınızı oğlumıza verdiniz mi?* der. Kızın babası *verdim* dedikten sonra bu sefer erkeğin babasına dönerek *kızımızı aldınız mı?* diye sorar. O da *aldık* der ve bu sorular aynı şekilde üç defa sorulur. Ardından hayırlı olsun denilerek hep birlikte ayağa kalkılır ve dünürler birbirlerine *Ya Allah ya Muhammed ya Ali* diyerek sarılırlar. Aynı şekilde dünürlerin musahipleri de kız istemede hazır bulunurlar. Arkadan *Kız helvası* adı altında tahin helvası yenir ve kahveler içilir. Yüzükler takılır ve mahallenin kanaat önderi tarafından yapılan kısa bir dua ile merasim sona erer. Nişan sürecinde taraflar birbirini daha yakından tanıma fırsatı bulurlar.

²⁰⁹ K3, K18, K19, K22, K24, K25, K31, K32, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

²¹⁰ K3, K18, K19, K22, K24, K25, K31, K32, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

Nişan sürecinin ardından taraflar düğün hazırlıklarına başlar. Bu tüm hazırlıklar tamamlanınca genç çiftler yapılan düğün merasimiyle evlendirilir. Salâvatlar ve tekbirler eşliğinde niyaza durarak baba evinden çıkarılan gelin damat evine getirildiğinde de niyaza durarak eve girer. Tekbirler eşliğinde eve giren genç çiftler yöre âdeti gereği birbirlerine bal yedirdikten sonra yörenin kanaat önderi tarafından çiftin dini nikâhları kıyılır. Dini nikâh şöyle kıyılır:

Öncelikle kanaat önderi tarafından bütün geçmiş günah ve kusurlar için tövbe edilir. Şahitlerde törende hazır bulunur. Kanaat önderi: Allah'ın emri, Peygamber'in sünnetiyle burada bulunan canların tanıklığı ile iyi günde kötü günde, hastalıkta ve sağlıkta bollukta ve yoklukta hiçbir baskı altında kalmadan birbirinize karşı saygılı olacağınıza, bir ömür eş olacağınıza, gökte melekler, suda semekler ve buradaki şahitlerin huzurunda kabul edip söz veriyor musunuz? Bu soru üç defa sorulur ve her defasında çift evet diye cevap verir. Ardından şahitlere de şahitlik ediyor musunuz? Diye sorulur. Onlarda evet derler. Daha sonra kanaat önderi: Bizde akdi akdeyledik. Âdem ile Havva, Belkıs ile Süleyman, Yusuf ile Züleyha, Muhammed Mustafa ile Hatice, Ali ile Fatma akdi nikâhı üzere akd eyledik. Daha sonra salâvat getirilir ve kanaat önderi: Verilen ikrarın temeli sağlam olsun, verdiğiniz söze gökte melekler, suda semekler şahitlik etsin, akrabalık bağınız daim olsun, Allah utandırmasın diye dua ederek merasim sona erer.

Macarlar Mahallesi Alevilerinde tek eşlilik esas olup ancak çocuk sahibi olamama durumunda eşinin rızası ile erkek ikinci eşi alabilir. Bunun dışında bölgede çok eşliliğe rastlanmamaktadır. Zira nikâh üstüne nikâh kıyılmaz. Yine herhangi geçerli bir sebebe bağlı olmayarak yapılan boşama da yöre Alevilerince hoş karşılanmaz. Boşayan erkek toplumda düşkün ilan edilir. Ancak eşlerden herhangi birinin aldatması, namusuna gölge düşürecek hal ve hareketler, aşırı geçimsizlik, iftira gibi sebeplerden ötürü boşanma bundan farklıdır. Bir diğer önemli husus da bölge Alevilerinde Alevi dışındaki kişilerle evlilikler doğru bulunmaz. Kızını Sünni bir aileye gelin olarak veren baba Alevi toplumunda düşkün ilan edilir. Cemlere katılamaz, toplumdan dışlanır. Sadece kızın babasının rızası olmadan kaçması durumunda baba düşkün ilan edilmez. Yöre Alevileri gerek Sünni gerekse diğer toplumlardan kız almada bir sakınca görmezler.²¹¹

²¹¹ K2, K3, K5, K6, K24, K25, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

3.2.2. Yeni Doğan İsimlendirme

Şüphesiz kişinin yaşamında ilk dönemini oluşturan doğum, bütün toplumlarda mutlu bir olay olarak bilinir. Dünyaya gelen her çocuk, ailenin, akrabaların artması ve gücün, dayanışmanın pekiştirilmesi anlamına gelir. Gerek doğum öncesi ve doğum anında, gerekse doğumdan sonra meydana gelen birçok inanç ve uygulamalarda dinin rolü çok büyüktür. Bunlar arasında mevlitler, adaklar, çeşitli türbe ziyaretleri ve kurban bulunur. Bu gibi uygulamaların amacı gerek anne ve gerekse çocuğu her türlü kötülöklere karşı korumaktır.²¹²

Genel olarak yöre Alevilerinde doğum olayı ve isim verme ile ilgili olarak birtakım adetlerin uygulandığı gözlemlenmiştir. Hamile kadının ağır yük kaldırmaması, canının istediğı bir şeyi yemesi gerektiğı ve özellikle doğuma yakın bir zaman kala istirahat etmesi ortak görölebilen adetlere örnektir. Yine doğumdan sonra çocuğun yıkanması ve göbeğinin kesilmesi, kaleminden kazansın diye kesilen göbeğın kaleme dolanıp uygun bir yere gömölmesi de yaygın uygulamalardandır.

Doğumdan sonra ise lohusa bir kadına uygulanan birtakım adetler yöre insanından öğrenebildiğimiz kadarıyla şunlardır:

Yeni doğum yapmış lohusa kadın kırkı çıkana kadar yalnız bırakılmaz. Lohusa kadın için yatak hazırlanır. Karabasan musallat olmasın diye odaya Kur'an ve çörekotu konulur. Kur'an olan ortama karabasan gelmeyeceğine inanılır. Aynı şekilde lohusa kadın lohusalığı boyunca kendini sıcak tutmalı ve yemesine içmesine dikkat etmelidir. Yörede eskiden rahatsızlanan lohusa kadın için kaynatılmış bir tencere suyun içine bir avuç saman atılarak onun buharına oturtulur ve o kadın şifa bulurmuş. Lohusa anne ve yeni doğan bebeğı kırk gün boyunca dışarı çıkmazlar. Çıkarlarsa başlarına kötü bir şeyin geleceğine inanırlar. Yine çocuk yirmi günlük olduğunda ayağından başlanarak tuzlanır. Tuzlama esnasında çocuğun bir eline altın diğeri eline para konulur. Yörede bu tuzlama işleminin çocuğa yararlı olduğu düşüncesi hâkimdir.²¹³

Bölge Alevilerinde lohusalık süresinin dolmasına *kırk çıkarma* denir. Lohusalık süresi biten kadın yıkanır ve gusül abdesti alır. Yine çocukta aynı gün yıkanır. Çocuk yıkanmadan önce ağzına bal sürölür. Çocuğun yıkanacağı kovaya kırk adet küçük taş konur. Çocuğun yıkandığı su kırk tase bölünerek, kırk kapıya dağıtılır.

²¹² Adem Aydın, *Akdağmadeni Yöresi Ardıçalanı ve Bozhüyük Köylerinde Alevilik* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 80-81.

²¹³ K7, K21, K27, K29, K30, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

Bu uygulamanın bölge Alevilerince yeni doğan bebeğe ve annesine uğur getireceğine inanılır. Anne ve çocuk yeni elbiselerini giyer ve gezmeye giderler.

Yöre Alevilerince önemli sayılan bir diğer husus da çocuğa isim koymadır. Genellikle doğumdan birkaç gün sonra yeni doğan çocuğa isim verilir. Özellikle dede ve nene gibi aile büyüklerinin isimleri çocuğa ad olarak konulur. Yöredeki diğer farklı bir uygulama ise; akıka kurbanının çocuğa sadece büyüklerinin adı verildiğinde kesilmesidir. Çocuk doğduğunda kesilen bu kurban, yemek olarak pişirilerek akraba ve komşulara ikram edilir. Yemekler yendikten sonra bölgenin kanaat önderi tarafından çocuğun kulağına ismi ezan edilir. Eğer çocuğa büyüğünün ismi veriliyorsa dede veya ninesine *ismini verdin mi?* diye sorulur. O da *verdim* cevabını verince, bu sefer *peki torununa ne vereceksin?* diye sorulur. O da maddi durumuna göre torununa bir hediye verir. Kanaat önderi tarafından kısa bir dua yapılır. Bölgede çocuğa konulan ismin Ehl-i Beyt isimlerinden ya da on iki imam isimlerinden olmasına özen gösterirler. Bunun dışında farklı isim tercih edenlerde vardır. Böylelikle karşılıklı dua ve güzel temennilerle isim koyma merasimi son bulmuş olur.²¹⁴

3.2.3. Sünnet Düğünü

İslam'da sünnet olmak, dini bir vecibe olup isminden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber'in sünnetiyle sabittir. Her ne kadar dinimizde sünnet için belirlenmiş bir merasim veya dua şekli bulunmasa da sünnet törenleri geçmişten günümüze genellikle Kur'an tilaveti, mevlit ve dualarla icra edilerek ayrı bir önem kazanmıştır. Sünnet, bir anlamda hal değişikliğini ifade etmekle birlikte, dini açıdan İslam'a aidiyetin bir simgesi olarak görülmekte ve ailenin dini-toplumsal hayatında büyük bir yer tutmaktadır.²¹⁵

Macarlar Mahallesi Alevileri arasında kirvelik uygulaması bulunmamaktadır. Bölgede kirvelik, geçmişte yaygın bir gelenekken günümüzde önemini yitirmiştir.

Yörede sünnet merasimi şu şekilde gerçekleşmektedir: Sünnet, Macarlar Mahallesi'nde önemli bir cemiyet olarak kabul edilir ve büyük bir özenle icra edilir. Çocuğunu sünnet ettirecek aile, düğün yapacaklarsa “okuntu” adı verilen davetiyeler göndererek misafirlerini davet eder. Macarlar Mahallesi halkı, kurban ibadetine büyük

²¹⁴ K3, K4, K5, K7, K20, K27, K29, K30, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

²¹⁵ Aydın, *Akdağmadeni Yöresi Arıçalanı ve Bozhüyük Köylerinde Alevilik*, 83.

önem verir ve neredeyse her merasimde bir kurban keser. Aynı gelenek sünnet cemiyetlerinde de uygulanır; kesilen kurbandan yemekler hazırlanarak düğüne katılan misafirlere ikram edilir. Köy meydanında düzenlenen düğün, eğlencelerle şenlenir ve sünnet olacak çocuğa kına yakılır. Düğünde, etli yemeğin yanı sıra köyün yöresel yemeklerinden biri olan keşkek de misafirlere sunulur. Ertesi gün ise çocuk, salâvatlar ve tekbirler eşliğinde sünnet edilir. Ayrıca, çocuğun dedesi torununa maddi durumuna göre bir sünnet hediyesi takdim eder. Bu hediye bir tarla, bahçe veya altın olabilmektedir.²¹⁶

3.2.4. Cenaze

Ölüm dünya hayatının sona ermesiyle birlikte ahiret hayatının başlangıcıdır. Yaşamsal faaliyetlerin durması anlamına gelen ölüm, insanlık tarihi boyunca bireylerin ve toplumların dikkatini çekmiş, üzerinde derin düşüncelere sebep olmuştur. Ölüm doğum ve evlilik gibi bir geçiş aşaması olarak da değerlendirilmektedir.²¹⁷ Kur'an-ı Kerim'de bu duruma şu şekilde işaret edilmiştir: “Onlar, başlarına bir musibet gelince, biz şüphesiz Allah'a aidiz ve şüphesiz ona döneceğiz, derler”²¹⁸

Alevi inanç sisteminde ölüm ve ölüm sonrası uygulamalar, genel hatlarıyla İslam düşüncesiyle paralellik göstermektedir. Alevi anlayışında ölüye hürmet temel bir ilkedir; ölüm, aslında bir son değil, bir başlangıç olarak kabul edilir. Alevi inanç esaslarına uygun yaşayan bir talip, ölümü, bir âşığın maşuğuna kavuşması olarak değerlendirir. Bu bağlamda, Alevi inancına göre insan ölmez; Hakk'a yürür. Hakk'a yürüyen can, aslında ölmemiş, özüne, yani Hakikat'e dönmüş kabul edilir.²¹⁹

Macarlar Mahallesi Alevilerinde sekerat (ölüm hâli) halindeki kişinin yanında ev halkı, yakın akrabalar ve komşular toplanır. Bu esnada kişiye su verilir, yanında Kur'an-ı Kerim okunur ve kelime-i şahadet ile kelime-i tevhid telkininde bulunulur. Ayrıca yanında bulunan aile bireyleri ve akrabalar, kendisinden helallik ister. Vefat eden kişinin önce ayak parmakları bir araya getirilerek bir bezle bağlanır, elleri düzeltilip yanlarına yerleştirilir. Çenesi, bir bezle başın üzerinden geçirilerek bağlanır

²¹⁶ K3, K5, K11, K24, K27, K28, K30, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

²¹⁷ Levent Aydın, *Kırsal Alevilikte Sosyal ve Dini Hayat “Kayseri-Sarız-Tavla Köyü Örneği”*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 43.

²¹⁸ Bakara 2/156.

²¹⁹ Nazan Ağalday, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Diyarbakır'da Alevilik*, (Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 66.

ve gözleri açıksa kapatılır. Cenaze, bir gece evde kalacaksa üzeri beyaz bir çarşafıla örtülür ve çarşafın üzerine bir bıçak konulur. Yöre Alevileriyle yapılan görüşmelerde, cenazenin eskiden köyde kendileri tarafından yıkandığı, ancak son zamanlarda genellikle mezarlıklarda yıkanıp kefenlendiği öğrenilmiştir. Cenaze İslami usullere göre yıkanıp, kefenlendikten sonra musalla taşına konur. Cenaze namazı kılınmadan önce namazı kıldırarak kişi cemaatten şu şekilde helallik ister:

-Mürşit: Canlar, Hakk'a yürüyen kişiyi nasıl bilirsiniz?

-Topluluk: İyi biliriz.

-Mürşit: Falandan doğma filanın Hak-Muhammed-Ali yoluna inanmış bir can olduğuna şahitlik eder misiniz?

-Topluluk: Ederiz.

-Mürşit: Fani âlemden baki âleme göçmüş falan oğlu filana dünya ve ahretteki haklarınızı helal eder misiniz? (üç defa sorulur)

-Topluluk: Helal olsun.

-Mürşit: Allah şahitliğinizi kabul eylesin.²²⁰

Macarlar Mahallesi'nde cenaze namazları, yörenin kanaat önderi tarafından kıldırılmaktadır. Hakk'a yürüyen her kişi için toprağa verilmeden önce mutlaka cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı, hem cenaze sahipleri hem de haberdar olanlar için kutsal bir görev olarak görülmektedir. Bu namaz, ayakta ve Allah rızası için niyet edilerek dört tekbirle kılınır. Cenazenin erkek, kadın veya çocuk oluşuna göre niyet edilir ve tekbir alındıktan sonra eller bağlanır. Tekbirler, namazı kıldırarak kişi tarafından sesli, cemaat tarafından ise sessiz olarak alınır.

Kibleye karşı musalla taşına konan cenazenin göğüs hizasında namazı kıldırarak kişi yer alır; onun arkasında cemaat düzgün saflar halinde durur. Yörenin kanaat önderi, cenazenin kadın mı, erkek mi ya da çocuk mu olduğunu belirttikten sonra şu şekilde niyet eder:

“Allah için salata, Resulullah için salâvata, er kişi ya da (bacı kişi) niyetine, uyun hazır olan imama. ”

Bunun ardından cenaze namazına başlanır. Namaz sırasında tekbirler, imam tarafından sesli, cemaat tarafından ise sessiz alınır.

²²⁰ K2, K3, Kişisel Görüşme, 09. 06. 2024.

Cenaze namazı tamamlandıktan sonra yörenin kanaat önderi şu sözlerle Fatiha suresinin okunmasını ister:

“Cenaze namazı, niyaz ve dualarımızın ulu dergâhta kabulü ve Hakk’a yürüyen bu canımızın ruhu için, Allah rızası için el-Fatiha...”²²¹ Böylece cenaze namazı sona erer ve cenaze, defnedilmek üzere mezarlığa götürülür.

Mezarlıkta, cenaze için helallik alınır ve dualar edilir. Kur’an’dan sureler okunur; tekbirler ve salâvatlar eşliğinde cenaze defnedilir. Defin işlemi sırasında, mezarın başında telkin duası okunur. Telkin duası bölgesel farklılıklar gösterebilmekle birlikte genellikle yörenin kanaat önderi tarafından mezara dönük olarak yüksek sesle şu şekilde yapılır:

Bismi Şah... Ey filan oğlu/kızı filan (Burada üç kez ölünün annesi ve kendi adı söylenir)! Yaşamın boyunca kabul ettiğin ve söylediğin şekilde şunları söyle: Ben bilirim ki Allah’tan başka ilah yoktur. Yine bilirim ki Hz. Muhammed onun kulu ve elçisidir, İmam Ali ise Allah’ın velisidir. Şüphesiz cennet gerçek, cehennem gerçek, kıyamet günü gerçektir. Bunda kuşku yoktur. Yüce Allah kabirlerde bulunanları muhakkak diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. İlk söz verişini unutma, ikrarından dışarı çıkma. Hatırla ki: Rab olarak Allah’a, din olarak İslam’a, peygamber olarak Hz. Muhammed’e, imam olarak Hz. Ali’ye ve müminlerin kardeş olduğuna razı bulunmuş idin. Ey falan oğlu filan! (Üç kez hitap edilir). De ki: Allah’tan başka ilah yoktur, ona sığındım. O büyük arşın sahibidir. De ki: Rabbim Allah’tır, dinim İslam’dır. Peygamber’im Hz. Muhammed’dir. İmamım Hz. Ali’dir. Allah seni sözünde doğrucu kılsın ve doğru olan yola götürsün ve seni sevdiklerinle rahmetinin gölgesinde saklasın. Ey yüce Allah’ım! Bu ölüyü yalnız bırakma. Sen, sahip çıkanların en hayırlısısın.²²²

Macarlar Mahallesi Alevilerinde, Hakk’a yürüyen can için belirli günlerde dualar ve hayırlar yapılır. Vefat eden kişinin evinde, ilk üç gün, yedinci gün, kırkıncı gün ve elli ikinci gün Kur’an okunur ve dualar edilir. Cenazenin ertesi günü, vefat edenin hayrına yakınları tarafından bir kurban kesilir ve bu kurbanın eti komşulara dağıtılır.

²²¹ K2, K3, K5, Kişisel Görüşme, 09. 06. 2024.

²²² K3, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

Yedinci günde lokma hayrı yapılırken, kırkıncı günde ise tekrar kurban kesilir; hazırlanan yemekler gelen misafirlere ikram edilir. Bölgede görülen dikkat çekici bir uygulama ise, vefat eden kişinin kabri yapıldığında da kurban kesilmesidir. Bu gelenek, yeni bir eve taşınıldığında ya da yeni bir araba alındığında kurban kesilmesi anlayışıyla benzerlik taşır; zira Alevi inancına göre, vefat eden kişinin kabri onun yeni evi kabul edilir.

Bölgede ayrıca, Hakk'a yürüyen kişi için "dardan indirme erkânı" düzenlenir. Bu erkân sırasında kurban kesilir ve ölen kişi için dua edilir. Alevilikte, Hakk'a yürüyen can, eğer yaşamında ikrarını vermiş ve görgü erkânından geçmişse, yakınları tarafından dardan indirilir. Bu, kişinin manevi bir rahatlama ve huzura kavuşması olarak değerlendirilir.²²³

Macarlar mahallesinde ölüm ve sonrası gerçekleştirilen uygulamalardan bir diğeri ise ölen kişinin yakınları tarafından ölüm yıl dönümünde Kur'an okunması ve lokmalar dağıtılmasıdır.²²⁴

3.2.5. Ziyaret Yerleri

Pir ve erenlerin türbelerini ziyaret etmek geçmişten günümüze dek Anadolu'nun neredeyse tamamında uygulanan bir gelenektir. Günümüzde Alevilerin de dini ve sosyal hayatının en önemli unsurlarından birini ziyaretler oluşturmaktadır. Alevi-Sünni ayrımı gözetilmeksizin gerçekleştirilen bu türbe ve mezar ziyaretlerine, genellikle çeşitli manevi ve dünyevi amaçlarla gidilmektedir. Bu amaçlar arasında hastalıklara şifa arayışı, bela ve musibetlerden korunma, çocuksuz ailelerin çocuk sahibi olma dilekleri ve duaların kabul edilmesi gibi niyetler öne çıkmaktadır. Gidilen bu türbelerde genellikle Yasin Suresi okunur, dualar edilir ve mevlitler icra edilir. Ziyaret sırasında getirilen şeker, yemek ve benzeri ikramlıklar dağıtılır; ayrıca çoğu zaman kurban da kesilir. Türbenin etrafında çeşme bulunuyorsa suyundan şifa niyetiyle içilir.²²⁵

Alevi gruplar arasında ziyaretler sadece türbe veya yatır ziyaretleriyle sınırlı değildir. Bir su kaynağının, bir çeşmenin ya da kuyunun, bir kaya parçasının, bir taşın,

²²³ Dardan indirme için bk. 35.

²²⁴ K3, K4, K5, K7, K18, K20, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

²²⁵ K3, K4, K5, K7, K20, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

yaş veya kuru bir ağacın ya da ormanlığın ziyaret mekânı olarak seçilebildiği görülmektedir.²²⁶ Macarlar Mahallesi'nde en bilinen ziyaret yerleri arasında Garip Baba, Kabaklı Dede, Delik Taş, Salih Dede ve Arap Dede bulunmaktadır. Bu mekânlar hem bölge Alevileri hem de Sünni topluluklar tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaret edenler bu zatların hürmete layık olduğuna inanır. Yöre Alevilerine göre bu şahsiyetler, eren, evliya ve Allah'a yakın kimseler olarak kabul edilir. Bu nedenle, ziyaretçiler, bu zatların yüzü suyu hürmetine Allah'a dua eder ve dualarının kabul edilmesini diler. Macarlar Mahallesi ve çevresinde bulunan ziyaret yerleri şunlardır:

Kabaklı Dede Türbesi: Kabaklı Mahallesi'nde bulunan bu türbe, aynı zamanda Salih Dede Türbesi olarak da bilinmektedir. Yörede tam teşekküllü bir türbe olarak kabul edilen bu mekân, özellikle Alevi inancına sahip topluluklar tarafından büyük bir saygıyla ziyaret edilmektedir. Yöre Alevileri, yılın belirli dönemlerinde türbeye ziyarete gelir; imkânı olanlar burada kurban keserek dua eder.

Garip Baba Türbesi: Macarlar Mahallesi'nde bulunan bu türbe, yöre Alevileri tarafından Garip Dede olarak da bilinmektedir. Türbe, özellikle çocuk sahibi olmak isteyenler, hastalar ve evlenmek isteyen kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler, dileklerini ifade etmek amacıyla türbenin yanında bulunan ağaca çaput bağlayarak dua ederler.

İsimsiz Türbe: Göğüce Tepe Mahallesi yayla mezarlığında bulunan bu türbe, ismi bilinmediği için bölge Alevileri tarafından İsimsiz Türbe olarak adlandırılmıştır. Yöre Alevileri, Kabaklı Dede, Arap Baba ve bu zatın, Cuma gecelerinde bir araya gelip toplandığına inanır. Bu esnada gökyüzünde yeşil renkte bir ışığın belirdiği rivayet edilmektedir. Ayrıca, bu ışığı gören kişilerin olduğu da yörede anlatılanlar arasındadır.

Delik Taş: Macarlar Mahallesi'nde, Garip Baba Türbesi'nin yakınlarında bulunan bu taş, bölgedeki Aleviler tarafından ziyaret edilmektedir. Garip Baba'ya ziyarete gelen Aleviler, genellikle Delik Taş'ı da ziyaret ederler. Bu taşta adak adayan yöre Alevileri, adakları kabul olduğunda buraya tekrar gelerek kurban keserler. Kesilen kurban, köy halkına dağıtılarak ikram edilir. Ayrıca, bebek sahibi olmak isteyenler, Delik Taş'ta tülbentten salıncak yapar ve burada dua ederler.

²²⁶ Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, 392. Fevzi Rençber, "Adıyaman Alevilerinde Türbe veya Yatır Ziyareti", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 71 (2004), 210-211.

3.2.6. Tavşan Eti

Alevilikte tavşan etinin yenmemesinin sebeplerinden biri, Kur'an-ı Kerim'in Nahl Suresi 115. ayetinde yer alan şu ifadeye dayandırılmaktadır: “*Allah size sadece leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların etini haram kıldı*”. Macarlar Mahallesi Alevileri, bu ayeti delil göstererek tavşan eti yemeyi hoş karşılamazlar. Zira tavşanın bedeninin büyük bir kısmının kandan oluştuğuna inanılmaktadır. Tavşan eti yenmemesinin diğer sebepleri arasında, tavşanın ay hali görmesi, etinin lezzetli olmaması ve fiziksel özelliklerinin bazı hayvanlara benzetilmesi sayılmaktadır. Özellikle tavşanın kulaklarının eşeğe, ayaklarının köpeğe ve kuyruğunun domuza benzetilmesi, bu hayvanın etinin yenmemesine gerekçe olarak gösterilmektedir.²²⁷

Yöre Alevileri, tavşan etinin yenmemesine ilişkin başka bir gerekçe olarak, tavşanın uğursuz ve sevimsiz bir hayvan olarak görülmesini belirtmektedirler. Tavşanın yolda önlerinden geçtiğinde başlarına bir kötülük geleceği, tarlalarından geçtiğinde ise bereketsizliğe yol açacağına inanılmaktadır.²²⁸

Tavşan etinin yenilmemesi kültürel, coğrafi, sosyolojik ve fizyolojik sebeplerin yanı sıra yemek kültürüyle de ilişkilidir. Genel olarak baktığımızda Alevi toplumunda İslam'da helal kabul edilen hayvanların etleri tüketilirken, haram kabul edilen hayvanların etleri tüketilmemektedir.

Alevi kültüründe bazı hayvanlar uğurlu kabul edilmektedir. Uğurlu sayılan hayvanlar arasında geyik, kaz, at, güvercin ve horoz bulunmaktadır. Buna karşılık, katır, tavşan ve keklik ise uğursuz olarak görülmektedir. Bu hayvanlar uğursuz kabul edildiğinden eti de tüketilmez. Yöre Alevilerinin bu konudaki yaklaşımı da bu inançlarla uyumlu bir şekilde şekillenmiştir.²²⁹

3.2.7. Dem veya Dolu

Alevi kültüründe dem veya dolu farklı bölgelerde ve hatta aynı bölge içinde dahi birbirine zıt anlamlarla karşımıza çıkabilmektedir. Alevi kültüründe dolu veya dem, bazı bölgelerde sarhoşluk veren bir içki olarak tanımlanırken, bazı yerlerde

²²⁷ K3, K4, K5, K11, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

²²⁸ K3, K5, K9, K11, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

²²⁹ K3, K4, K5, K11, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

sembolik bir anlam kazanarak mest edici özelliklere atfedilmiştir. Bu bağlamda dolu, şerbet, su veya benzeri içeceklerle de ilişkilendirilmektedir. Bu uygulamanın kökenine dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan biri, cem ayinlerinde Kırklar Meclisi anlatısına dayanır. Rivayete göre, Kırklar Meclisi'nde bir üzüm tanesi kırklar arasında paylaştırılarak onları manevi bir mest oluş haline ulaştırmıştır. Bir diğer rivayet ise Aleviler Hz. Hüseyin'in Kerbela'da susuz kalarak şehit edilmesini unutmamak adına cem erkânı esnasında cemaatin üzerine sakalar aracılığı ile su dağıtıp serperler. Bu söylemler zamanla bazı yörelerde değişime uğrayarak cemlerde su yerine ibadet niyetiyle içki içilmesine sebep olmuştur. Cem erkânı esnasında içki içme geleneği, Orta Asya topluluklarının geleneksel olarak dini törenlerinde içki tüketme pratiklerini, İslam'ı kabul ettikten sonra bu yeni inanç sistemiyle harmanlamalarının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.²³⁰

Yöre Alevileri ile yapılan görüşmeler sonucunda, bölgesel farklılıklar bulunsa da Macarlar Mahallesi Alevilerinin inanç düzeyinde "dem" veya "dolu"ya yükledikleri anlamın kesinlikle alkollü içkiyi ifade etmediği anlaşılmaktadır. Yöre Alevileri, cemlerde asla içki içmediklerini ve diğer canlara da içki içirmediklerini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Kur'an-ı Kerim'de geçen "Onun sonu bir misktir (ağızda misk gibi koku bırakır). İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar" ayetinin de işaret ettiği üzere, üzümü şerbet olarak hazırlayıp cemlerde canların ağızına değdirdiklerini ifade etmişlerdir. İçkinin bilinci kaybetmeye sebep olduğu için inançlarında haram kabul edildiğini belirten yöre Alevileri, bu konu nedeniyle uzun yıllar boyunca rencide edildiklerini ve cemlerde yalnızca içki içmemenin değil, tüm canların birbirine bacı ve kardeş olarak yaklaşmasının esas alındığını dile getirmişlerdir.²³¹

Hacı Bektaş-ı Veli'nin *Makalat* adlı eserinde içki ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır: İnsanın pis olmasının sebebi içinde şeytan fiili bulundurmasıdır. Eğer inanmazsan bir kaba içki koy, ağzını sıkıca kapat ve denizin içine bırak. O kabın dış kısmını günde on kez yıkasan kabın içindeki yine içkidir, pistir. Yine bir kuyuya bir damla içki damlasa, okuyucunun suyunu bir defa çıkarıp başka yere dökseler, o suyun

²³⁰ Bural, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Bingöl'de Alevilik*, 58.

²³¹ K3, K5, K7, K11, K17, Kişisel Görüşme, 02. 06. 2024.

döküldüğü yerde ot bitse ve o otu koyun yese takva ehlinin sözüne göre o koyunun eti haramdır. Bunun sebebi içkinin içinde şeytan fiili olmasındandır.²³²

Cabbar Kulu, içki ile ilgili görüşlerinde, içki tüketimi ve içkiyle ilişkili eylemleri kesin bir şekilde eleştirir. Ona göre bir kimse şarap içse, bazı kimselerde şarap içmediği halde yanında bulunsalar, mezesinden yiyip *Afiyet olsun* deseler, şarap ikram etseler ya da satsalar, şarabı satanda, kadeh tutanda, afiyet olsun diyen de şarap içenin azabına uğrar.²³³ Alevi-Bektaşî klasiklerine bakıldığında, içkinin haram olduğu, şeytan işi olarak görüldüğü ve bu tür eylemlerin aslında Alevilik ve Bektaşîlikle bir ilgisinin bulunmadığı açıkça görülmektedir.

3.3. Kurumlar, Beklentiler ve Edebi Eserler

Dini kurumlar, dinlerin içinde bulundukları toplumlarda varlıklarını sürdürebilmeleri ve farklı toplumlara ulaşabilmeleri açısından son derece önemlidir. Bu durum, dini kurumların hem sürekliliğini sağlamak hem de kendilerini yeni nesillere tanıtmak açısından hayati bir rol oynamasını gerektirir. Yeryüzünde varlığını sürdüren her din ve mezhep, sahip olduğu dini kurumlara büyük ölçüde borçludur. Bu kurumlar, inanç sistemlerinin korunmasında ve nesiller boyu aktarılmasında kritik bir işleve sahiptir. Benzer şekilde, Anadolu Aleviliği de sahip olduğu dini kurumlar sayesinde hem inançlarını yaşatmakta hem de toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir. Bu kurumlar, Anadolu Aleviliği'nin sürekliliği ve kuşaklar arasında aktarımı açısından temel bir yapı taşıdır.²³⁴

Anadolu'da yaşayan topluluklar arasında kabul gören Alevilik ve Bektaşîlik, içinde gelişim gösterdiği topluma farklı işleyişe sahip etkin kurumlar kazandırmıştır. Bu durumun izlerini din adamları hiyerarşisinde, ocak kurumunda, düşkünlük mekanizmasında, musahiplik dayanışmasında, kurdukları dergâh, tekke, kültür ve cem evleri gibi kurumlarda görmek mümkündür. Alevilik ve Bektaşîlik topluma iktisadi, ahlaki, hukuki ve dini yönleri bulunan çeşitli kurumlar kazandırmıştır. Bu kurumlardan bazıları Türklerin İslam öncesi örf, adet ve dinlerine bağlı kalarak varlığını sürdüren

²³² Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*, 51-52.

²³³ Kulu, *Kitab-ı Cabbar Kulu*, 428-431, 581.

²³⁴ Fevzi Rençber, *Alevilikte Cem ve Cem Evleri* (Mardin, 2018), 12-16.

geleneklerden kaynaklanırken, diğerleri Türklerin İslamlaşma sürecinde pratik ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmiştir.²³⁵

3.3.1. Ocak Sistemi ve Dedelik

Günümüzde Alevi gruplar gerek sosyal hayat gerekse tarikat hayatı çerçevesinde dini yapılarında büyük ölçüde *ocak sistemine* dayanmaktadır. Alevi topluluklar geleneksel anlamda *ana ocak* veya *baş ocaklar* etrafında teşkilatlanmış ve bu ana ocağa bağlı alt ocaklar oluşturarak bu yapıyı günümüze kadar taşımayı başarmışlardır.²³⁶

Ocak ve onunla ilgili konular Alevi gruplar ve inançları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Geleneksel toplum düşüncesinde ocağa verilen önem atalar kültü, ateş kültü gibi unsurlarla ilişkilendirilerek şekillense de ocağın tasavvufta kazandığı anlamının yanında “*boy, soy, aile*” anlamlarını da içermesi konumuz açısından önemlidir.²³⁷ Alevi gruplar arasında ocak terimi ve sistemi, adap ve erkânı yürüten, kutsal soylara mensup ve keramet sahibi olduklarına inanılan dedelerin ailelerini ve bu aileler çevresinde oluşan organizasyonları ifade etmektedir. Alevi gelenek mensupları arasında her dede ve talip bir ocağa mensuptur.²³⁸ Dolayısıyla geleneksel Aleviliğin temel kurumu *Dede Ocağı*’dır ve hangi ülkede yaşarsa yaşasın, etnik kökeni ne olursa olsun her Alevinin bağlı olduğu bir *Dede Ocağı* vardır. Rehber, pir ve mürşidden oluşan bu Dede Ocak yapılanmasının talipleriyle birlikte ele alınması gerekmektedir.²³⁹

Alevi inancının temel kaynaklarından biri olan ve her Alevinin evinde bulunması gereken Buyruklar, bu ocakların Ehl-i Beyt soyundan gelen, Seyyid-i Saadet evladı Resuller tarafından kurulduğunu ve bu ocaklarda dini, kültürel ve sosyal hizmetlerin yine Ehl-i Beyt evlatları tarafından yerine getirildiğini ifade etmektedir. Özellikle İmam Cafer-i Sadık Buyruğu olarak bilinen eserde, Muhammed-Ali yoluna

²³⁵ Rençber, *Hakk Muhammed Ali Aşkı / Adıyaman Alevileri*, 207-208.

²³⁶ Üçer, *Anadolu’da Alevi Ocakları ve Grupları*, 75. Cenksu Üçer, “Alevilik; Yapılar, Grupların Temel Özellikleri ve Bazı Mülâhazalar”, *Dini Araştırmalar* 12/33, (Ocak-Nisan 2009), 67-68.

²³⁷ Haşim Şahin, “Ocak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/316-317.

²³⁸ Ali Yaman, *Alevilerde Dedelik ve Dede Ocakları* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009), 180. Fevzi Rençber, “Adıyaman Yöresi Alevi Ocakları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2013), 160-163.

²³⁹ Hamza Aksüt, *Aleviler Türkiye-İran-İrak-Suriye-Bulgaristan* (Ankara: Yurt Kitap Yayınları, 2009), 9.

girmek isteyen talipler için önemli bir uyarı yapılmaktadır. Bu uyarıya göre, bir kişi Hakk'a talip olup Evladı Resul'den başkasına kendini teslim eder ve bilmediği bir yerden biat ve inabe kılsa, yani el etek tutsa, o kişinin meşrebi ve tuttuğu eteğin silsilesi Evladı Resul'e ve Muhammed-Ali Hazretlerine çıkmadığında, o kişinin şeyhinin şeytan olacağı ve mahşer gününde erenler katarında ve Hak didarında mahrum kalacağı belirtilir²⁴⁰

Alevilikte Dede Ocaklarının oluşumunda belirleyici unsurlar vardır. Bunlar;

Soy: Alevi inancına göre, ocak kurucularının bir kısmı soy yoluyla Ehl-i Beyt'e dayandırılmaktadır. Her ne kadar bu soy ilişkilerinin yer aldığı şecerelere dikkatle yaklaşmak gerekse de tümünün uydurma olduğunu söylemek doğru değildir. Zira Hacı Bektaş-ı Veli de dahil pek çok Alevi erenin soyu On iki İmama bağlanmaktadır. Ocakzâdeler, kendilerinin Ehl-i Beyt soyundan geldiklerini ifade ederken, köken olarak Ehl-i Beyt ile kurulan akrabalık ilişkilerine vurgu yapmaktadırlar. Ocakzâdelerin çoğunlukla Türk, az bir kısmının ise Kürt kökenli oldukları belirtilmektedir. Bu soy bağlantısı, Alevilikte ocakların meşruiyetini ve kutsallığını artıran önemli bir unsurdur.²⁴¹

Keramet: Alevilikte, sözlü gelenek ve şecerelerde yazılanlara göre bazı ocak uluları, sahip oldukları olağanüstü güçler ve gösterdikleri kerametler sebebiyle kurucu olarak kabul edilmiştir. Bu kerametler arasında ateşe hükmetme, zehir içme, duvarı yürütme gibi olağanüstü olaylar bulunmaktadır. Bu tür kerametler, Alevi sözlü geleneğinde menkıbeler ve deyişler aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.²⁴²

Hizmet: Alevilikte, bazı ocak uluları, Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nda yaptıkları hizmetlerin karşılığında, talipleri özellikle inanç ve ibadet konularında eğitmek üzere görevlendirilmiştir. Menkıbelere göre Hacı Bektaş-ı Veli, Sarı Saltuk, Seyyit Cemal, Güvenç Abdal gibi bazı ocak ulularını Anadolu'ya Alevi taliplere dedelik yapmaları için göndermiştir. Bu süreç, Alevilikte bazı ocakların ortaya çıkışını da açıklamaktadır.²⁴³

²⁴⁰ Kadir Bulut, "Alevilikte Ocak Sisteminin Ailesel Yapılanmasındaki Kerametsel Boyutu: Düzgün Baba Örneği", *Geçmişten Günümüze Alevilik 1. Uluslararası Sempozyumu* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014), 640; Sadık, *İmam Cafer Buyruğu*, 11.

²⁴¹ Yaman, *Alevilerde Dedelik ve Dede Ocakları*, 182-183.

²⁴² Yaman, *Alevilerde Dedelik ve Dede Ocakları*, 182-183

²⁴³ Yaman, *Alevilerde Dedelik ve Dede Ocakları*, 182-183.

Balıkesir ve çevresindeki tüm Çepni köyleri Pir olarak Musa el-Kazım Ocağı'na bağlıdır. Bu ocak aynı zamanda Balıkesir ve çevresindeki Çepni Alevi köylerine pirlık yapan bir merkez niteliğindedir. Aynı zamanda Musa el-Kazım Ocağı Gaziantep yöresi merkezli bir ocaktır. Ancak, ocak hakkında yapılan çalışmalar hem yazılı hem de sözlü kaynakların azlığı nedeniyle sınırlı bilgi sunmaktadır. Bu nedenle ocağın tarihsel arka planı şecereler, icazetnameler ve sözlü kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur. İmam Musa Kazım Ocağı seyyid kökenli bir ocaktır. İmam Musa Kazım Ocağı adını Muhammed Semerkandi (1212/1332)'nin dedesi Seyyit Kazım'dan almıştır. 1943 yılında Bursa Vakfiyesi'nde yer alan Latin harfli matbu hüccete göre, ocak soy şeceresi şu şekilde aktarılmaktadır: Sultan Kızıl Deli'nin ve Dede Garkın'ın Seyyit Sadettin Arzuman'ın, Üryan Hızır'ın, Sultan Gözü Kızıllar'ın, Aguiçen, Hacı Emir, Hacı Kureş'in, Hacı Sultan'ın, Hacı Bektaş Veli'nin ve dahi bunların hepsinin atasıdır İmam Musa Kazım efendimiz. Hz. İmam Musa Kazım evlatlarının şeceresi ve beratıdır.

İmam Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin, İmam Zeynelâbidin, İmam Muhammed Bakır, İmam Cafer Sadık, İmam Musa Kazım, İbrahim Mükerrmil Mücep, Musa Sani, Hasan, Kazım, Hasan Sani, Muhammed Semerkandi, Muradullah, Ferhat, Abdi, Ahmet, İsmail, Şahverdi, Dehman, Mustafa, Muhammed, Kazım, Mustafa Çelebi, Ali, İmam Hoca, Molla Mustafa, Mehmed Ali, Molla Mustafa oğlu Abidin Çelebi, Mehmed Ali oğlu Bektaş Çelebi, Kamber Dede, İmam Dede, İbrahim Çelebi, Hasan.

Tarihsel kaynaklar, İmam Musa Kazım Ocağı dedelerinin 1500'lü yıllardan önce Rakka civarında yaşayan Çepni, Oğlaklı, Bayındır, Araplı ve Kadirli cemaatlerine hizmet verdiğini ve bu bölgelerde yerleşik olduklarını göstermektedir. Ancak, 1500'lü yılların ortasında söz konusu cemaatlerle birlikte Gaziantep bölgesine göç etmiş ve burada yerleşik hale gelmişlerdir. Günümüzde, İmam Musa Kazım Ocağı'na bağlı topluluklar, Gaziantep'in farklı bölgelerine dağılmış ve gruplar halinde yaşamlarını sürdürmektedir. Aynı grupla gelen bazı Çepni toplulukları ise Manisa, Balıkesir ve Aydın gibi Batı Anadolu bölgelerine göç ederek buralarda yerleşmişlerdir.²⁴⁴

²⁴⁴ İskender Korkmaz, *Gaziantep Alevi Kültürü ve İmam Musa Kazım Ocağı* (Çanakkale: Paradigma Yayınları, 2022), 51-55.

Macarlar Mahallesi Alevileri Mürşit olarak Sultan Gözükızıl ocağına bağlıdır.²⁴⁵ Sultan Gözükızıl ocağına adını veren ve yörede Gözükızıl Sultan olarak anılan zatın asıl adı Seyit Halil'dir. Evlad-ı Resul soyundan gelen Seyit Halil, göz renginin kızıla çalmasından dolayı "Gözükızıl" lakabıyla tanınmıştır. Sultan Gözükızıl 1220-1290 yılları arasında yaşamıştır. Yaşadığı dönem Anadolu'nun çalkantılı, karışık dönemlerine denk gelmektedir. Sultan Gözükızıl hakkında anlatılan menkıbelerden birkaç tanesi şöyledir:

Sultan Gözükızıl tek başına mağarada yaşam süren, saç sakalı uzamış bir dervıştır. Seyit Halil Gözükızıl Ocağı'nın kurucusu olup, yaşadığı devrin haksızlıklarından uzaklaşıp bir mağarada derviş hayatı yaşarken burada bir geyiğin sütünü sağarak geçimini sağlamaktadır. Bir gün Budak isimdeki bir avcı avlanırken mağaranın önünden geçmektedir. O esnada derviş mağaranın girişinde geyiğini sağarken geyik birden huysuzlanır ve dervişin elindeki süt kabı dökülür. Derviş geyiğe "Avcı Budak'ın okuna gelesin, neden döktün sütümü?" diye söylenir. O esnada avcı Budak mağaranın önünden geçerken okunu atıp geyiğiye serer. Yere düşen geyiği gören derviş bu defada avcıya "Hazır mıydın kolun kuruya" deyip beddua eder. O esnada avcının kolu felç olur.

Bölgenin yöneticisi olan Hasan Paşa o dönemde kıymetli bir ata sahiptir. Sevdiği bu at bir gün hastalanır ve atını iyileştirmeleri için görevlendirdiği hekimlerden iyi bir sonuç alamaz, at ölür. Paşanın üzgün halini gören avcı Budak, ona mağarada yaşayan dervişten yardım istemesini söyler. Bunu duyan Hasan Paşa derviş köşküne davet eder. Yola çıkarken derviş yanına bir çömlek yoğurt, bir salkım üzüm, ölen geyiğinin postunu alır. Bunları gören Paşa dervişe ne yapacağını sorar. Derviş de askerlerine ziyafet çeiktireceğini söyler. Paşa "Bu kime yeter?" diye sorduğunda, derviş ise askerlerinin bu yoğurt ve üzümünden doyasıya yemelerini söyler. Askerlerin hepsi zevkle ikramları yer ama bir çömlek yoğurt ve bir salkım üzümü bitiremezler. Bu olanlara şaşırان Paşa dervişte büyük kerametlerin olduğunu ve atının kendisinin diriltebileceğini söyler. Derviş de soyuna zarar vermeyip, nafakalarını sağlayacağına dair geyiğin postuna atın burnundan akan kanla mühür basarsa atını diriltebileceğini

²⁴⁵ K2, K3, K6, K7, Kişisel Görüşme, 06. 05. 2024.

söyler. Hasan Paşa anlaşılmayı kabul eder ve atının ölümünden yedi gün geçmesine rağmen derviş atı canlandırır.²⁴⁶

Rivayetlere göre, Sultan Gözükızıl Ocağı'nın şeceresi, Evlad-ı Resul'den gelen Seyit Halil Dede'nin ceylan postuna Hasan Paşa'nın mühür vurmaıyla başlamaktadır. Bu başlangıçtan itibaren ocağın tarihi, Osmanlı Devleti ile birlikte devam etmiş ve her padişah döneminde mühür vurdurularak icazet alındığı rivayet edilmiştir.²⁴⁷

Macarlar Mahallesi Alevileri rehber olarak Köse Süleyman Ocağına bağlıdır. Macarlar Mahallesi Alevilerinin rehber olarak bağlı bulundukları Köse Süleyman ocağının kurucusu olan Köse Süleyman, Hacı Bektaş-ı Veli'nin müritlerinden olup soyu Çepnilere dayanan Yunus Mukri'nin oğludur. Kendi soyundan yürüyen ocak, vefatından sonra oğlu Süleyman'ın adını alarak Süleyman ile devam etmiştir. Köse Süleyman ocağı Hacı Bektaş-ı Veli dergâhına bağlıdır. Macarlar Mahallesi de Pir olarak yedinci imam Musa el-Kazım ocağına, mürşit olarak Sultan Gözü Kızıl ocağına, rehber olarak ise Köse Süleyman ocağına bağlıdır. Macarlar mahallesinde kabul edilen ve bilinen ocaklar bunlardır.²⁴⁸

Alevilikte, ocak ve dedelik kurumları özellikleri itibarıyla birbirine sıkı sıkıya bağlı ve iç içe geçmiş bir bütünlük arz etmektedir. Her dede bir ocağa, her ocak ise bir dedeye bağlıdır. Bu yapısal bütünlük, Aleviliğin temel ilkelerinin yer aldığı buyruk kitapları ve diğer yazılı kaynaklarda da ifade edilmektedir. Aynı şekilde bu tür kaynaklarda dedelerin sahip olması gereken başlıca özellikler şunlardır: Evlad-ı Resul soyundan gelmek veya hizmet ya da keramet yoluyla mürşitlik payesi kazanmış bir erenin soyundan gelen Ocakzade bir aileye mensup olmak.

Bilgili, eğitici ve mürebbi (terbiye edici) bir karaktere sahip olmak.

Adaletli, güzel ahlaklı ve mürşid-i kamil olmak.

Aleviliğin temel inanç esaslarını ve uygulamalarını gösteren buyruk kitaplarındaki yazılı esaslara ve geleneksel Alevilik esaslarına uyum sağlamak.²⁴⁹

Alevi dedeleri, kırsaldan kente göç öncesinde, geleneksel yapının bozulmadığı dönemde toplum içinde çok yönlü işlevlere sahipti. Bu işlevler, sosyal ve dini

²⁴⁶ Hüseyin Türk-Zeki Uyanık-Arif Kala, "Sultan Gözükızıl Ocağı ve Karapaça Cemi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 65 (2013), 87-91.

²⁴⁷ Hüseyin Türk-Zeki Uyanık-Arif Kala, "Sultan Gözükızıl Ocağı ve Karapaça Cemi", 91.

²⁴⁸ Ayhan, *Balıkesir Çepnileri*, 35.

²⁴⁹ Yaman, *Alevilerde Dedelik ve Dede Ocakları*, 187.

bakımdan topluma rehberlik etmekten geleneksel değerleri aktarmaya kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Alevi dedelerinin temel işlevleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

Sosyal ve dini rehberlik:

Dedeler, topluma rehberlik ederek, davranışları ve yaşantılarıyla örnek teşkil ederdi.

İrşad ve bilgilendirme:

Toplumu irşad etmek (manevi rehberlik) ve dini konularda bilgilendirmek temel görevleri arasındaydı.

Toplumsal birlik ve dayanışma:

Toplumda birlik ve dayanışmayı sağlamak için arabulucu ve uzlaştırıcı bir rol üstlenirdi.

Sosyal ve dini törenlerin yönetimi:

Dedeler, cem, cenaze, evlenme gibi önemli sosyal ve dini törenleri yönetirdi.

Adaletin sağlanması:

Toplumda adaleti sağlamak, suçluları düşkün ilan etmek ve bu yolla sosyal düzeni korumak dedelerin önemli sorumluluklarındandı.

İnanç ve geleneğin aktarımı:

Alevi inanç ve geleneklerini yaşatmak ve bu değerleri sonraki kuşaklara aktarmak, dedelik kurumunun sürekliliğini sağlayan bir işlevdi.

Maddi ve manevi destek:

Dedeler, kerametleri sebebiyle, maddi veya manevi sorun yaşayanların ve hastaların başvuru merkezi olarak görülürdü.²⁵⁰

Alevi dedeleri, sahip oldukları özellikler sayesinde toplum içinde bir düzen sağlamış ve halk arasındaki problemleri çözüme kavuşturmuştur. Dedeler, bir yandan hakim ve savcı görevlerini üstlenirken, diğer yandan nasihatçi olarak toplumu yönetmeyi başarmışlardır. Siyasi anlamda da halk içinde önemli bir ağırlığa sahip olan dedeler, taliplerini düşünceleri doğrultusunda yönlendirmiştir. Talipler, dedelerinin söylediklerini dikkate alarak hareket etmeye özen göstermiş ve bu bağlılık, dedelik kurumunun toplum içindeki etkinliğini artırmıştır.²⁵¹

²⁵⁰ Yaman, *Alevilerde Dedelik ve Dede Ocakları*, 187.

²⁵¹ Mehmet Gür, *Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Malatya Akçadağ Yöresinde Alevilik*, (Malatya: İnönü Üniversitesi, Alevilik Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 36.

Macarlar Mahallesi Alevileri, dini anlamda önemli bir yere sahip olan ocakların, dertlere ve sıkıntılara şifa olduğuna inanmakta ve "Pir-talip" ilişkisinin dede ile halk arasındaki temel ilişki biçimini oluşturduğunu belirtmektedirler. Bu bağlamda, Zakir Rahmi Ayhan, dedelik kurumunun önemini vurgulayarak dedeliğin yalnızca bir unvan olmadığını, pratiğe dökülmesi gereken bir sorumluluk olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, dede olmak değil, dedelik yapmak önemlidir; çünkü dede, akliselim ve ilim sahibi olmalı, yolun kurallarını ve erkânını iyi bilmelidir. Bu nedenle, dedelik, eğitim ve ahlakla donatılmış en nitelikli kişilere verilmelidir. Dede, yanlış düzelten ve eğriyi doğrultan bir rehberdir.

Benzer şekilde, kanaat önderi Hatay İnanç da dedelik kurumunun ahlaki ve toplumsal sorumluluklarına dikkat çekmektedir. Ona göre, dede, kendisine kötü söz söyleyenleri sabır ve ilmiyle irşat etmeli, güzel konuşmalı ve belagat sahibi olmalıdır. Adaletle ve hoşgörüyü yaklaşıp herkese iyi bir örnek olmalı, Hak yolunda ilim ve irfanla meşgul olmalı ve çevresindekilere de bunu tavsiye etmelidir. Talipler üzerindeki sorumluluğunun bilincinde olan bir dede, sorunları ahirete bırakmaksızın bu dünyada çözmeli ve toplumda adaleti sağlamalıdır.

Yaptığımız görüşmeler neticesinde, belirli bir temsil makamında bulunan kişilerin konumlarının önemini farkında olmaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu kişilerden, Hakk'a niyazda bulunmaları, taliplerinin sorunlarıyla yakından ilgilenmeleri ve eğitimi ve bilinçli bireyler olmaları beklenmektedir. Dedelik, Aleviliğin omurgasını oluşturan temel kurumlardan biridir. Alevi geleneğinin yüzyıllar boyunca gelişimi ve sürekliliği, dedeler eliyle sağlanmıştır. Dedeler, geçmişten günümüze okudukları nefesler, yönettikleri cemler ve sorumlu oldukları talipleri yönlendirme görevleri aracılığıyla Alevi inanç ve kültürünün taşıyıcıları olmuştur. Alevilik de dedelik, toplumsal ve dini yapıda sosyal hiyerarşinin en üst noktası olarak kabul edilmiştir.²⁵²

²⁵² İhsan Ünlü, "Alevilikte Dedelik Kurumu Oluşumu ve İşlevleri", *Geçmişten Günümüze Alevilik Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu 1. Cilt* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014), 619.

3.3.2. Düşkünlük

Aleviler gelenek ve göreneklerini korumak için olmazsa olmaz kurallar koymuşlardır. Bu kuralların en önemli hedefi ise hak ve adaleti korumaktır. Suç işleyenlere birtakım cezalar verilmiş ve bu cezaya da “*düşkünlük*” adı verilmiştir.²⁵³ Düşkünlük, Alevi toplumunda uygulanabilecek en ağır ceza olarak kabul edilir. Bu ceza, Alevi ilke ve kurallarına uymayan, verdiği ikrarı bozan veya belirli suçları işleyen talipler için uygulanır. Düşkünlük cezası, suçun ağırlığına bağlı olarak, talibin cemlerde Dar’a çekilmesinden sonra belirli bir süreyle ya da süresiz olarak yoldan ve erk ndan düşürülmesi ve toplum içinde kınanması şeklinde gerçekleştirilir. Bu uygulama, kişinin yaşadığı toplumdan dışlanması ve yalnızlaştırılması anlamına gelir. Düşkünlük, geçmişten günümüze Anadolu Aleviliği’nin en önemli disiplinlerinden biri olmuştur. İşlenen suçun çeşidine göre, bazen maddi cezalar uygulanabilmekle birlikte, genellikle psikolojik bir yaptırım olarak kişinin toplumdan dışlanması esas alınır. Kapalı bir toplumsal yapıda, bir birey için toplumdan dışlanmak en ağır ceza olarak görülür.²⁵⁴

Alevi kültüründe düşkünlük, görüştüğümüz dede ve taliplere göre aslında kişinin cezalandırılmasından çok kazanılmasını amaçlamaktadır. Alevi düşüncesi, hakim otoritenin cezalandırıcı öğelerine gerek kalmadan kendi kurallarıyla sorunu    me yolunu tercih eder. Bunun sonucunda aralarında hem hızlı hem pratik hem de caydırıcılığı olan bir düzen oluşmuş olur. Alevi inancının önemli unsurlarından biri olan düşkünlük, gerek buyruklarda ve gerekse Alevi kaynaklarda adeta sosyal bir otokontrol sistemi olarak, suç ve ceza konusunda sıkça işlenmektedir. Alevi hukukunda düşkünlük, Alevi toplumunun bütün olumsuzluklara rağmen birliğini korumasında ve günümüze ulaşmasında önemli bir rol üstlenmiştir.²⁵⁵

Alevi kültüründe düşkünlük iki türlüdür:

1. Pir gözünde düşkünlük,
2. Yol düşkünlüğü.

Alevi inancında, pir gözünde düşkünlük, yola boyun eğmeyen, kurallarını geçersiz sayan ve pirin dediklerine uymayan kişiye, kendi dedesi tarafından verilen bir

²⁵³ Zülfikar  zbilgin, “Alevilikte Düşkünlük”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, 60 (2011), 411-414.

²⁵⁴ Güngör  zcan, *Araştaki Kimlik: Aleviler-Bektaşiler* (Ankara, 2007), 262-267.

²⁵⁵ Güngör  zcan, *Araştaki Kimlik: Aleviler-Bektaşiler*, 262-267.

cezadır. Pir, bu kişiye “Düşkünsün” diyerek ceza uyguladığını belirtir. Bu durumdaki kişi, toplum içinde yaşamını sürdürse de ceme katılamaz. Ayrıca, Hak lokması yapılacak konularda Seydullahı alınmaz, yani toplumsal katkı sunmasına izin verilmez.²⁵⁶

Yol düşkünlüğü; yüz kızartıcı suçu olmadan eşini boşayan, evli bir kadınla ilişkisi olan, öfkesine hâkim olamayıp cana kıyan bir anlamda kendi nefesine ağır geleni başkasına yapmaktan çekinmeyen kimselerin düşkünlüğüdür.²⁵⁷

Yol düşkünlerinin bulunduğu ortamda selam verilmez, onların selamı alınmaz, düğünde bayramda dahi olsa cemaatin içine dâhil edilmez. Malı mala katılmaz cenazesi olsa dara çekilmez. Dede gelene kadar toplumdan dışlanır. Dede gelince konuyu iyi bilen kişiler toplanır. O kişiyi dedenin huzuruna çağırarak mahkemesini yaparlar. Kendisi dedenin huzurunda asla yalan söyleyemez. Mahkeme de bulunanlara da sorularak duruma göre cezası verilir. Bir yıldan on iki yıla kadar toplumdan dışlanma cezası verilir.²⁵⁸

Düşkün olan kişi işlediği suçun niteliğine göre sürekli veya geçici bir şekilde cezasını çekmektedir. Burada cezanın sürekli olmasına sebep olan suçlar, cinayet ve ırza tecavüz etme ile Hz. Ali ve Ehli Beyt’e saygısızlık etmektir. Bu ağır suçları işleyen kişinin düşkünlüğü hiç kalkmaz ve yaşamı boyunca toplum tarafından hep dışlanır. Buna karşılık daha hafif sayılabilecek zina, hırsızlık ya da kadın boşama gibi suçları işleyenler şayet suçlarını kabul edip pişmanlık duyarlarsa geçici bir süre, yine suçun derecesine göre sonucuna katlanmaktadırlar.²⁵⁹

Düşkün olan kişi, aynı hanede yaşadığı veya aynı kazancı paylaştığı kişilere de düşkün olur. Yediden yetmişe herkese düşkün olur. Kişi düşkünlük durumuna düşmeden önce babasından veya kardeşlerinden ayrılmışsa hanesi ve kazancı ayrı olduğu için onlar düşkün olmaz. Kişinin oğlu veya kızı varsa, kızını gelin etmiş, oğlunu ayırmışsa kendi evinde beraber oturan oğlunun işlediği bir suçtan dolayı hanesi ayrı olanlara düşkünlük dokunmaz. Şöyle ki, ayrı olanlar cezalandırılmaz. Eğer bu

²⁵⁶ Özbilgin, “Alevilikte Düşkünlük”, 2.

²⁵⁷ Özbilgin, “Alevilikte Düşkünlük”, 2.

²⁵⁸ Özbilgin, “Alevilikte Düşkünlük”, 2.

²⁵⁹ Harun Yıldız, *Türkiye Aleviliğinin İnanç ve Ahlaki Değerleri, Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, haz. Halil İbrahim Bulut (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010), 235.

talip musahipliyse evi, köyü ayrı bile olsa musahibi de aynen düşkün olur. Cezayı beraber göğüslerler.²⁶⁰

Yöre Alevileri ile yapmış olduğumuz görüşmelerde konu ile ilgili şu ifadeler kullanılmaktadır:

Düşkünlük aslında bir Alevi için çok büyük bir dışlanmadır. Bircan önce kendinden sorumludur. Kendinden kaynaklanan hatadan dolayı düşkün olur. Yine eşinden, çocuklarından, hak yolda ikrar verdiği musahibinden sorumludur. Onların yaptığı hata onu düşkün kılar. Kişi mahkemede sorgulanmadan düşkün ilan edilemez. Bu mahkemede halk razı olduğundan Hak da razı olur. Düşkünlük çok zor bir durumdur. Öyle ki, düşkün olanın selamı alınmaz, onunla konuşulmaz, insanlar içinde konumu zedelenir, cemlere giremez, kimse onunla alışveriş yapmaz, evine kimse gitmediği gibi kimse de onu evine davet etmez. Tabi ki bu süreç sadece düşkün olan kişiyi değil tüm toplumu da olumsuz etkiler.²⁶¹

Macarlar Mahallesi Alevilerinde düşkünlük, eskiye oranla önemini kısmen de olsa yitirse de günümüzde hala uygulanmaktadır. Yöre Alevilerinin birçoğunun şehir merkezine göç etmesi sonucu dede talip ilişkilerinin zayıflaması bunun en önemli sebebidir. Göç etmeyip yerinde yaşayan Alevilerde ise düşkünlük uygulamasının günümüzde de hala devam ettiği görülmektedir.

3.3.3. Musahiplik

Kardeş tutmak, kardeş edinmek anlamına gelen musahiplik, terim olarak Alevilikte evli iki çiftin birbiriyle yol kardeşliği kurması anlamına gelmektedir. Bunun eski Türk inanç ve adetleriyle bağlantılı arka planı bulunmakla birlikte, aynı şekilde İslami bir yönü de bulunmaktadır. Söz konusu kesimler geçmişte göçebe ve yayla kültürünün bir gereği olarak uygulanan *kardeşlik* geleneği İslami dönemde Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla harmanlamıştır. Nitekim Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicreti sonrasında göç eden her Mekkeliyi yerli bir Medineli Müslüman ile kardeş yapmış, İslam tarihine *muahat* diye geçen büyük bir sosyal dayanışma kurumu tesis etmiştir. Ayrıca kendisi de bu anlamda Hz. Ali ile kardeş olduğunu ifade etmiştir.

²⁶⁰ Özbilgin, "Alevilikte Düşkünlük", 2-3.

²⁶¹ K3, K5, K7, K11, 18, K20, Kişisel Görüşme, 28. 08. 2024.

Anadolu Aleviliğinde bu kardeşlik Hz. Ali ile Hz. Peygamber arasındaki yakınlığı vurgulamak için şekil değiştirmiş ve derin bir manevi bağa dönüşmüştür.²⁶²

Musahiplik, Alevi ve Bektaşî çevrelerde yüzyıllardan beri yaşatılıp günümüze getirilen önemli bir kurumdur. Nitekim musahipliğe, bu dünya hayatında kişiler arasında dayanışmayı hedeflediği ve bu yolun bir gereği olduğu için *yol kardeşliği*, yine bu birlikteliğin ölene kadar sürmesi gerekliliği ve musahibine karşı kişinin yaptıklarından, ahirette sorumlu tutulacağı sebebiyle de bazı bölgelerdeki ifadesiyle de *ahiret kardeşliği* gibi isimlerde verilir. Buyruklarda da talip ve sufi kavramlarından sonra en çok bahsedilen kavram musahipliktir.²⁶³

Musahipliğin tarihsel kökeni Aleviliğin klasik kaynaklarından olan buyruklarda birçok yerde anlatılmaktadır. Alevi-Bektaşî çevrelerde kutsal bir kitap olan buyruğun ikinci başlığı *Peygamber ile Ali'nin musahip olması* şeklindedir. Bu da musahipliğin Hz. Peygamber ve Ali'den kaldığı hatta daha öncelere gidip Hz. Adem ile Cebrail'e dayandığı ve böylece kainatın oluşumuna kadar uzandığını göstermektedir. Bu inanişâ göre yer ile gök yaratıldığı zaman Cebrail Hz. Adem'in beline kuşak bağlayıp onunla kardeş olur. Diğer meleklerde bunu kutlamak için onlara helva ve ekmek getirir. O sırada Havva orada olmadığı için Adem ona bir parça ayırır. Daha sonra Cebrail aynı kardeşlik bağına Muhammed ile de kurarak ondan aynı bağı tüm insanlar arasında kurmasını ister. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi kendisine musahip olarak seçer. Bu kardeşlik, aynı gömleği giymek ve bir bedende iki baş görünmesi gibi simgesel bir anlam taşır.²⁶⁴

Ayrıca Risale-i Şeyh Safî'de marifetin beşinci makamı olarak musahiplik zikredilir. Burada musahipliğin Hz. Muhammed ve Hz. Ali'den kalışı şu şekilde anlatılmaktadır: Hz. Peygamberin hac dönüşünde Cebrail, *Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun elçiliğini yapmamış olursun Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah kâfirler topluluğuna rehberlik etmez*²⁶⁵ ayetini getirir. Bunun üzerine Hz. Peygamber ashabından bir minber hazırlamalarını

²⁶² Üzümlü, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 161-162.

²⁶³ Gür, *Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Malatya Akçadağ Yöresinde Alevilik*, 51. Cenksu Üçer, "Musahiplik Kurumu Üzerinden Alevi Ocaklar ve Gruplar Hakkında Bazı Değerlendirmeler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 93 (Bahar 2020), 14-15.

²⁶⁴ Harun Yıldız, "Alevi Bektaşî Geleneğinde Musahiplik", *Geçmişten Günümüze Alevi Bektaşî Kültürü* ed. Ahmet Yaşar Ocak, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009), 397-413.

²⁶⁵ Maide 5/67.

ister, ashap minber olacak kereste bulamayınca da deve palanından minber hazırlarlar. Minbere çıkan Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin elinden tutar ve insanlara hitaben, *Ey insanlar! Ben sizin efendiniz değil miyim?* diye sorar. *Evet, öylesin* cevabını alınca Hz. Ali'ye döner ve *Ya Ali ben ilmin şehriyim, sen de kapısısın* der ve Hz. Ali'yi kendine musahip kılar. Bu esnada cennetten bir gömlek getirmiş olan Cebrail gömleği Ali'ye verir. Hz. Ali gömleği giyince Hz. Muhammed *etin etimdir, bedenim bedenimdir, kanım kanımdır, ruhun ruhumdur* der. Sonrasında yine Hz. Peygamber *ben sendenim sen bendensin, bütün peygamberlerin çocukları kendi soyundan geldi, benim çocuklarım da senin soyundan gelsin* der. Daha sonra Hz. Muhammet ve Hz. Ali o gömleği beraber giyip, bir baş bir ten olmuşlar, ikinci kez giydiklerinde iki baş iki ten olmuşlar, son kez giydiklerinde ise başta ve tende bir olmuşlar. Yine musahiplik ile ilgili şöyle bir rivayette mevcuttur. İslam'ın doğuşuyla birlikte Müslümanların sayısı çoğaldıkça inananların bir araya gelip yol, erkân ve irşat yürütebilmeleri için Hz. Peygamberin isteği üzerine bir ev toplanma mekânı olarak düzenlenir. Allah Resulünün emri ile tüm inananlar o eve davet edilir. Hz. Ali ve tüm Müslümanlar o eve geldiklerinde Hz. Peygamber Hz. Ali'nin elinden tutar *Ey kardeşim Ali* der ve Hz. Ali ile kardeş olurlar. Nitekim orada bulunan müminler de birbirleri ile kardeş olurlar. İşte bu yüzden müminler birbirlerine *kardeş* diyerek seslenirler.²⁶⁶

Yöre Alevileri, yapmış olduğumuz görüşmelerde musahipliği şöyle özetlemektedirler:

Musahiplik, Aleviliğin en önemli konularından biri olup, aynı zamanda temel ilkelerindendir. Musahiplik, sosyal hayata önemli katkılar sağlayan bir uygulamadır. Bu kavram, din yoldaşlığı, yol kardeşliği ve ölene dek sürmesi gereken birliktelik anlamına gelir. Musahiplik, bir anlamda ahiret kardeşliğidir. Musahiplik, bir insanın iskeletini tutan kas sistemi gibi çalışır. Bu yolda yürüyen aileler, musahiplik bağıyla birbirine bağlanır, kaynaşır ve yardımlaşır. Bir zincirin halkası gibi, adeta birbirlerinden kuvvet alır ve birbirlerine ihtiyaç duyarlar. Musahipsiz kişi, toplumda değer görmez; saygınlığı yoktur. Musahiplik, ölmeden evvel ölmektir. Bu, aynı zamanda ağır sorumluluklar getirir. Musahiplerin çocukları birbirleriyle evlenemez. Musahip, musahipten bir şey isteme gereği duymaz; ihtiyacı olanı çekinmeden evinden alabilir. Kazançları ve çalışmaları beraberdir ve bu durum yaşam boyunca devam

²⁶⁶ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 207-208.

etmek zorundadır. Musahiplik, kan bağı olmamasına rağmen, gerçek bir kardeşliktir. Yöremizde musahiplik uygulaması devam etmektedir ve teşvik edilmektedir.²⁶⁷

Musahiplikte bulunması gereken bazı kurallar buyrukta şu şekilde ifade edilmiştir; Kişi, musahip tutmaya karar verdiğinde öncelikle eşinin rızasını almalı, ardından çocuklarına danışmalıdır. Eğer eşi ve evlatları bu duruma razı değilse musahiplik bağı kesinlikle kurulamaz. Musahiplerin birbirine güvenmesi zorunludur; aksi durumda musahiplikleri bozulur ve bu durum haram olarak kabul edilir. Ayrıca, musahipler verdikleri ikrara sadık kalmalı, birbirlerinin haklarını gözetmeli ve dertlerine ortak olmalıdır. Aralarında sır olmamalı; ancak birbirlerinin sırlarını muhafaza etmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda, musahiplikte ideal ilişki “bir gömlekte bir beden, dört baş” şeklinde tanımlanır. En önemli şartlardan biri de musahiplerin birbirine denk olmasıdır. Nitekim denklikle ilgili buyrukta şöyle buyrulmaktadır:

Kişi kendi dengiyle musahip olmalıdır. Bunun dışında yapılacak erkân uygun değildir. Cahil, alimle / Zalim, mazlumla / Mürşit, müritle / Şeyh, dervişle / Mümin, münafıkla / Arap, acemle / Pirli kişi, pirsiz ile / Pirinden dönmüş kişi, pir tutmuşla / Mücerret, evliyle / Genç, yaşlıyla / Musahibi ölen, yeni musahip tutacakla musahip olması uygun değildir. Bilinmelidir ki her kişi kendi akranı ve emsaliyle musahip olmazsa tuttukları erkân fasittir. Amelleri batıldır. Hayırları kabul olmaz. Ahirette gazaba uğrarlar. Allah’ın rahmetinden ve Hz. Peygamber’in şefaatinde mahrum kalırlar.²⁶⁸

Alevilikte musahiplik ile toplum içinde dayanışmayı tesis etme amaçlanır. Musahipler sadece birbirlerini denetlemekle kalmaz birbirlerinin yaşamlarını düzene sokarlar. Musahiplikte şahsi sorumluluk yerine birlikte sorumluluk esası mevcuttur. Eğer musahiplerden biri bir hata işlerse, diğeri de o hatadan sorumlu olur. Musahiplikte gönüllülük esastır. Kimse zorla musahip sayılmaz.²⁶⁹

Macarlar Mahallesi Dedesi Hüseyin Keskin’in verdiği bilgilere göre, musahiplik, birbirlerinin maddi, manevi, ilmi ve irfani eksikliklerini tamamlayıcı bir ilişkidir. Bu bağlamda, musahipler arasında denklik sağlandığı takdirde, her dede ve

²⁶⁷ K2, K3, K4, K5, K7, K11, K16, K18, K19, K21, Kişisel Görüşme, 12. 06. 2024.

²⁶⁸ Sadık, *İmam Cafer Buyruğu*, 49-50. Rençber, *Hak Muhammed Ali Aşkı / Adıyaman Alevileri*, 216-217.

²⁶⁹ Demir- Şanlı, “Cem Dergisi’ne Göre Alevilikte Sosyal Hayat, Kurumlar ve Gelenekler”, 11/24.

her talip, bağılı oldukları ocağa başvurur ve ocağının kurallarına uyar. Macarlar Mahallesi Alevileri için, Sultan Gözükızıl Ocağı bağılı olunan ocağın örneğidir. Musahip olmayı isteyen canlar, ailelerinin rızasını alarak, lokmalarını alıp pir, mürşid veya rehberlerinin huzuruna vararak niyetlerini açıklarlar. Yol büyükleri, bu kararın önemini ve yolun inceliklerini anlatan telkinlerde bulunur ve dualarını verir. Musahip olmayı isteyen canlara, bir yıl süreyle gözleşme (yol arkadaşı olma) süresi verilir. Eğer bu süre içinde, musahip olmaktan vazgeçilirse, yol babında herhangi bir suç teşkil etmez. Bir yılın sonunda kararından vazgeçmeyen canlara, cem ehli musahiplik sahibi olduklarını gösteren peyk salarlar. Cem evi hazırlanır, mürşid, pir, rehber ve zakir davet edilir. Ayrıca kurbanlıklar alınır. Eğer başka kardeşlik bağları kurulacak canlar varsa, onlar da bu ceme katılır. Ancak, düşkünlüğü olanlar bu ceme katılamazlar.

Macarlar Mahallesi'nde musahiplik cemi, şu şekilde gerçekleşir: Ceme gelen erenler ve bacılar, pirin huzurunda dara dururlar. Musahip olan canlar, yani iki bacı ve iki derviş, pirin huzurunda musahip görgüsü için dara dururlar. Bu sırada, iki derviş önde, iki bacı arkada olmak üzere "Medet Mürvet" diyerek niyazda bulunurlar ve meydana gelirler. Pir, bu sırada şöyle der:

“Ey canlar! Bu canlarımızın elleri bağılı, dilleri bağılı, hareket etmezler ve darda dururlar. Bu eli, dili bağılı bulunan canlarımızın elinden, dilinden, belinden incinmiş olan canlarımız var mı? Eğer varsa meydana gelsin”

Eğer kimse meydana gelmezse, pir, canlardan razı olup olmadıklarını sorar: “Razı mısınız?”

Canlar, pirin sorusuna “Allah, eyvallah” diyerek razı olduklarını bildirirler. Bu cevabın ardından, pir şu dua ile devam eder: *Allah, Allah, Allah erenler! Ser verdim, secdeye indim. Baş verdim, cesedine can verdim. Görmeye göz verdim, istemeye kulak verdim. Cennet tayini dil mürşid verdim.* der. Ardından talibe; *Üç sünnet hak mı? Yedi farz hak mı? On iki imam hak mı? Musahibinle nicesin?*

Pir, aldığı cevap sonrasında dua eder. Ardından kesilen kurbanın lokmaları musahiplere ve taliplere ikram edilir. Son olarak pirin yaptığı dua ile musahiplik cemi sona erer.²⁷⁰

Macarlar Mahallesi Alevileri de diğer Aleviler gibi musahip edinerek Hak-Muhammed-Ali yoluna girerler. Musahiplik yöre Alevilerinde eskiden beri önemli

²⁷⁰ K2, K3, K5, K6, K12, K16, K19, K23, K25, Kişisel Görüşme, 12. 02. 2024.

olmakla birlikte hala günümüze kadar önemini korumaktadır. Bu aynı zamanda bölgede dini bir gerekliliktir.

3.3.4. Devlet ve Toplumdan Beklentiler

Yöre Alevileri, diğer Alevi toplulukları gibi geçmişten günümüze dini, siyasi ve ekonomik nedenlerle çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Yöre Alevileri ilk önce içinde yaşadıkları toplumdan kendilerine karşı çeşitli önyargılardan arındırılmış bir bakış açısı beklemektedirler. Kendilerinin de Müslüman olduğunu her fırsatta dile getiren bölge Alevileri İslam dininin hoşgörü temeline dayanması sebebiyle aynı bölgede yaşayan komşularından hoşgörü, anlayış beklemekte ve aynı inancı farklı şekilde yorumlayıp pratiğe geçirmelerinden dolayı dışlanmamaları gerektiğini dile getirmektedirler. Kendilerinin çoğunlukla toplumdan ötekileştirildiğini söylemektedirler.²⁷¹

Yöre Alevileri ile gerçekleştirdiğimiz görüşmeler, asıl taleplerinin devlet temsilcilerine yönelik olduğunu, topluma dair beklentilerinin ise ikinci planda kaldığını ortaya koymaktadır. Görüşmeciler, devlete karşı vatandaşlık sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirdiklerini vurgulamakta ve bu durumun bir sonucu olarak eşit muamele görmeleri gerektiğini ifade etmektedirler. Bu taleplerin bazıları şu şekilde sıralanabilir:

-Temeli insan sevgisi ve barış olan Alevi kültürünün desteklenmediği bir ortamda, devlet liderlerinin Aleviliği korumak ve yaşatmak adına somut adımlar atmaları gerektiği ifade edilmiştir.

-Toplumun Alevilik konusunda bilinçlendirilerek ön yargıların giderilmesi gerektiği belirtilmiştir.

-Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Aleviliği temsil eden bir daire başkanlığının oluşturulması talep edilmiştir.

-Devlet televizyonlarında Alevi kültürünü tanıtıcı programlara yer verilmesi istenmiştir.

-İlköğretim ve ortaöğretim kademelerinde Alevilik ile ilgili bilgilerin öğretildiği ayrı bir dersin müfredata eklenmesi önerilmiştir.

²⁷¹ K1, K2, K3, K5, K7, K11, K16, K20, K24, K31, Kişisel Görüşme, 12. 06. 2024.

-Alevilerin laik devletin temel güvencelerinden biri olduğu dikkate alınarak, hükümetlerin Alevilere yönelik yaklaşımlarını değiştirmesi gerektiği ifade edilmiştir.

-Cem evlerinin ibadet yeri olarak kabul edilmesi ve yasal statüye kavuşturulması talep edilmiştir.

-Dedelik kurumunun çağdaş bir anlayışla yeniden yapılandırılması önerilmiştir.

-Alevi kanaat önderlerinin devlet tarafından maddi ve manevi olarak desteklenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

-Cem evlerinde hizmet verenlerin maddi-manevi olarak desteklenmesi, bu mekanlara bütçe ayrılması ve temel masraflarının devlet tarafından karşılanması talep edilmiştir.

-Yurtdışındaki Aleviler için kimliklerini unutmamalarını sağlayacak programlar düzenlenmesi gerektiği dile getirilmiştir. - Alevi toplumunun yozlaşmaya karşı özüne dönebilmesi için yetişmiş Alevi din adamlarına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiş ve bu ihtiyacı karşılayacak Alevi inanç okullarının devlet desteğiyle açılması talep edilmiştir.

Görüşmelerimizde yöre Alevileri, devletin Aleviliğe sahip çıkmasını, Alevi kimliğini taşıyan bireylerin Sünni topluluklar tarafından kabul edilmesini ve ön yargıların giderilmesini talep etmiştir. Bunun yanı sıra, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeniden yapılandırılması, din ve vicdan özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması, cem evlerinde hizmet edenlerin devlet tarafından maaşa bağlanması ve cem evlerinin yasal statüye kavuşturulması yönünde güçlü beklentiler dile getirilmiştir.²⁷²

3.3.5. Edebi Eserler

Çalışmamızın bu bölümünde Macarlar Mahallesi Alevilerinin cemlerde dile getirdikleri deyişler, gülbanklar, mersiyele ve nefeslere yer verilerek, bölge Alevilerinin inanç dünyası ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Birinci Dîvazımam

Evvel Allah dedim açtım gözümü

Secde Muhammed'in nuruna indi

²⁷² K1, K2, K3, K5, K7, K11, K16, K20, K24, K31, Kişisel Görüşme, 12. 06. 2024.

Eğildim türaba sürdüm yüzümü
Secde Muhammed'in nuruna indi
Muhammed ile Ali birdir
Yer gök yok iken onlar vardı
Muhammed Ali'nin nuru sırdı
Secde Muhammed'in nuruna indi
İmam Cafer mezhebine girenler
Dört kapıyı kırk makamı bilenler
Hüseyin'in yoluna yüz sürenler
Secde Muhammed'in nuruna indi.

İkinci Dîvazımam

Evvel baştan Muhammed'e salavat
Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru
Ecel gelip peymaneler dolmadan
Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru
Hasan, Hüseyin'dir Ali'nin oğlu
Şehitleri yoluna giderler doğru
İmam ZeynelâbaHüseyin'in oğlu
Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru
İmam Bakır'dan uralım demi
Cafer-i Sadık'tan alalım kamı
İmam Musa kaldır gönülden gamı
Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru
İmam-ı Rıza'dan olsun hidayet
Taki ile Naki kılsın hidayet
Ol Hasan Askeri Şah-ı Velayet
Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru
Pir Sultan Abdal'ım söyledi heman
Yezid'in kalbinden gitmedi güman
Ahır nefesinde On İki İmam
Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru.²⁷³

²⁷³ K1, Kişisel Görüşme, 19. 09. 2024.

Cem töreninde tüm talipler secdeye varır ve dede tarafından şu dua okunur:

*“Bismişah Allah Allah. Nûr-u Hudâ, Muhammed Mustafa saklaya bekleye Muhammed'den şefaati Ali'den hidayet ola. Gerçeğe h^y! Mümine yâAli”*Bu duanın ardından, tüm erenler gönülden tevhid getirmeye başlar. Talipler, hep bir ağızdan *“Allah, Allah”* diye diyerek yakarışlarını dile getirir. Tevhid sırasında, talipler sağa ve sola hareket ederek zikrin temposunu artırır; bu ritmik süreç, giderek yavaşlayan bir tempoyla tevhidin son bulmasıyla tamamlanır.²⁷⁴

Miraçlama ve Kırklar Semahı:

Miraçlama, birden fazla bölümden oluşan bir ritüeldir. Her bölümde cem erenleri, çeşitli hareketlerle miracı zihinlerinde canlandırmaya çalışır. Miraçlamanın sonunda, üç bacı semah döner. Bu sırada, cemde bulunan gözcü elindeki asa ile semaha katılır. Semah tamamlandıktan sonra tüm katılımcılar, pirin duasına durur. Dua bittikten sonra herkes yerlerine geçer. Zakir, Miraçlamayı şu sözlerle başlatır:

Geldi Cebrail çağırır²⁷⁵
Hak Muhammed Mustafa'yı
Hak seni miraca okudu
Davetine Kadir Huda
Evvel emanet budur ki
Pirin rehberin tutasın
Daim erkâna yatasın
Hem tarik-i müstakime
Muhammed sukuta vardı
Vardı Hakkı zikreyledi
Şimdi senden el tutayım
Hak buyurdu Ve'd-duha
Muhammed belin bağladı
Anda ahir Cebrail
İki gönül bir oluban
Yürüdüler hep dergâha
Vardı dergâh kapısına

²⁷⁴ K1, Kişisel Görüşme, 19. 09. 2024.

²⁷⁵ Bacılar ayağa kalkar ve sağdan sola, soldan sağa doğru iki ellerini yavaşça ağızlarına götürerek niyazda bulunurlar.

Gördü orda aslan yatar
Aslan anda hamle kıldı
Başa koptu bir fena
Buyurdu sır-ı kâinat
Korkma ya Habib'im dedi
Hâtemin ağzına ver ki
Aslan ister senden nişane
Hâtemin ağzına verdi
Aslan oldu anda sakın
Muhammed'e yol verdiler
Aslan da gitti nihaneye
Vardı Hakk'ı tavaf etti
Evveli bunu söyledi
Ne şîrin canı var imiş
Hayli cevreyledi bize
Gördü biçare bir derviş
Hemen yutmak diledi
Ali yanımda olaydı
Dayanırdım ol Şahıma
Ol benim sır-ı devletlim
Sana tabidir Habibim
Eğiliben secde kıldı
Eşiğine kıblegâha
Kuduretten üç hon geldi
Süt elmayı baldan aldı
Muhammed destini sundu
Nuş etti Azametullaha
Doksan bin kelam danıştı
İki cihan dost dostuna
Tevhidi armağan kıldı
Yeryüzündeki insana
Otuz bin şariat şartı
Otuz bin tarikat merdi
Otuz bin hakikat hakkı
Muhammed danıştı hakka

Muhammed ayağa kalktı²⁷⁶
Hemen ümmetin diledi
Ümmetime rahmet olsun
Dedi anda Kibriya
Kibriya ayak üzerine durdu
Bir ellalin çevirdi
Hüdam bu diye buyurdu
Veyis göründü bu sırda
Eğiliben secde kıldı
Hoşça kal sultanım dedi
Koyup evine giderken
Yolun uğrattı kırklara
Vardı Kırklar makamına
Oturuben oldu sakın
Cümlesi de secde kıldı
Hazret-i Emrullah'a
Muhammed indirdi özünü²⁷⁷
Hakka teslim etti özünü
Cebrail getirdi üzümü
Hasan Hüseyin ol şaha
Selman anda hazır idi
Şeydullah'ını diledi
Bir üzüm tanesini koydu
Selman'ın Keşkü'l-lahına
Muhammed hub lisana geldi
Dedi ya siz kim siniz ya
Kırklardan bir seda geldi
Dedi ya Kırklarız biz ya
Otuz dokuz varınız
Neden eksik biriniz?
Selman Şeydullah'a gitti
Ondan eksik birimiz

²⁷⁶ Tüm cem erenleri bu aşamada ayağa kalkar. Bacılar niyazı bırakır ve sadece dede, bacıların daha önce yaptığı şekilde ellerini kullanarak niyaza başlar. Diğer cem erenleri ise sessiz bir şekilde darda bekler.

²⁷⁷ Cem erenleri, derin bir saygı ve teslimiyet içinde yüzlerini yavaşça aşağı doğru eğer.

Cümleden ulu yolumuz
Eldedir Küllü varımız
Birimize neşter vursan
Bir yere akar kanımız
Selman Şeydullah'tan geldi
Hü dedi içeri girdi
Keşkülün meydana koydu
Özünü çekti darullah²⁷⁸
Kudretten bir el geldi
Ezdi engür eyledi
Hâtemini elde gördü
Uğradı bir müşkül hale
Ol şerbetten nuş ettiler²⁷⁹
Cümlesi de oldu hayran²⁸⁰
Mümin Müslim üryan büryan
Hep kalktılar semaha
Muhammed de bile kalktı²⁸¹
Kırklar ile semaha²⁸²
Cümlesi el çırpıben
Dediler Allah Allah
Muhammed de coşa geldi
Tacı başından düştü
Kemerı kırk pare bölüp
Sarıldılar kırklara
Muhabbetler kadim oldu
Yol erkân yerini buldu
Muhammed'i gönderdiler
Hatırları oldu sefa
Muhammed evine gitti
Ali Hakk'ı tavaf etti

²⁷⁸ Gözcü ayağa kalkar ve saygı içerisinde darda bekler.

²⁷⁹ Bu aşamada, yavaş bir tempoyla söylenen miraçlama hızlanan bir ritme geçilerek icra edilir. Ardından, üç bacı Kırklar Semahı için ayağa kalkar ve semah dönmeye başlar.

²⁸⁰ Üç bacı semaha kalkar ve dönmeye başlar; bu hareket, miraçlama sona erene kadar devam eder.

²⁸¹ Bu aşamada, üç bacıya gözcü de katılır ve birlikte semah dönmeye devam ederler.

²⁸² Gözcü, semah dönen bacıların arasına katılarak semaha eşlik eder.

Hatemi önüne koydu
Dedi saddaksın ya Ali
Evveli sen âhiri sen
Zâhiri sen bâtini sen
Dahi ben sana bağıyam
Dedi ya Şah-ı Evliya
Şah Hatayi'm vâkıf oldum
Bu sırrın ötesine
Hakk sözün inandıramadım
Özü çürük ervaha (Şah Hatayi)

Kırklar semahı bitince semah dönenler dedenin huzurunda dara durur. Dede dua verir:

Allah Allah. Semahlarınız saf ola, günahlarınız affola. Döndüğünüz çark-ı pervazlarınız, Hak için ola, seyr için olmaya. Semahlarınız kırklar semahı ola. Semahçılarımız Abuzer Gaffari ve Hz. Fatma anamızın kevs-i kerameti, hayr-ı hümmeti, saf-ı nazarları üzerinde ola. Gerçeğe hü. Mü'mine ya Ali.²⁸³

Mersiye

Cemin bu bölümü miraçlamada olduğu gibi Kerbela'da şehit edilen Ehl-i Beyt soyunun acısını anlamak ve o anı yeniden hissetmek amacıyla yapılan bir ritüeldir. Bu aşamada, zakir tarafından *İmam Hüseyin Ağıdı* olarak bilinen bir Maktel-i Hüseyin okunur. Bu esnada, dede ve tüm canlar secdeye kapanır.

Maktel-i Hüseyin

Bugün matem günü geldi
Ah Hasan'ım, vah Hüseyin'im
Senin derdin bağrımı deldi
Ah Hasan'ım vah Hüseyin'im
Ela gözlü Şah Hüseyin'im
Kerbela'nın önü yazı
Yüreğimden çıkmaz sızı
Yedizler mi kırdı bizi
Ah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im

²⁸³ K1, K2, Kişisel Görüşme, 12. 02. 2024.

Ela gözlü Şah Hüseyin'im
Bizimle gelenler gelsin
Serini meydana koysun
Hüseyin'le şehit olsun
Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im
Ela gözlü Şah Hüseyin'im
Kerbela'nın yazıları
Şehit düştü gazileri
Fatma Ana kuzuları
Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im
Ela gözlü Şah Hüseyin'im
Esti deli poyraz esti
Kâfir Mervan bizi bastı
Hüseyin'in başını kesti
Ah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im
Ela gözlü Şah Hüseyin'im
Kerbela'nın önü düzdür
Geceler bana gündüzdür
Şah, Kerbela'da yalnızdır
Ah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im
Ela gözlü Şah Hüseyin'im
Gökteki yıldız paralandı
Şah Hüseyin yaralandı
Şehriban Ana karalandı
Ah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im
Ela gözlü Şah Hüseyin'im
İmam Hüseyin attan düştü
Kâfir gelip kanın içti
Atı Medine'ye kaçtı
Ah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im
Ela gözlü Şah Hüseyin'im
Bir su verin masum cana
Yezit içti kana kana
Fatma Ana yana yana
Ah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im

Ela gözlü Şah Hüseyin'im
Şu dağlar dumanlı dağlar
Etrafı sümbüllü dağlar
Şah Hatâyî'm durmaz ağlar
Ah Hüseyin'im, vah Hüseyin'im
Ela gözlü Şah Hüseyin'im
Tevhidi tamam oldu
Yol erkân yerini aldı
Aşk ile çekelim yayı
Bu yola girmesin hayın
Evvel hu diyelim de
Ahiri bu diyelim de
Yuh yalancıya diyelim
Lanet gelsin de diyelim
Dede bu mersiyyeden sonra şu duvazı ve duayı okur:
Bismi Şah Allah Allah
Dinleyin nefesim mevali canlar
Onun için okurum lanet Yezid'e
Muhammed Ali'yi sevmedi onlar
Onun için okurum lanet Yezid'e
İmamların su yolunu bastılar
Ali, Yezit defterini yazdılar
Hasan'la Hüseyin'in başını kestiler
Onun için okurum lanet Yezid'e
Gör ki neylediler şu ben fakiri
İmam Zeynelâba kesmedi şükürü
Kirişle boğdular İmam Bakır'ı
Onun için okurum lanet Yezid'e
İmam Cafer'i bir erkândı yürüttü
Onun mevaliden başka kim tuttu
Musa-ı Kazım'a kurşun akıttı
Onun için okurum lanet Yezid'e
Gidi Yezit ciğerimi dağladı
İmam Rıza'nın kolunu bağladı
Taki, Naki ah eyleyip ağladı

Onun için okurum lanet Yezid'e
Soyurdular Asker-i'nin donların
Yere akıttılar kızıl kanların
Mehdi alacak intikamın onların
Onun için okurum lanet Yezid'e
Şah Hatayım, gör kim oluptur
Yezid'in, günleri terse dönüştür (Şah Hatayi)

Dede mersiyeinin bitiminde şu duayı eder:

Salat ve selamlarımız, Muhammed Mustafa ve onun Ehl-i Beyt'ine olsun. Onun temiz soyu için canını feda eden şehitleri bizden hoşnut eyle. Muhammed Mustafa, onun temiz soyu ve Ehl-i Beyti için canlarını feda eden şehitleri bizlerden hoşnut eyle. Yakıcı ahiret gününde bizleri Şah-ı Şehidan İmam Hüseyin'in şefaatine nail eyle. Muhibb-i hanedanı Ehl-i Beyt bendelerinin mekânlarını cennet, arsa-i mahşerde yüzlerini nurlu, amellerini gürlü eyle. Hatem-i enbiya Muhammed Mustafa hazretlerinin kendisini can u gönülden sevenlerden haberdar eyle. Şehitler serdarı Muhammed Mustafa'nın gururu Şah-ı Velayet Aliyye'l-Murtaza ve Hazret-i Fatma ananın gözünün nuru, gönlünün süruru, Hasanü'l-Mücteba'nın yarı, Kerbela sahrasının sultanı İmam Hüseyin kendisi için ağıt yakanların ve bir damla gözyaşı dökenlerin mahşerde sığınakçısı, şefaatchisi eyle. On iki imamların hürmetine kırkların yüzü suyu hürmetine dualarımızı kabul eyle. Dil bizden, nefes pirden ola, Kerem-i ceddin Musa'yı Kazım'dan ola. Gerçeğe hü! Mü'mine ya Ali.²⁸⁴

Kurban ile İlgili Dövazlar

Kurbanlar tığlanıp gülbank çekildi
Gaflet uykusundan uyana geldim
Dört kapı sancağı anda dikildi
Ruhum üryan edip meydana geldim
Evvel eşiğine koydum başımı
İçeri aldılar döktüm yaşımı
Erenler yolunda gör savaşımı
Can baş feda edip kurbana geldim

²⁸⁴ Korkmaz, *Gaziantep Alevi Kültürü ve İmam Musa Kazım Ocağı*, 119-120. K1, Kişisel Görüşme, 19. 09. 2024.

Ol demde uyandı batın çerağı
Rehberim boynuma bent etti bağı
Üç adım ileri attım ayağı
Koç kurban dediler inana geldim
Dört kapı selamın verip aldılar
Pirin huzuruna çekip yettiler
El ele el hakka olsun dediler
Henüz masum olup cihana geldim
Pirim kucağıma eyledi telkin
Şah velayette olmuşuz yakın
Mezhebim Caferi Sadıkul Metin
Allah dost eyvallah peymana geldim
Özüm darda yüzüm yerde durmuşum
Muhammed Ali'ye ikrar vermişim
Sekahüm Hamrini darda görmüşüm
İçip kana kana mestane geldim
Yolumuz On İki İmam'a çıkar
Mürşidim Muhammed Ahmed-i Muhtar
Rehberim Ali'dir sahip Zülfikar
Kulundur şahiye divana geldim²⁸⁵

Bu düvazdan sonra kurbanın tekbirdenmesine geçilir. Tekbirlerin tamamlanmasının ardından kurban tığlanır ve dede kesilen kurban için şu şekilde dua eder:

Bismi Şah Allah Allah kurbanınız kabul, muradınız hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali her ne niyette kestiyseniz, niyetiniz dergâhı izzetinde kabul ola. Hayırlı evlatlar, hayırlı devletler, hayırlı kazançlar, hayırlı kısmetler ihsan eyleye. Kurbanımızın tüyü başına bin bir sevap yazıla. İbrahim'in kurbanı nasıl kabul olduysa İmam Hüseyin de sizin kurbanınızı dergâhı izzetinde kabul ve makbul eyleye. Sizlerin emeklerinizi boşa vermeye. Sizlere ağrı, acı, elem, keder vermeye. Hû bizden nefes Pir'den keren ceddım Musa-ı Kazım'dan kabulü Hak'tan ola. Gerçeğe hû mümine ya Ali.²⁸⁶

²⁸⁵ K1, Kişisel Görüşme, 12. 02. 2024.

²⁸⁶ K1, K2, Kişisel Görüşme, 12. 02. 2024.

Bağışlama Duası

Hasan'la Hüseyin'e dilini verdi
Zeynelâbidin'e yüzünü sürdü
Kusurumuz elinden mürüvvete geldi
Mahcup etme bizi Muhammed Ali
Tövbe günahlarımıza estağfirullah
Bakır'ı hak bilip hizmete geldik
Cafer-i Sadık'a hem secde kıldık
Bir katre su iken ummânı bulduk
Mahrum etme bizi Muhammed Ali
Tövbe günahlarımıza estağfirullah
Musa-i Kazım'dan dileriz rahmet
İmam Rıza yurdundan sen eyleme yâd
Ver âna gönlümüzü sen eyle âbad
Mahrum etme bizi Muhammed Ali
Tövbe günahlarımıza estağfirullah
Muhammed'i dağda tuttuk uçmaya
Ali-en Naki ile candan geçmeye
Askeri elinden dolu içmeye
Mahrum etme bizi Muhammed Ali
Tövbe günahlarımıza estağfirullah
Muhammed Mehdi'den hitam oldu şimdi
Candan maksadım hacet yoldaşım
On İkidir bizim kıblegâhımız
Mahrum etme bizi Muhammed Ali
Tövbe günahlarımıza estağfirullah
Noksaniyem çevirme yüzünü ondan
Er cemali sıfat ondan yüz ondan
Aynı yetmiş olan otuz otuz yediye tamdır bu
Mahrum etme bizi Muhammed Ali
Tövbe günahlarımıza estağfirullah

Bu dua bize kaldı İmam Cafer'den, ya Allah ya Muhammed ya Ali diyerek kabul yaptık bin bir yerden darı çektik gelen kazalara belalara, şerlere Hızır bekçi eyleye, kâfirin gaddını dal eyleye. El kestik bel bağladık Muhammed Mustafa'nın

mührüyle mühürledik, Ali-el Murtaza'nın kilidiyle kilitledik. Medet ya Muhammed ya Ali mümin kullarına size ola emanet, öz birliğine diyelim Allah Allah Allah. Üçler beşler yediler on iki imamlar on dört masumu paklar on yedi kemer bestler seksen bin erler, doksan bin pirlar yüz bin kayıp erenleri, evliyalar, enbiyalar kanatlarının altında saklaya. Cem Muhammed Mustafa'nın mühürlediği cem ola. Gerçek erenler demine hu! diyerek bağışlama duası tamamlanır.²⁸⁷

²⁸⁷ K2, K3, Kişisel Görüşme, 19. 09. 2024.

4. SONUÇ

Günümüzde daha çok Alevilik olarak bilinen yapı, kökeninde onuncu yüzyıldan itibaren İslam'la tanışmaya başlayan göçebe Türkmen boylarının yeni dinle eski inanç ve geleneklerini birleştirmesi sonucu ortaya çıkan bir anlayışı ifade etmektedir. Bu anlayış Orta Asya'dan Anadolu'ya, oradan Balkanlar'a geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bugün Alevilik olarak adlandırılan bu yapı, farklı mekân ve zamanlarda çeşitli isimlerle de anılmıştır. Örneğin, ilk dönemlerde Yesevîlik, 13. yüzyılda Babaîlik, 15. yüzyılda Hacı Bektaş-ı Veli ile olan bağlantısı dolayısıyla Bektaşîlik, Safevî Tarikatı'nın etkisiyle ise bazı ocaklarda Kızılbaşlık olarak tanımlanmıştır. Günümüzde ise bu anlayış, bazen Alevilik veya Bektaşîlik bazen de tek bir terimle Alevilik olarak anılmaktadır.

İlk dönemlerde Yesevîlik, Vefaîlik, Kalenderîlik ve Haydarîlik gibi tasavvufî yapılara mensup olan zümreler 11. yüzyıldan itibaren 14. yüzyıla kadar çeşitli gruplar halinde bulundukları bölgelerden Anadolu'ya intikal etmiş ve bu yeni yurdun farklı bölgelerine yerleşmişlerdir. 13. yüzyılda ortaya çıkan Babaî ayaklanması bastırılmış, ancak isyandan kurtulan bazı Türkmenler sıkı bir dayanışma içerisine girerek Babaîlik hareketini şekillendirmiştir. 14. yüzyıla kadar süren Babaîlik oluşumu kısa bir süre sonra Safeviyye adıyla yeni bir harekete dönüşmeye başlamıştır. Bu tarikat zamanla siyasi bir kimlik kazanmış ve mistik çizgisini sürdürmekle birlikte On İki İmam Şiiliği'nden bazı unsurlar almıştır. Örneğin müritlerine On İki İmam'ı temsil etmek üzere on iki dilimli kırmızı börtü giydirilmiş ve bu nedenle bu gruplar Kızılbaş olarak anılmıştır. Dönemin Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim tarafından Safevî Devleti etkisine son verilmesiyle 15. yüzyılın sonlarına doğru Bektaşîlik öne çıkmaya başlamıştır. Osmanlı tarafından Kızılbaş ocaklara karşı desteklenen ve kırsaldan çok şehir merkezlerinde varlık gösteren Bektaşîlik, hem Anadolu'da hem de Balkanlar'da giderek güçlenmiştir. İlerleyen dönemlerde ise Bektaşîlik, uzun bir süre sükûnet dönemi yaşamıştır. Geçmişte Alevi grupları tanımlamak için kullanılan Yesevîlik, Babaîlik, Kızılbaşlık ve Bektaşîlik gibi farklı kavramlar, günümüzde çeşitli sebeplerden dolayı Anadolu'da tek bir çatı terimi olan Alevilik olarak ifade edilmektedir.

Günümüzde Alevilerin yaşadığı yerleşim yerlerinden biri de Balıkesir'dir. Balıkesir'in yerli Alevi topluluklarına baktığımızda Çepnilerin önemli bir nüfus oluşturduğunu görmekteyiz. Çepnilerin Balıkesir'de en yoğun yaşadığı yerlerden birisi ise Macarlar Mahallesi'dir. Yöre halkı soylarını Oğuzların Gökay boyuna dayandırmakta ve Horasan'dan geldiklerini kabul etmektedirler. Horasan'dan Anadolu'ya gelen Çepniler, Hacı Bektaş Veli'nin ilk müritleri arasında yer almıştır. 1600'lü yılların sonunda Rakka'ya iskân edilmek üzere gönderilen Çepniler, gittikleri bölgeye uyum sağlayamamış ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağılarak göç etmişlerdir. 1700'lü yılların başında Balıkesir, Manisa, Aydın çevresine yerleşen Çepniler, yöre halkının ifadelerine göre bu dönemde Balıkesir'deki yerleşimlerini kalıcı hale getirmişlerdir. Macarlar Mahallesi, Balıkesir'de Çepni Alevilerinin nüfus olarak en fazla bulunduğu yerleşim yerlerinden biridir. Burası aynı zamanda inanç, ibadet ve geleneklerine asırlardır sahip çıkan ve bu değerleri derinlemesine yaşayan bir topluluğa ev sahipliği yapmaktadır.

Macarlar Mahallesi Alevileri, Anadolu Aleviliğinde olduğu gibi, Allah'ın varlığını ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmektedir. Hz. Ali'ye duyulan sevgiye bağlılık ise yöre Alevilerinin inanç sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. Hak-Muhammed-Ali inancı Alevilik itikadının temelini oluşturur. Bölge Alevileri Hz. Muhammed'in peygamberliğinin yanında diğer peygamberlerin peygamberliğini de kabul etmekte ve bunu iman esaslarından biri olarak görmektedir. Hz. Peygamber nübüvvet makamının temsilcisi olarak kabul edilirken, On İki İmam ise imamet kurumunun manevi temsilcileri olarak görülmektedir.

Macarlar Mahallesi Alevileri dört büyük kitabı kutsal kitaplar olarak kabul eder ve Kur'an-ı Kerim'e derin bir saygı gösterirler. Özellikle Cemlerde Kur'an okuduklarını ifade ederler.

Yöre Alevileri dört büyük melek ve Allah'ın yarattığı diğer meleklerle inanmakta ve meleklerin insanlarla beraber olduklarını sağ ve sol yanlarında bulunduklarını kabul etmektedirler.

Kader tasavvuru açısından yöre Alevilerinin anlayışı Mutezile'nin kader anlayışı ile benzerlik göstermektedir. Buna göre hayrın Allah'tan şerrin ise kulun hür iradesiyle meydana geldiğine inanılmaktadır. Aksi takdirde Hz. Ali'nin yaşadığı

zorluklar, Kerbelâ hadisesi gibi Aleviliğin ortaya çıkmasında etkili olan üzücü olaylarda, Alevi görüşü açısından bir tutarsızlık oluşurdu.

Macarlar Mahallesi Alevileri, ahirete imanı temel bir inanç unsuru olarak kabul eder ve kişinin, ahirete olan imanının bir gereği olarak ölmenden önce kendisini hesaba çekmesi gerektiğine inanırlar. Bu anlayış doğrultusunda, cemlerde dedenin huzurunda kul hakkı yiyenler veya hırsızlık yapanlar, aralarındaki sorunları çözerek nefislerini temize çıkarma çabası içindedirler.

Bölge Alevileri On İki İmam’a derin bir sevgi beslemekte ve her fırsatta onlara olan bağlılıklarını dile getirmektedir. Ehl-i Beyt’e olan sevgi ve saygının kaynağı olarak Kur’an, hadisler ve yaşanan tarihi olaylar gösterilmektedir. Yöre Alevilerinin Ehl-i Beyt olarak nitelendirdiği kişiler, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma ve On İki İmamdır. Bu kişileri tanımayan ve bilmeyen birinin ibadetlerinin makbul olmayacağına inanılmaktadır.

Alevilik ve Bektaşiliğin önemli tasavvufi öğretilerinden olan Dört Kapı Kırk Makam, Üç Sünnet Yedi Farz ve “eline diline beline sahip ol” gibi ahlaki prensipler, Macarlar Mahallesi Alevileri için de son derece önemlidir.

Namaz, oruç, zekât gibi ibadetler, Batınıliğe benzer bir anlayışla yorumlanmaktadır. Bu yoruma göre, ibadetlerin zâhiri yönünden çok bâtinî yönü önem taşımaktadır. İbadet, Allah’a yalvarıp yakarmak olarak görüldüğünden, bölge Alevileri namaz, oruç, zekat ve hac gibi ibadetlerin zahiri yönlerinden bir ölçüde uzaklaşmış görünmektedir.

Oruç konusunda, Ramazan orucuna diğer İslami ibadetlerde olduğu gibi daha serbest ve mesafeli bir tutum sergilerken, Muharrem ayının ilk on iki gününü oruçlu geçirme konusunda büyük bir hassasiyet göstermektedirler.

Zekat ibadetiyle ilgili olarak Macarlar Mahallesi Alevilerinin anlayışı diğer ibadetlerdeki yaklaşımlarıyla paralellik göstermektedir. Yörede mali olarak yol önderlerine destek olunması, yoksullar arasında yardımlaşmanın teşvik edilmesi, öksüz ve yetimlerin korunması ve bireylerin kazançlarından ibadet niyetiyle bir pay ayırması gibi uygulamalar önem taşımaktadır. Bu uygulamalardan biri de “Hakkullah” veya “Lokma” adıyla anılmaktadır.

Hac ibadeti bölge Alevileri tarafından Kâbe Haccı ve Gönül Haccı olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Haccın İslam’ın temel esaslarından biri olduğu kabul

edilmekte ve umreye giden taliplerin sayısı oldukça fazla görülmektedir. Ayrıca, Hacı Bektaş-ı Veli'nin türbesi sıkça ziyaret edilmekte, Kerbelâ da önemli bir ziyaret noktası olarak kabul edilmektedir.

Macarlar Mahallesi Alevileri, imkânları nispetinde Kurban Bayramı'nda kurban kesmektedir. Yörede gücü yeten herkes, Allah rızası için kurban alıp, kesmekte ve bu kurbanları akrabalarına ve ihtiyaç sahibi kimselere dağıtmaktadır. Kurban Bayramı dışında da ikrar kurbanı, musahiplik kurbanı, dardan indirme kurbanı, görgü kurbanı ve birlik kurbanı gibi farklı kurban çeşitleri bulunmaktadır.

Abdest konusuna büyük önem veren Macarlar Mahallesi Alevileri, insanın her an temiz olması gerektiğini savunmaktadır. Alevilerin gusül abdesti almadıkları yönündeki iddiaları son derece kırıncı bulduklarını ifade etmekte ve bu konuda Sünniler kadar hassas olduklarını vurgulamaktadırlar. Özellikle cem ibadetine katılmanın en önemli şartlarından birinin gusül abdesti olduğunu, hatta gusülsüz bir şekilde gezmenin dahi kabul edilemeyeceğini savunmaktadırlar.

Şüphesiz Alevilerin kendilerine özgü ibadetlerinden biri de Cem'dir. Alevi erkânının esası olan ve cem adı verilen toplantılar günümüzde halen uygulanan Alevi ibadetlerindendir. Alevilikte cem Hz. Peygamber'in miraç dönüşü uğradığı kabul edilen "Kırklar meclisi" söylemine dayandırılmaktadır. Temel olarak miraç olayının ve kırklar meclisinin hatırlanması, semah hizmeti ve bu mecliste canların Hak aşkıyla dönüşlerinin canlandırılması üzerine inşa edilmiştir.

Macarlar Mahallesi Alevileri cem erkânlarını mevcut cem evlerinde yılın belirli zamanlarında icra etmektedirler. Bunun yanı sıra yörede haftalık olarak Birlik Cemi adı verilen cem erkânları da düzenlenmektedir. Ayrıca yörede icra edilen diğer önemli cemler arasında musahiplik cemi, düşkünlük cemi, dardan indirme cemi, görgü cemi, ikrar cemi ve muharrem cemi bulunmaktadır.

Macarlar Mahallesi Alevilerinin kendilerine özgü örf ve adetleri bulunmaktadır. Yörede doğum sonrası uygulamalar ve çocuğa isim koyma merasimi, genellikle Alevi geleneklerine uygun bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Sünnet uygulaması yörede devam etmekte olup, akabinde eğlence merasimleri düzenlenmektedir. Eskiden yaygın bir uygulama olan kirvelik ise zamanla önemini yitirmiştir.

Macarlar Mahallesi Alevilerinde, çok eşlilik tasvip edilmeyen ve hoş karşılanmayan bir durumdur. Ancak istisnai ve geçerli bir mazeret halinde buna izin verilebilmektedir ancak bu tür durumlar yörede yok denecek kadar azdır. Boşanma hoş karşılanmayan bir davranış olarak değerlendirilmektedir ve sebepsiz yere boşanma toplumda düşkünlük sebebi olarak görülmektedir. Yörede nadirde olsa Alevi-Sünni evlilikleri bulunmaktadır. Bölge Alevileri, Sünnilerden kız almayı uygun görürken, Sünnilere kız vermeyi hoş karşılamamaktadır. Sünnilere kız vermek toplum tarafından düşkünlük sebebi olarak görülmektedir.

Macarlar Mahallesi Alevilerinde içki tüketimi nispeten yüksek olmasına rağmen görüştüğümüz dedeler ve kanaat önderleri içkinin haram olduğunu kesin bir dille ifade etmektedir. Cem erkânlarında kesinlikle içki içilmediğini vurgulayan kanaat önderleri yalnızca az miktarda üzüm suyu içtiklerini belirtmektedirler. Ayrıca Kırklar Meclisi söyleminde geçen üzüm tanesinin şarap olarak algılanmasının yanlış bir yorum olduğunu dile getirmektedirler.

Yöre Alevilerinin bir diğer hassasiyeti ise tavşan eti konusundadır. Bütün Alevilerde olduğu gibi Macarlar Mahallesi Alevileri de tavşanın adet görmesi ve etinin lezzetsiz olması gibi nedenlerle tavşan eti tüketmemektedir.

Buraya kadar görüldüğü üzere Macarlar Mahallesi Alevilerinin inanç sistemi, ibadetleri, örf ve adetleri kendilerine özgü bölgesel bazı farklılıklar içermekle birlikte genel anlamda Anadolu Aleviliği ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

Yöre Alevilerinin yaşadığı sorunlar ve talepler diğer bölgelerdeki Alevi topluluklarının karşılaştığı durumlarla benzerlik göstermektedir. Bu talepler arasında cem evlerinin maddi koşullarının iyileştirilmesi, toplumun kanaat önderlerine devlet tarafından maaş bağlanması, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Alevilik ile ilgili bir daire başkanlığının kurulması gibi konular yer almaktadır.

Macarlar Mahallesi ile sınırlı çalışmamız sonrası Balıkesir'in diğer yörelerindeki Alevilerin de çalışma konusu yapılmasının bir gereklilik olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Ağalday, Nazan. *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Diyarbakır'da Alevilik*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Aksoy, Mustafa. *Sosyal Bilimler ve Sosyoloji*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- Aksüt, Hamza. *Aleviler Türkiye-İran-Irak-Suriye-Bulgaristan*. Ankara: Yurt Kitap Yayınları, 2009.
- Albayrak, Ali. “Ehl-i Sünnet Geleneğine Bağlı Bir Orta Anadolu Köyünde Halk İnançları ve Uygulamaları”. *Dini Araştırmalar* 8/24 (2006), 107-132.
- Alicı, Mustafa. “Şefaat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Aydın, Adem. *Akdağmadeni Yöresi Ardıçalanı ve Bozhüyük Köylerinde Alevilik*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Ayhan, Aydın. *Balıkesir Çepnileri*. Balıkesir: Kent Arşivi Yayınları, 2022.
- Ayhan, Aydın. *Balıkesir ve Çevresinde Horasan Erenleri*. Balıkesir: Kent Arşivi Yayınları, 2020.
- Aydın, Levent. *Kırsal Alevilikte Sosyal ve Dini Hayat “Kayseri-Sarız-Tavla Köyü Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Balcıoğlu, Tahir Harimi. *Türkler Arasında Şiilik Cereyanları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Bardakoğlu, Ali. “İslam’da Kurban”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/436-440. Ankara: TDV Yayınları.
- Bardakoğlu, Ali. “Kitap”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/122-126. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Bilge, Mehmet Can. *İnançlar ve Gelenekler Çerçevesinde Anadolu’da Yaşayan Alevilik: Batı Ege Tahtacıları*. Bilecik: Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Bozkurt, Fuat. (çev.) *Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.
- Bozkuş, Metin. *Sivas Aleviliği*. Isparta: Fakülte Yayınları, 2006.
- Bulut, Kadir. “Alevilikte Ocak Sisteminin Ailesel Yapılanmasındaki Kerametsel Boyutu: Düzgün Baba Örneği”, *Geçmişten Günümüze Alevilik 1. Uluslararası Sempozyumu*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014.

- Bural, Abdulnasır. *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Bingöl'de Alevilik*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Cilacı, Osman. "Dua". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/529. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Çabuk, Vahid. *Solak-Zâde Tarihi*. 2/151. Ankara: Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Çari, Ali Ekber. *Damal'da Birleşen Cemler*. İstanbul: Erenler Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2017.
- Çari, Ali Ekber. *Alevilikte Temel Konular*. İstanbul: Erenler Kültür Vakfı Yayınları, 2018.
- Çelenk, Mehmet. *16-17. Yüzyıllarda İran'da Şiiliğin Seyri*. Bursa: Emin Yayınları, 2016.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin. "Alevilikteki Tanım ve Terimler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 60 (Aralık 2011), 379-394.
- Demir, Ahmet İshak. "Cem Dergisi'nin Bakış Açısıyla Kerbela", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2010), 180-185.
- Demir, Ahmet İshak- Şanlı, Yaşar. Cem Dergisi'ne Göre Alevilikte Sosyal Hayat, Kurumlar ve Gelenekler *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/11 (2017), 7-51.
- Demir, Ahmet İshak- Şanlı Yaşar, Cem Dergisi'nde Sunulan Alevilik Kavram, Kaynak ve Tarihi, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 9/2 (2016), 164-170.
- Demir, Ahmet İshak- Şanlı, Yaşar "Cem Dergisinin Sunumuyla Alevi Gelenekte İbadetler", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 11/1 (Bahar 2018), 15.
- Demircan, Adnan. *Hız. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İslam'da İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*. çev. Sıbğatullah Kaya. Ankara: Anka Yayınları, 2011.
- Erkan, Ümit. *Osmanlı Kızılbaş Ayaklanmaları (16. Yüzyıl)*. İstanbul: Okur Tarih Yayınları, 2020.
- Erkan, Ümit. "Siyaset ve Mezhep İlişkisi Bağlamında Osmanlı-Kızılbaş (Alevi) İlişkisi", *Uluslararası Rahmet ve Çatışma Bağlamında İslam Mezhepleri Sempozyumu*, ed. Halit Çalış vd. 1/212-213. Karaman: Karaman İslami İlimler Derneği Yayınları, 2017.
- Ekinci, Mustafa. *Anadolu Aleviliği'nin Tarihsel Arka Planı*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2010.

- Erkal, Mehmet. “Zekat” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/197-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Fırlalı, Ethem Ruhi. *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*. İstanbul: Şato Yayınları, 2001.
- Fırlalı, Ethem Ruhi. *Ana Hatlarıyla Alevilik. Günümüzde Alevilik ve Bektaşilik*. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Fırlalı, Ethem Ruhi. *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Hacı Bektaş-ı Veli Vilayetnamesi*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1958.
- Güç, Ahmet. “Kurban”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/433-435. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Gülçiçek, Ali Duran. *Alevi-Bektaşî Yolu: İnsan Sevgisi, Hoşgörü, Barış ve Dostluk*. İstanbul: Adım Basım Yayın, 1993.
- Gümüş, Ahmet. *Alevi-Bektâşî Kaynaklarına Göre İbadetler*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Gür, Mehmet. *Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Malatya Akçadağ Yöresinde Alevilik*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Alevilik Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Hacı Bektaş Veli, *Fevaid- Hacı Bektaş Veli Külliyyatı*, haz. Baki Yaşa Altınok. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2010.
- Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*. haz. Esad Çoşan. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1996.
- Harman, Ömer Faruk. “Hac” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/382-386. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- İmam Cafer Sadık, *İmam Cafer Buyruğu*. İstanbul: Cem Yayınları, 2001.
- İmam Câfer Sâdık, *Buyruk*. İstanbul: Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2001.
- Kanar, Mehmet. *Türkçe-Farsça Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 2008.
- Kaplan, Doğan. *Safeviler ve Kızılbaşlık*. İstanbul: Gece Kitaplığı, 2014.
- Kaplan, Doğan. *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Kaygusuz Abdal, *Saray-nâme*, Haz. Abdurrahman Güzel. Ankara: TDV Yayınları, 2010.

- Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Korkmaz, İskender. *Gaziantep Alevi Kültürü ve İmam Musa Kazım Ocağı*. Çanakkale: Paradigma Yayınları, 2022.
- Kulu, Cabbar. *Kitab-ı Cabbar Kulu*. çev. Osman Eğri. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Kurnaz, Cemal. “Dar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/482-483. İstanbul, 1993.
- Kutlu, Sönmez-Onat, Hasan. “Aleviliğin Dini Statüsü”. *İslam Mezhepleri Tarihi* Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Baba İshak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/369. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Bektaşılık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/373-379. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Babailer İsyanı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1996.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Alevî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/368-369. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Öz, Mustafa. “Ehl-i Beyt”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/498-501. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Öz, Mustafa. *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Öz, Mustafa. *Başlangıçtan Günümüze Şiilik ve Kolları*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Öz, Mustafa. *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Özbilgin, Zülfikar. “Alevilikte Düşkünlük”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, 60 (2011), 411-414.
- Özcan, Güngör. *Araftaki Kimlik: Aleviler-Bektaşiler*. Ankara, 2007.
- Özervarlı, Sait. “Melek”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 29/42-44. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Rençber, Fevzi. “Alevi Nitelemeli Gruplarda Zekat ve Lokma Anlayışı”, *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı* 1/255-256. Elazığ: Asos Yayınevi, 2019.
- Rençber, Fevzi. “Anadolu Aleviliğinde Görgü Cemi: Adıyaman Örneği”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2013), 209-210.

- Rençber, Fevzi. “Adıyaman Yöresi Alevi Ocakları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2013), 160-163.
- Rençber, Fevzi. *Alevilikte Cem ve Cem Evleri*. Mardin, 2018.
- Rençber, Fevzi. “Alevi Geleneğinde ‘Cem Evinin’ Tarihsel Kökeni”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12/1 (2012), 74.
- Rençber, Fevzi. *Hak Muhammed Ali Aşk / Adıyaman Alevileri*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.
- Rençber, Fevzi. “Adıyaman Alevilerinde Türbe veya Yatır Ziyareti”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 71 (2004), 210-211.
- Rençber, Fevzi, *Oryantalistlere Göre Alevilik ve Bektaşilik*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Rençber, Fevzi. İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında Alevilik Üzerine Yapılan Alan Çalışmalarının Bilim Üretimine Katkısı. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 10 (Güz 2017), 455-470.
- Sarıkaya, M. Saffet. “Anadolu Aleviliğinin Oluşumu”. *Ekev Akademi Dergisi* 1 (Kasım 1997), 1/ 88-90.
- Selçuk, Havva. “20. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Alevi Toplumuna Bakışı (Ordu Örneği)”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi* 59(2011).
- Sinanoğlu, Mustafa. “İbadet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/233-235. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Solgun, Cafer. *Alevilik Nedir, Ne Değildir*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Şahin, Halil İbrahim. “Batı Anadolu Çepnilerinin Ocağı: Köse Süleyman Ocağı ve Günümüzdeki Durumu”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi* 63(2012).
- Şahin, Haşim. “Ocak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/316-317. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Şener, Abdulkadir. “Abdest” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/68-70. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Şimşek Umacı Zeynep. “Balıkesir Çepnilerinde Göçebelik ve İskân İzleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/28(2012), 180.
- Taşgın, Ahmet. *Türkmen Aleviler*. İstanbul: Ataç Yayınları, 2006.
- Teber, Ömer Faruk. “Osmanlı Belgelerinde Alevîlik İçin Kullanılan Dini-Siyasi Tanımlamalar”, *Dini Araştırmalar* 10 (2007), 65-68.

- Teberoğlu, Haydar. *Evliya Yolunda Erkan*. Ankara: Dedeoğlu Yayınları, 2003.
- Topaloğlu, Bekir “Ahiret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 1/543. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Turan, Ahmet- Yıldız, Harun, “Tarihten Günümüze Anadolu Aleviliği”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26-27 (2008), 20-23.
- Türcan, Talip. “Şura”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/230. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Türk, Hüseyin- Uyanık, Zeki-Kala, Arif. “Sultan Gözükızıl Ocağı ve Karapaça Cemi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 65 (2013), 87-91.
- Uçar, Balkaya. *Alevilik Bir İrfan Yoludur*. Balıkesir: Doğukan Matbaası, 2021.
- Uğurlu, Ahmet. *Alevilikte Cem ve Musahiplik*. İstanbul: Ufuk Matbaası, 1991.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Üçer, Cenksu. “Alevilik; Yapılar, Grupların Temel Özellikleri ve Bazı Mülahazalar”, *Dini Araştırmalar* 12/33 (Ocak-Nisan, 2009), 67-68.
- Üçer, Cenksu. *Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Üçer, Cenksu. *Anadolu’da Alevi Ocakları ve Grupları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.
- Üçer, Cenksu. “Cemevi: Âdab ve Erkanın İcra Edildiği Mekan”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 88 (2018), 65.
- Üçer, Cenksu, “Geleneksel Alevilikte Ehl-i Beyt Anlayışı”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 4/3 (2004), 274-276.
- Üçer, Cenksu. ” Geleneksel Alevilikte İbadet Telakkileri” *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu 1*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Üçer, Cenksu. “Musahiplik Kurumu Üzerinden Alevi Ocaklar ve Gruplar Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 93 (Bahar 2020), 14-15
- Üçer, Cenksu. *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Üçer, Cenksu, “Alevi Gruplarda Ehl-i Beyt Anlayışı ve Önemi”, *Din ve Hayat* 23 (2014), 48-52.

- Ünlü, İhsan. “Alevilikte Dedelik Kurumu Oluşumu ve İşlevleri”, *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*, 1. Cilt. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Üzüm, İlyas. *Günümüz Aleviliği*. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Üzüm, İlyas. *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Vilayet-name: Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli*. çev. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1958.
- Yaman, Ali. *Alevilerde Dedelik ve Dede Ocakları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.
- Yaman, Ali. *Alevilik Nedir?* İstanbul: Şahkulu Sultan Külliyesi Yayınları, 1998.
- Yaman, Mehmet. *Alevilikte Cem*. İstanbul: Can Yayınları, 2003.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Kader”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 24/58-63. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Şefaat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 38/412-415. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Yeşilyurt, Temel. “Alevi-Bektaşî Düşüncesinde İman”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2003), 17-26.
- Yıldırım, Ali. *Alevilerin El Kitabı*. İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları, 2017.
- Yıldız, Harun. “Alevi Bektaşî Geleneğinde Musahiplik”. *Geçmişten Günümüze Alevi Bektaşî Kültürü*. ed. Ahmet Yaşar Ocak. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.
- Yıldız, Harun. *Türkiye Aleviliğinin İnanç ve Ahlaki Değerleri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Yıldız, Harun. *Türkiye Aleviliğinin İnanç ve Ahlaki Değerleri, Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*. haz. Halil İbrahim Bulut. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Yitik, Ali İhsan. “Oruç”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* 33/414-416. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

EKLER

Ek-1. Balıkesir’de yaşayan Alevilik mülakat soruları

Genel Sorular

- 1-Hangi grup Alevisiniz?
- 2-Aleviliğin din mezhep tarikat olduğu yönünde çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bu anlamda Alevilik size göre nedir?
- 3-Aleviliği nasıl tanımlarsınız?
- 4-Balıkesir Alevileri nereden Balıkesir’e gelmiştir?
- 5-Balıkesir Alevilerinin tarihçesi hakkında bilgi verir misiniz?

İnançla İlgili Sorular

- 1-Allah’ın sıfatları ve Hak-Muhammed-Ali inancı ne anlama gelmektedir?
- 2- Ali’nin Allah olduğu şeklinde yorumlanabilinecek bazı ifadelerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?
- 3-Ehl-i Beyt kavramından ne anlamalıyız?
- 4-Ehl-i Beyt kimleri kapsamaktadır?
- 5-Balıkesir Alevilerinde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’e duyulan saygı ve sevgi hakkındaki anlayışınızı anlatır mısınız?
- 6-Meleklere iman ve meleklerin sıfatları hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- 7-Dört büyük melek hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
- 8-Kitaplara iman hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- 9-Kur’an hakkındaki kabulleriniz nelerdir?
- 10-Arapça kuran okumayı biliyor musunuz?
- 11-Ne zaman ve nerelerde Kur’an okursunuz?
- 12-Peygamberlere iman konusunda neler söyleyebilirsiniz?
- 13-Hz. Muhammed’in peygamberliği hakkında neler düşünüyorsunuz?
- 14-Hz. Muhammed ile Hz. Ali arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?
- 15-Kadere iman ne anlama gelmektedir?
- 16-Hayır ve şer ilişki ile ilgili görüşleriniz nelerdir?

17-Aleviler arasında ahirete iman konusun da farklı görüşler dile getirilmektedir. Siz bu konuda neler söylemek istersiniz?

18-Kıyamet ve kıyamet sonrası hakkında neler söylersiniz?

19-Cennet ve cehennem inancı ilgili kabulleriniz nelerdir?

İbadetler ile İlgili Sorular

1-İbadet anlayışı hakkında neler söyleyebilirsiniz?

2-Gençlerin ibadete olan ilgi ve alakaları hakkında neler söylersiniz?

3-Gusül ve abdest hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

4-Gusül ve abdesti hangi durumlarda gerekli görür ve alırsınız?

5-Aleviler arasında özellikle vurgulanan tarikat abdesti nedir nasıl alınır ve buna yüklenen anlam nedir?

6-Namaza ilişkin görüşleriniz nelerdir?

7-Halka namazı nedir ve nasıl yapılır?

8-Şeriat namazı şeklinde isimlendirilen beş vakit namaz ile ilgili düşünceniz nedir?

9-Oruç hakkındaki düşünceleriniz nedir?

10-Alevilerin tuttukları oruçlar nelerdir?

11-Tuttuğunuz oruçlarda uyulması gereken kurallar nelerdir?

12-Ramazan orucu hakkında görüşleriniz nelerdir?

13-Haç size ne ifade ediyor?

14-Gönül haccı nedir?

15-Hacı olmak için nerelere gidilmesi gereklidir?

16-Zekât ibadetini nasıl yerine getirmektesiniz?

17-Balıkesir Alevilerinde dedelere zekât ve benzeri olarak verilen mali bir ibadet var mıdır?

18-Alevi bireyler olarak Kurban Bayramı ve ibadeti hakkında ne düşünüyorsunuz?

19-Kestiğiniz kurban çeşitleriniz nelerdir?

20-Kurban kesilirken dikkat edilmesi gereken kurallar nelerdir?

21-Dua size ne ifade ediyor?

22-Gülbank mersiye, miraciye, tevhid, naat, nefes, duvazimam, kavramları hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

23-Niyaz ne demektir? Niyazın bir şekli var mıdır? Bunlar ne anlam ifade etmektedir?

24-Cem hakkında genel bir bilgi verir misiniz?

25-Cem çeşitleri hakkında bilgi verir misiniz?

26-Balıkesir yöresinde ne tür cemler yapılmaktadır?

27-Cemde 12 hizmet nelerdir?

28-Düşkünlük nedir? Pratikte uygulamanız var mı?

Ahlak İlkeleri ile ilgili Sorular

1-Alevilikte genel olarak ahlak ilkelerinden bahseder misiniz?

2-Elime dilime belime sahip olmak sözü ne anlama gelmektedir? Açıklar mısınız?

3-Dört kapı kırk makam sizde ne anlama gelmektedir? Klasik alevi kaynaklarında dört kapı kırk makam nasıl betimlenmektedir?

4-Üç sünnet yedi farz kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Örf ve Adetleri Hakkında Sorular

1-Balıkesir Alevilerine özgü örf ve adetler nelerdir?

2-Doğum ve isim koyma konusundaki uygulamalarınız nelerdir?

3-Sünnet ve kirvelik hakkında bilgi verir misiniz?

4-Aleviler arasında evlilikle ilgili uygulamalar nelerdir?

5-Evlilik ve düğün adetleri hakkında bilgi verir misiniz?

6-İçki içme konusunda neler söylersiniz?

7-Tavşan etinin yenmemesi ve diğer hayvanlar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

8-Ölüm ve cenaze uygulamaları hakkında neler söylersiniz?

9-Bölgenizde daha çok ziyaret edilen yerler nelerdir?

Dini Kurumlar

1-Dedeliğin Alevî toplumundaki yeri nedir? Dede olmanın şartları nelerdir? Herkes dede olabilir mi?

2-Cem evi hakkında ne düşünüyorsunuz? Cem evi veya cami köyünüzde, çevrenizde mevcut mudur? Cem evinin Alevî inancındaki yeri ve cem evinin fonksiyonu hakkında bildikleriniz nelerdir?

3-Balıkesir Alevîlerinde musahiplik erkânı ve uygulamaları hakkında bilgi veriri misiniz? Musahiplik erkânları günümüzde hala düzenlenmekte midir?

Diğer Hususlar

1-Sünniliğe ve Sünnilere bakışınız nasıldır?

2-Çevrenizde bulunan Sünni inanca sahip kişilerle ilişkileriniz ve etkileşimleriniz nasıldır?

3-Diyanet İşleri Başkanlığı'na bakışınız nedir? Beklentiniz nelerdir?

Ek-2. Kaynak kişiler

Sıra	Adı Soyadı	Doğum Yılı	Ünvanı	Mesleği
1	M*** K***	1946	Dede	Emekli
2	H*** K***	1973	Dede	Emekli
3	H*** İ***	1959	Kanaat Önderi	Emekli
4	N*** A***	1961	Talip	Ev Hanımı
5	A*** ***	1969	Talip	Emekli
6	R*** A***	1961	Talip	Emekli
7	S*** A***	1961	Talip	Ev Hanımı
8	C*** C***	1977	Talip	Çiftçi
9	Y*** C***	1978	Talip	Çiftçi
10	A*** A***	1978	Talip	Çiftçi
11	C*** İ***	1962	Talip	Çiftçi
12	S*** C***	1978	Talip	Çiftçi
13	E*** B***	1987	Talip	Çiftçi
14	G*** E***	1978	Talip	Çiftçi
15	S*** C***	1979	Talip	Çiftçi
16	D*** A***	1985	Talip	Çiftçi
17	U*** Ç***	1985	Talip	Çiftçi
18	G*** D***	1956	Talip	Ev Hanımı
19	Ş*** A***	1961	Talip	Ev Hanımı
20	Ç*** G***	1964	Talip	Ev Hanımı
21	S*** Y***	1956	Talip	Ev Hanımı
22	S*** D***	1954	Talip	Ev Hanımı
23	M*** E***	1956	Talip	Ev Hanımı
24	S*** İ***	1962	Talip	Ev Hanımı
25	Ş*** A***	1960	Talip	Ev Hanımı
26	D*** C***	1983	Talip	Ev Hanımı
27	S*** İ***	1964	Talip	Ev Hanımı
28	N*** A***	2007	Talip	Öğrenci
29	N*** M***	1953	Talip	Ev Hanımı
30	G*** Ö***	1970	Talip	Ev Hanımı
31	N*** A***	1961	Talip	Ev Hanımı
32	E*** A***	2008	Talip	Öğrenci

Ek-3. Yörede yaptığımız görüşmelerle ilgili fotoğraflar

Resim 1. Macarlar Mahallesi'nden bir görünüm

Resim 2. Macarlar Mahallesi cem öncesi kurban duası

Ek-3 (Devam). Yörede yaptığımız görüşmelerle ilgili fotoğraflar

Resim 3. Dede ve zakir dua kurbanların duasını yaparken

Resim 4. Çerağ (Delil)

Ek-3 (Devam). Yörede yaptığımız görüşmelerle ilgili fotoğraflar

Resim 5. Çerağ (Delil) uyanırken

Resim 6. Cem’de görevli semahçılar

Ek-3 (Devam). Yörede yaptığımız görüşmelerle ilgili fotoğraflar

Resim 7. Delikli Taş

Ek-3 (Devam). Yörede yaptığımız görüşmelerle ilgili fotoğraflar

Resim 8. Arap Dede yatırı

Resim 9. Cenaze töreni

Ek-3 (Devam). Yörede yaptığımız görüşmelerle ilgili fotoğraflar

Resim 10. Dilek ağacı

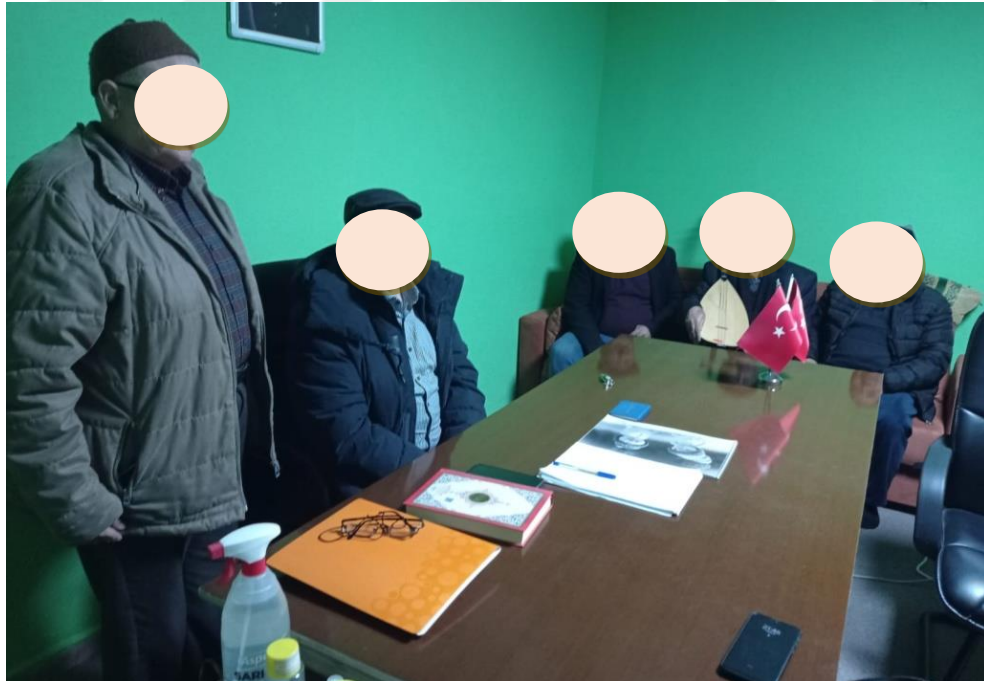

Resim 11. Cem evinde canlarla görüşme

Ek-3 (Devam). Yörede yaptığımız görüşmelerle ilgili fotoğraflar

Resim 12. Macarlar Mahallesi Dedesi H*** K*** ile görüşme

Resim 13. Macarlar Mahallesi dede ve 12 hizmet sahipleri ile görüşme

Ek-3 (Devam). Yörede yaptığımız görüşmelerle ilgili fotoğraflar

Resim 14. Cem evinde canlar niyazlaşırken

Resim 15. Macarlar Mahallesi kanaat önderi H*** İ*** ve zakir R*** A*** ile görüşme

Ek-3 (Devam). Yörede yaptığımız görüşmelerle ilgili fotoğraflar

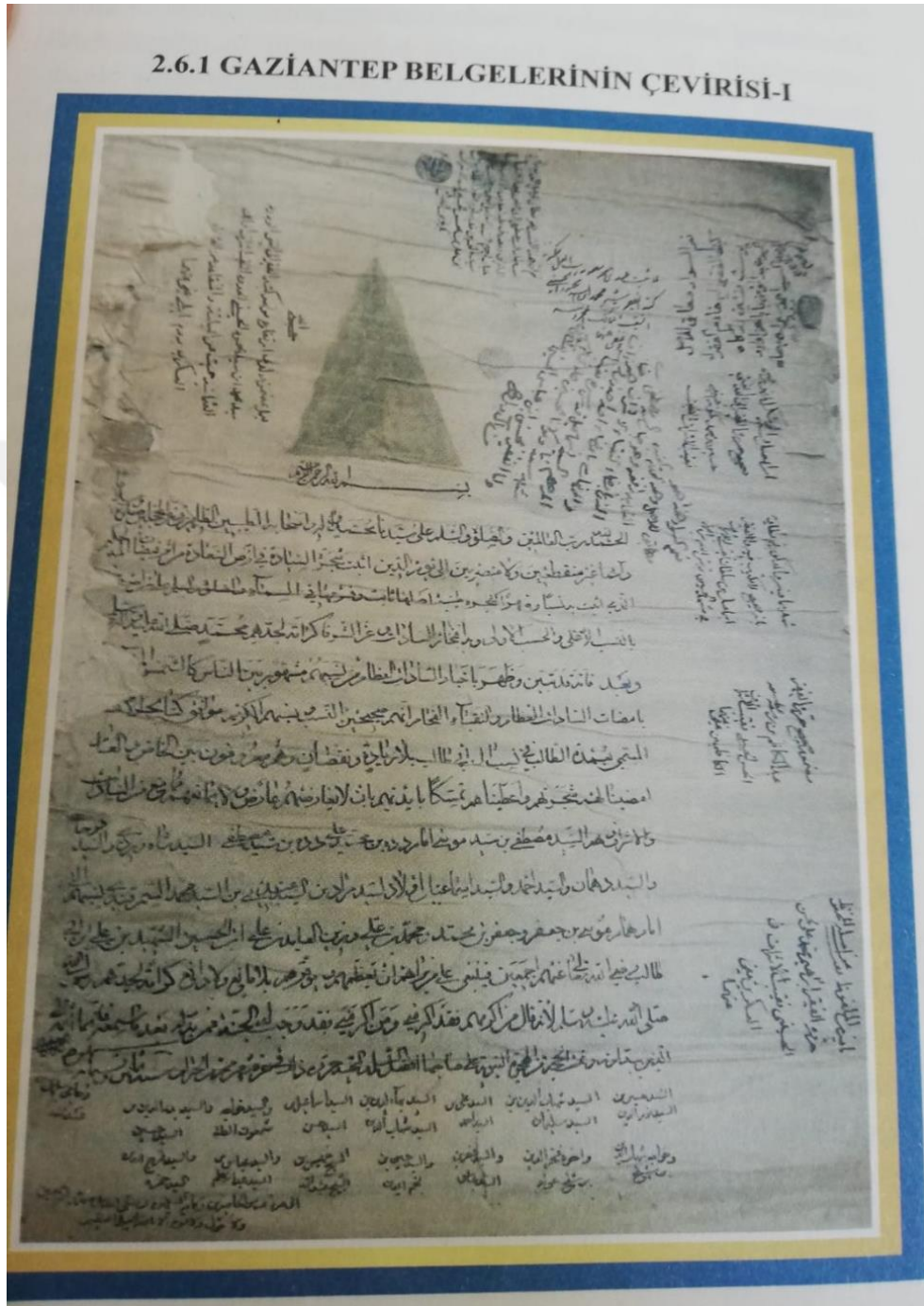

Resim 16. Musa El Kazım Ocağı Dedesi M*** A*** K***

Resim 17. Cem'de canlar posta niyaz ederken

Ek-3 (Devam). Yörede yaptığımız görüşmelerle ilgili fotoğraflar

Resim 18. Musa el Kazım ocağı soy şeceresi

Ek-4. Görüşmeler esnasında tutulan notlardan örnekler

1) Hangi grup Alevi'siniz?
- Bizler Şenar Alevileriz. Bir olarak
müminet - Kazım aşkını başlıyoruz.
2) Balıkesir Alevilerinin tarihçesi hakkında
bilgi verir misiniz?
- Bizler fakir olarak Ofuzların
Çakay beyine dayanıyoruz. Çakay'ın
Şenar ailesidir. Ofuzun dayandığı
bizim saganımız 1700'li yılların
başında Balıkesir başta olmak
üzere Aydın, manisa'ya yerleşmiş
atalarımız. Burada bu tarihleri bel:
Balıkesirde yaşıyoruz.
3) Siz Aleviliği nasıl tanımlarınız?
- Alevilik Hak - Muhammed Ali'ye
ibadet etmeyi, Allah'ın varlığını ve
birliğine inanmayı, Kur'an - Kerim'i
Hak kitap olarak tanımayı, Hz. Muham-
med'in son peygamber olduğunu inan-
mayı, esas alır. Ayrıca Ehl-i
Beyt sevgisinde bu ibadeti içersine
dahil ederek İslamın özünü oluşturan
bir sistemdir.

4) Allah'ın insan konusunda ne söylediğini
isteyişiniz?
- Allah'ın varlığını ve birliğini aygı-
randa eşit ve eşsiz olduğunu
ni biz kabul ediyoruz.
5) Hak - Muhammed - Ali'ye olan
sevgi konusunda ne söylenebilir isteyişiniz?
- Biz Hak - Muhammed - Ali'ye olan
sevgiye aygırdan yansıyan bir sevgi
olarak kabul ediyoruz. Allah'ın
Hammed ve Ali'ye kendi nefesini
vermiştir. Allah biridir, Hz. Muhammed
Hak'tır, Ali velidir. Peygamber
Hz. Muhammed'e verilir.
Ali ise Hz. Ali'ye verilir. Allah
Ali olmadan Muhammed, Muhammed
Ali olmadan Ali kabul edilmez.
Biz peygamber Hz. Muhammed'in
teraviz ediyoruz, sevgimiz ona
dayanır. Ali velilerin birliği
S. ilahî kâşifidir.

6) Ehl-i Beyt hakkında ne söyle-
mek istersiniz?
- Biz Alevilerde Ehl-i Beyt sevgisi
aygırdan sevgide hissedilir. Ehl-i
Beyt Hz. Peygamber'in yolundan
aygırlanmıştır. İslam'ın en güzel
sevgide olanıdır. Ehl-i Beyt'in
rahmetiyle insanın içindeki bu
pederle Ehl-i Beyt'in yolundan git-
mek en doğru yoldur.
7) Ahiret e iman konusunda ne
düşünürsünüz?
- Bizler yolun olduğu bir
ibadet ve ibadeti sennet sevgisi
yada cehennem korkusuyla
değil sadece Allah'ın rızası
ve sevgisi için kılınan işi
görürüz. Bizim işi ömrümüzden
kurtulmaktır. Biz kendi
mizelerimizden bir sevgide yaşıyoruz.

8) Kurban ibadetleri hakkında ne
söylenebilir isteyişiniz?
- Kurban Allah'ın rızası olarak
verilir. Kurban Allah'ın rızası için
silmek ve faydalıdır. Biz
kurbanlarımızı imkânlarımızla
sizde kaygıya. Bizim göre
kurbanlık değildir. Sadece
hayvan kesmek değildir. Bir
değeri ibadeti olarak kılınarak
aynı şekilde yapılabilir. Te-
lev kurban kesme sevgisiyle
egilimlidir.
9) Cem ibadeti hakkında ne
söylenebilir isteyişiniz?
- Hz. Hüseyin'e sevgi olan
her bir gün önce aile fertleri
aygırdan getirilerek onlara son
kurbanı kurbanı aygırdan Alevi
aygırdan, olarak bu kurbanı
kabul edilir.